

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Mezigenerační vzdělávání jako prostředek prevence
proti ageismu**

Hana Somrová

© 2014 ČZU v Praze

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Ing. Lukášovi Zagatovi, Ph.D. za konzultace, hodnotné připomínky a rady při vedení mé diplomové práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Mezigenerační vzdělávání jako prostředek prevence proti ageismu" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. 11. 2014

Mezigenerační vzdělávání jako prostředek prevence proti ageismu

---

Intergenerational learning as a means of prevention against ageism

Souhrn:

Diplomová práce se věnuje mezigeneračnímu vzdělávání jako prostředku prevence proti ageismu. V teoretické části je nejprve vymezen teoretický rámec z hlediska pohledu psychologického, sociologického, demografického a politického. Dále se text věnuje stáří a stárnutí jako takovému, včetně etapizace lidského života; vymezuje ageismus a předsudky vůči seniorům; zabývá se politikou aktivního stárnutí a konceptem vzdělávání seniorů. V empirické části je zjišťováno, zda během procesu mezigeneračního učení vzniká facilitační prostředí pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem. Empirická část je složena z analýzy vzdělávacích programů, které se věnují mezigeneračnímu učení a polostrukturovaných rozhovorů s žáky středních škol, kteří se takovýchto vzdělávacích programů již účastnili. Závěr práce potvrzuje výzkumnou otázku.

Klíčová slova:

mladá generace, senioři, mezigenerační střet, mezigenerační vzdělávání, ageismus, soužití generací, stáří, stárnutí obyvatelstva

Summary:

This thesis focuses on intergenerational education as a means of prevention against ageism. The theoretical part is first defined theoretical framework from the point of psychological, sociological, demographic and political. Furthermore, the text deals with old age and aging as such, including the phasing of human life; defines ageism and prejudice against seniors; engaged in active aging policies and the concept of education for seniors. In the empirical part, it is determined whether the process of intergenerational learning facilitators created an environment for mutual understanding, accepting and promoting positive attitudes of both generations each other. The empirical part consists of an analysis of educational programs that deal with intergenerational learning and interviews with secondary school pupils who have such educational programs have already participated. The research question is confirmed by result of the work.

Keywords:

the younger generation, seniors, intergenerational conflict, intergenerational learning, ageism, coexistence of generation, old age, aging population

Obsah

1 Úvod.....	9
2 Cíl a metodika	10
3 Teoretická východiska	13
3.1 Vymezení teoretického rámce zkoumané problematiky	13
3.1.1 Psychologické poznání problematiky.....	13
3.1.2 Sociologické poznání problematiky	14
3.1.3 Demografická zjištění.....	15
3.1.4 Politika aktivního stárnutí	17
3.2 Stáří a stárnutí.....	17
3.2.1 Etapy lidského života	18
3.2.2 Biologické, sociální a psychologické aspekty.....	20
3.2.3 Sociální pozice seniorů v současné společnosti	21
3.3 Přijímání stáří a ageismus v současné společnosti	22
3.3.1 Ageismus.....	22
3.3.2 Převažující pojetí stáří a stárnutí	29
3.3.3 Přístupy ke stárnutí a životní styl, účast seniorů na životě společnosti	33
3.4 Politika aktivního stárnutí.....	34
3.4.1 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity.....	35
3.5 Vzdělávání seniorů	36
3.5.1 Koncept celoživotního učení a vzdělávání seniorů	36
3.5.2 Realizace vzdělávacích aktivit pro seniory	38

3.5.3	Koncept mezigeneračního vzdělávání jako součást prevence ageismu	40
4	Analytická část	42
4.1	Analýza vzdělávacích programů	45
4.1.1	Závěrečné shrnutí analýzy	65
4.2	Rozhovory	67
4.2.1	Závěrečné shrnutí rozhovorů	96
4.3	Závěr analytické části	98
5	Závěr	99
6	Použité zdroje	101
7	Seznam tabulek	105
8	Seznam grafů	105
9	Přílohy	105
9.1	Ukázka jednoho analyzovaného programu	106
9.2	Ukázka části rozhovoru mezi tazatelem a respondentem 2.	124

1 Úvod

Setkávání mladé a starší generace je součástí našeho každodenního života. Dnes se mezigenerační setkání konají především v dopravních prostředcích, v nákupních centrech nebo na veřejných prostranstvích. Mladí a starší žijí spíše odděleně než společně. Dříve tomu tak nebylo. Typické byly více-generační domy nebo větší pospolitost generací v obcích. Díky dnešním možnostem a technice se generace oddělují a tolik se přirozeně nestřetávají. Starší lidé jsou mladými nyní často vnímáni jako nepotřební, zbyteční. Pokud pobírají starobní důchod, je na ně částí společnosti nahlíženo jako na ty, kteří spotřebovávají velkou část rozpočtu. V případě, že pracují, jsou často vnímáni jako ti, kteří berou mladým lidem pracovní místa. A naopak z pohledu seniorů je mladá generace apatická k jejich potřebám, zbrklá, neurvalá a líná. Nemá zájem o jejich znalosti a zkušenosti, které léty praxe ve svém oboru nasbírali. Ideálního stavu, kdy by se mezigenerační konflikty naprosto vytratily, pokud budeme realisté, nikdy společnost nedosáhne. Tento neblahý jev můžeme společnou snahou maximálně eliminovat. Ovšem spolu s tím nám hned vyvstává otázka, jak obě generace přimět ke vzájemné shovívavosti a naslouchání.

Lze vznést hypotézu právě tohoto chování u mladé a staré generace. Mladá generace si to možná nechce připustit, ale eliminuje se od staré generace právě z obavy, že se k ní postupem času neúprosně přibližuje. Stará generace naopak pocítuje obavu z toho, že se již stává nepotřebnou a závislou právě na mladších členech rodiny či společnosti. Měli bychom umožnit seniorům být i ve vyšším věku platným a uznávaným členem společnosti. Každý z nás chce prožít klidné a plnohodnotné stáří a nebýt zbytečně nijak napadán jinou generací. Mezigenerační problematika se postupně zhoršuje, a pokud jako společnost něco nepodnikneme, stane se v budoucnu neúnosnou. Tento trend, který je násoben zvyšujícím se počtem příslušníků starší generace ve společnosti, se řeší i v jiných státech Evropy. Státy jsou zatím v této oblasti nepřípraveni. U nás se problematikou začíná zabývat ministerstvo práce a sociálních věcí programem Příprava na stárnutí. Tento program je součástí Národního akčního plánu podporujícího pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017.

Vzhledem k demografickému stárnutí obyvatelstva, které se postupem času stále prohlubuje. Ve srovnání s počátkem 20. století se prodlužuje délka života a také jeho kvalita. Posunuje se i hranice odchodu do starobního důchodu. Lidé zůstávají déle aktivní a vzdělávají se více, než tomu bývalo dříve.

Problematiku vztahu mládeže a seniorů jsem si zvolila proto, že pracuji v instituci, která se mimo jiné i touto problematikou zabývá, především v projektu nazvaném Senior. Tento projekt je grantový a v současné době je v něm zapojeno 7 škol z celé České Republiky.

2 Cíl a metodika

Hlavním cílem práce je poznání formy mezigeneračního vzdělávání a posouzení možnosti využití této formy vzdělávání pro rozvíjení pozitivních vztahů mezi generacemi, které jsou součástí prevence vzniku ageismu.

Cílem je tedy identifikace, popis a hodnocení možností programů mezigeneračního vzdělávání jako formy vzdělávání, která vytváří podmínky pro vzájemné poznávání a akceptování rozdílných generací v rámci společného učení a vzájemného učení, kdy dochází k naslouchání, výměně poznatků, názorů, zkušeností, spolupráci při řešení úkolů a vzájemnému hodnocení, což může představovat prostředek k zamezení vzniku ageismu zaměřeného na stáří i mláď.

Výzkumná otázka: Vzniká během procesu mezigeneračního učení facilitační prostředí pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem?

Teoretický rámec je tvořen multioborovým přehledem psychologických, sociologických a pedagogických teoretických a publikovaných v Čechách i zahraniční (kap. 4 - 6) empirických poznatků a názorů. Vytváření teoretického bylo započato před plánováním a realizací projektu empirického výzkumného šetření. Teoretický rámec může výrazně nasměrovat následné empirické zjišťování, protože jeho vlivem přistupuje autor k empirickému zjišťování s předběžnými představami o výzkumném poli i zkoumaném jevu (viz Pelikán 2011). V této práci jsou některé části teoretického kontextu zpracovány až v průběhu empirického šetření - jeho realizační podmínky totiž byly stanoveny vnějšími

faktory, které byly nad rámec individuálního autorského rozhodování, a tyto podmínky ovlivnily, co bude či spíše co nebude předmětem zkoumání. Podmínky panující ve výzkumném poli (střední odborné školy zabývající se cíleně mezigeneračním vzděláváním) a realizační podmínky pro zamýšlené empirické šetření (šetření probíhalo během realizace projektu, kterého se účastnily školy tvořící výzkumný vzorek – viz realizační podmínky níže v textu) tak zpětně určily i to, které teoretické kontexty jsou přímo spjaté s výzkumnými otázkami a které se přesunuly na okraj a nejsou těžištěm pro orientaci vlastního šetření.

Jako výzkumné pole byly vybrány střední odborné školy, které se zabývají cíleně mezigeneračním vzděláváním. Šetření bude realizováno dvěma směry – jednak půjde o analýzu vytvořených programů mezigeneračního vzdělávání, jednak o polostrukturované rozhovory s žáky škol, kteří se na realizaci programů osobně podíleli.

Tvorba zkoumaných programů mezigeneračního vzdělávání je vázána na kontext vzdělávání seniorů a celkový kontext politiky aktivního stárnutí, zároveň ale i na kontext vyššího sekundárního vzdělávání. Analýza vybraných prvků programů, které byly vytvářeny primárně jako příležitost k mezigeneračnímu učení, ukáže, zda vůbec, a pokud ano, do jaké míry autoři programů promýšleli a záměrně vytvářeli situace, ve kterých může dojít k formování vzájemných vztahů a postojů seniorů a mládeže v rámci společného vzdělávání.

Druhou částí výzkumu bude obsahová analýza polostrukturovaných rozhovorů. Účastníky rozhovorů budou žáci, kteří se na realizaci programů v různých rolích podíleli. Analýza se zaměří na zjištění motivace žáků ke vstupu do uvedených programů a zejména na dopady účasti v programu na jejich vztah k seniorům. Analýzy se samozřejmě soustředí i na zjištění toho, jaké příležitosti vzájemné poznávání při realizaci mezigeneračního vzdělávání skutečně vznikaly.

Kvantitativní výzkum zahrnuje metody používané pro sběr dat, vědeckého i nevědeckého zkoumání, jejíž hlavní úlohou je popsat zkoumanou oblast. Kvantitativní metody se většinou používají pro sběr dat, který je zaměřen na velké množství respondentů. Respondenti nejčastěji odpovídají na otázky kladené formou dotazníků, které jsou následně zpracovány a statisticky vyhodnoceny. K vyhodnocení se dají použít různé

webové servery nebo statistické programy. Umístění dotazníků na web je buď zdarma, nebo zpoplatněno. Na tomto faktu jsou závislé služby nebo funkce, které k dotazníku můžete mít. Především je to doba vyvěšení, doba kdy jsou data uzavřeného dotazníku uživateli přístupná a taky omezený počet respondentů. Ke statistickému vyhodnocení se dají použít například programy STATISTICA, SPS a SAS.

Kvantitativní výzkum tedy není pro tuto práci vhodný. Nestačí pouze popis problematiky ani šíře vzorku, ale pochopení a hloubka. Bude zkoumáno nové téma, v ČR dosud pro formální vzdělávání, specificky pro SŠ nezpracované (nebyl zatím proveden výzkum ani v zahraničí). Proto se nabízí možnost využít kvalitativní metody výzkumu.

Kvalitativní výzkum zahrnuje metody, při kterých se zkoumá malý vzorek lidí a pomocí rozhovorů a osobního kontaktu se získávají podrobné a cenné informace. V centru pozornosti u kvalitativního výzkumu je vždy člověk. Používá se proto především v sociální oblasti. Zkoumaný problém není zcela ohraničený, během zkoumání ho stále vyjasňujeme. Problém zkoumáme v jeho přirozeném kontextu. Kvalitativní výzkum je proces interakce výzkumníka a předmětu výzkumu. V průběhu se vyvíjí jak výzkumník, respondenti, tak zkoumaný jev.

Zvolený vzorek respondentů byl vybrán záměrně, nikoliv náhodně. Jsou jím účastníci projektu Senior, sedm SOŠ z celé ČR. Zastoupení škol je dle krajů jejich působení. Jihočeský kraj - Písek, Plzeňský kraj - Plzeň, Jihomoravský kraj - Brno, Zlínský kraj - Kroměříž, Středočeský kraj – Kolín a kraj Vysočina – Jihlava. Vybrána byla velká města, ve kterých se nachází SOŠ různých oborů. Nemohla být zařazena Praha, protože zde se koná většina výzkumů. Typem školy jsou odborné školy, protože zde najdeme odborná témata vzdělávání, která mohou spojit seniory, a mladé v mezigeneračním vzdělává a to např. gastro, informační gramotnost, zdravý životní styl.

3 Teoretická východiska

3.1 Vymezení teoretického rámce zkoumané problematiky

3.1.1 Psychologické poznání problematiky

Psychologický náhled na stárnutí je především zaměřen na změny v psychice jedinců. Nejčastěji bývají popisovány různé degenerativní změny a pokles základního metabolismu. Nemoci v dětství i v pozdějším věku zřejmě stárnutí urychlují, stejně jako k němu přispívá nesprávná životospráva, životní zátěže [Langmeier, Krejčířová, 2006].

Osobnost seniora je jednota duševních vlastností, která je založena na jednotě tělesné konstituce a utváří se v jeho společenských vztazích. Je také výsledkem adaptace na obtíže spojené s vyšším věkem. Lze vyčlenit pět základních strategií vyrovnávání se s vlastním stářím:

- **konstruktivní strategie** – Pokud se senior dokáže se stárnutím vyrovnat konstruktivně, je to ta nejlepší možnost. Zůstává stále aktivní i s přibývajícimi léty. Neztrácí radost ze života ani potřebný elán. Je si vědom svých možností, které nepodceňuje ani nepřeceňuje. Akceptuje eventualitu smrti a nebere ji nějak zásadně tragicky. Rozvíjí dále své zájmy, je snášenlivý ve společnosti, má radost i z maličkostí. Většinou takovýto lidé prožili šťastné dětství, spokojené manželství i pozdní dospělost.
- **strategie závislosti** – Jedinci jsou závislí na druhých lidech a odmítají spoléhat na své vlastní síly. Nemají vlastní cíle, přenechávají veškerou iniciativu a zodpovědnost převážně na mladších členech rodiny. Muži zpravidla přenechávají iniciativu na své ženě a uchylují se do ústraní. Tato strategie je sociálně přijatelná.
- **strategie obranná** – Bývá zpravidla provázena přehnanou aktivitou, která má zakrýt starosti a myšlenky na své obtíže. Lidé se nadměru emočně kontrolují a snaží se chovat dle konvencí a tak jak se od nich očekává, nikoliv spontánně.
- **strategie hostility** – Lidé dávají vinu za své neúspěchy jen ostatním, nikdy nepřiznají svou chybu. Jsou často agresivní a podezřívaví, stále si na něco stěžují.

- **strategie sebenenávisti** – Senioři obracejí agresivitu sami proti sobě, jsou k sobě nadměrně kritičtí, vidí svůj život jako promarněný. Často tomu předchází špatný vztah s rodiči, neuspokojivý manželský život, pocit vlastní neužitečnosti. Smrt je viděna jako milosrdné vysvobození [Langmeier, Krejčířová, 2006].

3.1.2 Sociologické poznání problematiky

Jedním z oborů zabývajících se touto problematikou je sociální gerontologie. Zabývá se vztahem společnosti ke staré populaci, životem starých lidí ve společnosti, vztahy společnost – stáří, staří a jejich okolí, systémem přípravy na stáří. Soustředí se také na postupné přizpůsobení se stáří. Seniorům, kteří mají problém s adaptací na změny, které s přibývajícím věkem přicházejí, se jejich obavy a nespokojenost odrazí na zdravotním stavu. Jsou potom závislí na svém okolí [Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012].

Teorie stárnutí lze rozdělit do dvou hlavních skupin:

- Teorie **stochastické** předpokládají, že změny spojené se stárnutím jsou převážně náhodné. S věkem přibývá opotřebování, poškození a poruchy organismu.
- Teorie **nestochastické** předpokládají, že stárnutí je geneticky předurčeno, nepředpokládají náhodné změny a situace [Čevela, Kalvach, Čeledová, 2012].

Základna fenoménu stáří je biologická, na ní se však vrší psychologické, sociologické a kulturní vlivy. Stáří a senioři jsou proto předmětem multidisciplinárního a interdisciplinárního zkoumání. K pochopení fenoménu stáří je nezbytná sociologie a její aplikovaná disciplína, sociologie stáří. Sociologie se především zabývá fázemi života a skupinami populace, které jsou obsahem těchto fází. Dále se zabývá generacemi, velkými sociálními skupinami, které na své životní dráze procházejí jednotlivými životními fázemi. V jednotlivých fázích dochází k určitým proměnám, modifikaci generace a k přenosu jejího potenciálu na společnost [Sak, Kolesárová, 2012].

Sociologie se věnuje jednotlivým fázím života do určité míry na základě společenské objednávky, podle problémů, které se zrovna ve společnosti vyskytují. V šedesátých letech se proto především věnovala mladé generaci. Mírové hnutí proti válce ve Vietnamu, hnutí hippies v USA, studentské hnutí v západní Evropě i studentské hnutí

v Československu, usilující o liberalizaci společnosti a o potlačení vlivu stranické byrokracie na společnost, vyvolaly zájem sociologů o problematiku mládeže. Od šedesátých let byla sociologie mládeže nejrozvinutější sociologickou disciplínou. V posledních letech se objevil nový fenomén, spojený zřejmě se stejnou generací, ovšem v jiné životní fázi. Fenomén stárnoucí společnosti zasahuje téměř všechny evropské státy. Tento fenomén evropské společnosti zaskočil. Zastihl je nepřipravené koncepčně, politicky, ale i z pohledu vlastní sebereflexe. Tato situace znamenala výzvu pro všechny vědní disciplíny zabývající se stářím a seniory [Sak, Kolesárová, 2012].

3.1.3 Demografická zjištění

Poměr seniorů není v české populaci zatím tak vysoký, jak by odpovídalo jeho medializaci a není ani tak vysoký jako v západních státech Evropy. Podíl osob v produktivním věku, který je pro současnou potřebu fungování ekonomických struktur brán jako vypovídající, patří v ČR spolu se Slovenskem a Polskem mezi nejvyšší v Evropě, pohybuje se kolem 64 – 65 % (nejnižší podíl ve Švédsku a ve Francii je nižší než 59 %). Počet obyvatel starších 60 let tvoří přes 20 % české populace, počet starších 65 let (tedy věk postproduktivní) činí 15,5 % [ČSÚ, 2011].

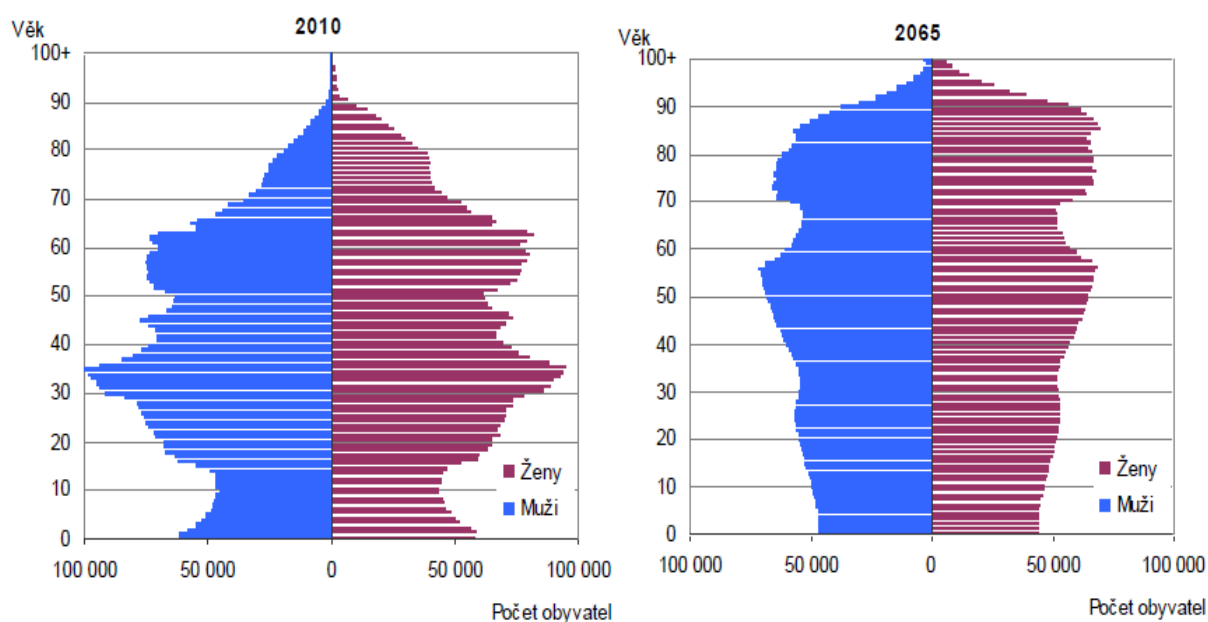
Podíl obyvatel ve věku 60 a více let vůči obyvatelstvu v produktivním věku (20 – 59 let) je nejvyšší v Itálii, Švédsku, Německu a Finsku, kde dosahuje hodnoty od 48,8 % (Itálie) až 47,7 % sestupně (Finsko).

Populace v Evropě od roku 2002 do roku 2011 zestárla nejvíce v Lichtenštejnsku (o 4,3 roky), v Německu (o 4 roky), v Litvě (o 3,5 let), v Řecku (o 3,3 roky) a shodně o 3,2 roky v Rakousku, Nizozemí a Makedonii. Nejméně stárne populace ve Švédsku (o 1,2 roky), v Maďarsku a Estonsku (o 1,4 roky) a v Bulharsku (o 1,5 let); v České republice o 1,7 let. Nejvyšší podíl nejstarší populace (65+) mají Německo, Itálie, Řecko, Švédsko, Portugalsko a Bulharsko (20,6 - 17,7 % sestupně), nejnižší zastoupení 65 a víceletých obyvatel je v Ázerbájdžánu, Turecku, Moldavsku a Irsku (5,8 - 11,6 %). V České republice je tato věková skupina zastoupena 15,5 %. Itálie, Švédsko, Německo a Finsko patří ke státům s nejvyšším podílem populace v postproduktivním věku (nad 60 let včetně), vztaženým k produktivní složce obyvatelstva, tj. k lidem ve věku 20-59 let (nad 47 %). Nejmladšími státy jsou z tohoto hlediska Ázerbájdžán, Turecko, Arménie (státy mimo

Evropu), Moldavsko, Makedonie a Slovensko, kde podíl starší populace je menší než 29 %. V České republice je podíl šedesátiletých a starších vztažený k produktivní složce populace ve věku 20 - 59 let zhruba čtyřicetiprocentní (39,3 %) [Novotná, 2013].

Populační projekce Eurostatu (Statistický úřad Evropských společenství) předpokládá, že demografický vývoj jednotlivých zemí se bude postupně do roku 2060 sbližovat. V dalších letech se sice v ČR očekává vlivem demografických specifík (odchod silných ročníků do důchodu) prudší navýšení oproti státům západoevropským, ale předpokládá se nakonec dosažení podobné struktury věkového složení jako u západních států. Střední délka života se u českých mužů v rozmezí let 1994 až 2004 zvýšila na 72,6 roků (zvýšení o 3,1 roku) a u žen na 79 let (zvýšení o 2,4 roku). Demografická prognóza uvádí, že v roce 2030 bude v ČR 30,6 % lidí nad 60 let (MPSV, 2005), podle střední varianty prognózy ČSÚ je nárůst předpokládán na 24 % (2,33 milionů osob starších 65 let), do roku 2050 pak střední varianta projekce katedry demografie UK očekává další zvýšení tohoto podílu na 33 %. Po roce 2010 do věkové skupiny 65 a více let vstupují početné generace narozené po druhé světové válce, tito senioři se přitom budou od svých předchůdců lišit nejen početním zastoupením, ale také budou stále vzdělanější a budou mít vyšší nároky na životní úroveň a rozsah služeb apod. [Eurostat, 2012].

Graf č. 1 – Věková struktura obyvatelstva ČR v roce 2010 a 2065

Zdroj: ČSÚ (2009)

3.1.4 Politika aktivního stárnutí

Ve všech členských státech EU se začíná měnit pohled na politiku stárnutí. Už se nezaměřují pouze na penzijní systémy a sociální ochranu. Nově tedy politika stárnutí zahrnuje následující oblasti:

- **důchody a příjmy** – stále hlavním tématem politiky
- **hospodářství a zaměstnanost** – snaha o posílení postavení seniorů na trhu práce
- **zdravotnictví a poskytování dalších služeb** – kvalitní a finančně dostupná zdravotní péče
- **osobní práva** – podpora lidských práv, snaha o eliminaci diskriminace na základě věku
- **bydlení a komunity** [Ferry, Baker, 2006].

V rámci vzdělávací politiky si pozornost postupně získává problematika vzdělávání seniorů jako vzdělávání zvětšujícího se segmentu obyvatel, které v rámci celoživotního vzdělávání bude potřebovat více zdrojů a institucionální podpory vzhledem k zvětšujícímu se věkovému intervalu vymezujícímu tuto skupinu a vzhledem k početnosti členů této skupiny [Novotná, 2013].

3.2 Stáří a stárnutí

Stáří je životní fáze ohraničená dvěma časovými body. Horní věková hranice stáří je ostře vymezena smrtí. Spodní hranice není přesně dána, u každého jedince nastupují projevy stárnutí trochu jindy. Časová diferenciacce nástupu jevů a procesů stárnutí vzniká na základě genetické zvláštnosti jedince [Sak, Kolesárová, 2012].

Stárnutím a stářím se zabývá věda zvaná gerontologie. Zabývá se zákonitostmi, příčinami, mechanismy a projevy stárnutí. Vytváří vědecké podklady pro zdravé stárnutí a stáří a pro komplexní péči o staré občany [Zavázalová, 2001].

3.2.1 Etapy lidského života

Neexistuje obecně jednoznačná definice stáří. V praxi se uplatňuje jedna z nejdůležitějších charakteristik stárnutí a stáří - věk. Výši věku lze vymezit na základě několika kritérií.

- kalendářní (chronologický) věk: Určen datem narození, lze jej přesně vymezit. Nepostihuje však interindividuální rozdíly.
- sociální (sociálně-historický) věk: Vyjadřuje, jak by se měl jedinec určitého biologického věku chovat dle společenských měřítek. Zachycuje změny sociálních rolí, životního stylu, ekonomické situace apod.
- biologický (funkční) věk: Vystihuje biologické stárnutí organismu.
- psychologický věk: Jedná se o subjektivní vnímání vlastního věku, poukazuje na psychický stav jedince [Kavlach, 2004].

V 18. století rozčlenil A. Haller lidský život na 9 fází:

- **první dětství ve třech fázích**
  - narození – 17 měsíců
  - 17-28 měsíců
  - 29 měsíců – 7 let
- **druhé dětství**
  - 7-12 let
  - 12-15let
- **jinošství**
  - 15-22 let
  - 22-25 let
- **mužný věk**
  - 25-63 let
- **stáří**
  - od 63 let

Jeho dělení je však jednostranné, pouze na anatomickém základě. Popisuje jen vnější faktory – délku kostry, váhové přírůstky, objem těla atd. [Kavlach, 2004].

Novější a přesnější je dělení dle Václava Příhody [Příhoda, 1977]. Toto dělení je komplexnější. Zachycuje biologický, psychický a sociální obraz vývoje člověka.

- **antenatální** – nitroděložní vývoj – početí až porod
- **první dětství** – novorozence – 2 měsíce, kojeneček do 1 roku, batole, končí třetím rokem
- **druhé dětství** – první tvarová přeměna postavy, vstup dítěte do školy
- **pubescence** – pohlavní dozrávání, 11-15 let
- **období hebetické** – období mládí a krásy, 15-20 let a 20-30 let – mladá dospělost
- **životní stabilizace a vyvrcholení**, stabilní období z hlediska rodinného života a výchovy dětí
- **ineterivium** – 45-60 let, Úbytek energie, snižování výkonnostního tempa, u žen nástup klimakteria
- **senium** – nad 60 let, Důchod, dochází k pesimismu, nervozitě, společenské izolaci. 75-90 let tzv. kmetství, stoupá počet chorob.

Světová zdravotnická organizace WHO¹ doporučuje 15-ti letou periodizaci

- **rané stáří** 60-74 let
- **vlastní stáří** 75-89 let
- **dlouhověkost** 90 let a více [WHO, 2011].

---

¹ World Health Organization je Světová zdravotnická organizace, která vznikla v roce 1948. Od svého vzniku podporuje mezinárodní technickou spolupráci v oblasti zdravotnictví, realizuje programy na potírání a úplné odstranění některých nemocí. Usiluje o celkové zlepšení kvality života [WHO, 2011].

3.2.2 Biologické, sociální a psychologické aspekty

V organismu člověka dochází s rostoucím věkem k mnoha změnám, které jsou specifické a individuální pro každého jedince. Typické pro stárnoucí organismus je ale vždy ubývání struktur, involuce a regrese. Těmto biologickým změnám nelze zabránit, ale je možné ovlivnit dobu jejich nástupu a případně je zpomalit. Jedinci, dbající o své zdraví, mohou zásadně ovlivnit tyto změny a zajistit si tak kvalitní život [Pacovský, 1994].

Možné změny v organismu člověka:

- Zpomalení, oslabení regulačních schopností, snížení adaptačních schopností a tím odolnosti vůči zátěžím.
- Pokles činnosti imunitního systému a naopak zvýšená tvorba autoprotilátek.
- Změny v centrální nervové soustavě způsobují zpomalení psychomotoriky.
- Zhoršují se vjemové smysly (zrak, chuť, sluch, čich a hmat).
- Ubývá svalová hmota a zmnožuje se tuk v těle. S úbytkem svalové hmoty dochází i k oslabení svalové síly.
- Ubývá kostní hmoty.
- Snižuje se celková tělesná voda.
- Změny struktury a následně i funkcí jednotlivých orgánů.
- Snižuje se průtok krve životně důležitými orgány [Pacovský, 1994].

Psychické stárnutí je propojeno s biologickým a sociálním stárnutím. Fyziologické změny, sociální okolí jedince a sociální integrace má na psychický stav nepopiratelný vliv. Proto je důležité, aby senior nebyl v izolaci od okolního světa, ale naopak se aktivně zapojoval, protože potřeba seberealizace a užitečnosti je v tomto období velmi důležitá. Pozitivní vliv na psychiku seniora má kladný vztah s rodinou, návštěvy přátel a rodiny [Stuart-Hamilton, 1999].

Ve stáří dochází ke změnám paměti a ke zhoršování schopnosti se učit. Jedinci si hůře vybavují jinak jim známé věci, je pro ně obtížné udržet nově nabyté informace v paměti, velice často se vyskytuje i snížená koncentrace pozornosti [Pacovský, 1994].

Se zvyšující se pravděpodobností dožít se vysokého věku, se stalo stáří společenským jevem. Ve společnostech s vysokou produktivitou je nevyšší nebezpečí degradace stáří, nehrozí jim sice bída a nouze, ale zásadní změna společenské role. Člověk odchází na tzv. „zasloužený odpočinek“, ale tuto roli sám obvykle nepřijímá, zvláště když má dobrou fyzickou a psychickou kondici. Roli „důchodce“ tedy přijímají většinou negativně. Sociologové uvažují o různých řešeních problémů. V literatuře se objevují dva pohledy a jsou teoreticky interpretovány. Teorie aktivity vychází z názoru, že pokud je starý člověk po fyzické stránce v pořádku, má zůstat po všech stránkách plně aktivní. Teorie stažení se vychází z pojetí, že stárnoucí člověk se má postupně připravovat na odchod do důchodu. Ze společnosti by se měl stáhnout včas, odchod z aktivního života je na dobrovolném rozhodnutí. Vhodným způsobem se jeví plynulé vyvazování se z funkcí. V současné společnosti je hlavní to, aby společnost přijala stáří jako realitu. Senioři nesmí zůstat bez role. Cílem je integrace nikoli segregace. Důležité jsou správné sociální vztahy a interakce mezi různými generacemi [Pacovský, 1990].

3.2.3 Sociální pozice seniorů v současné společnosti

Sociologové se shodují na tom, že pro současnou mladou generaci stáří není projevem věku, ale stává se statusovou charakteristikou, s níž je spojeno určité očekávané chování – neboli role. Od seniora se např. očekává, že opustí svoji pracovní pozici (rolí) a odejde do starobního důchodu. Tato ustálená myšlenka není pro seniory příliš pozitivní. Okolím jsou totiž vnímáni, jako ti, co skončí veškeré své aktivity. Prohlubují se tím ageistické postoje vůči starým lidem [Ort, 2004].

Možnost degradace stáří je nejčastější ve společnosti s vysokou produktivitou. Tito senioři sice nejsou ohroženi z ekonomického hlediska, ale hrozí jim zásadní změna společenské role a tzv. ztráta životního programu. Penzionovaný člověk se dostává do role „nemít roli“. Vytváří se tak prostředí, kde je stáří bez cíle, kdy se smysluplné sociální role pro seniory vůbec netvoří. V dnešním světě je respektovanou rolí být pracujícím, a ztráta této role znamená velice negativní událost. Senior se náhle obává množství volného času, o

němž neví, jak ho naplnit. A tak se snaží vykonávat jakoukoliv činnost, která by ho zabavila [Vohralíková, Rabušic, 2004].

Současná společnost vede člověka k nezávislosti. O seniorech v důchodu často ale rozhodují jiní (nezávislí a ekonomicky činní), možnosti volby pro seniora samotného se tak zužují. Senior, který již nechodí do zaměstnání, pak nevidí hodnotu a pozitiva ve svém stáří a sebehodnocení seniorů obecně je často nízké. Pokud součinnost seniorů se společností nefunguje, vznikne uvnitř staré generace pocit izolovanosti, zbytečnosti, bezmoci a marnosti. Důsledkem pak může být neangažovanost, lhostejnost seniorů k dění ve společnosti i k sobě samému. Přesto jsou patrné snahy o zlepšení situace, o nové postoje ke vznikající skutečnosti nárůstu stárnoucí populace, o nové pohledy, které by odstranily sociální nerovnosti dané věkem [Urban, 2006].

3.3 Přijímání stáří a ageismus v současné společnosti

3.3.1 Ageismus

„Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu. Projevuje se skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.“ [Vidovičová, 2005].

Termín ageismus byl poprvé použit Robertem Butlerem, prvním ředitelem National Institute on Ageing v USA, v roce 1968. Doktor Butler je geriatr, který zjistil, že společnost stvořila mýty, stereotypy a diskriminaci stárnoucích lidí. Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech. Ageismus je podobný jako rasismus nebo sexismus. Jsou to pojmy, které naznačují, že jedna skupina lidí je ve své podstatě lepší než ostatní. Ageismus je rozhodování a úsudek o lidech pouze na základě jejich věku, nikoliv charakteru nebo kvalit. Součástí je myšlenka, že stáří je mnohem podřadnější než mládí [Tošnerová, 2002].

Ageismus se vyvíjel po mnoho let spolu s naší společností jako celek. Televize, filmy a tištěná média mají tendenci posilovat myšlenku, že mládí je dobré a stáří je špatné. Pro lidi, kteří mají malý nebo žádný kontakt se staršími lidmi je větší pravděpodobnost, že přijmou mýty a stereotypy stárnutí. Lidé mohou navštěvovat své prarodiče nebo potkávat

další starší při nakupování, ale většina z nich nikdy nevěnovala žádný čas poznávání staršího člověka jako jednotlivce. Mladí lidé, kteří věří stereotypům, nevidí žádný důvod, aby trávili čas v blízkosti starého člověka. Domnívají se, že jim senior nemá moc co nabídnout [Tošnerová, 2002].

Mnozí autoři mají na pojem ageismus trochu odlišný názor. Podle Jiráskové [Jirásková, 2005] se jedná o „nesprávné pochopení kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu prostřednictvím procesu systematické, reálné i symbolické stereotypizace, která se může manifestovat jako diskriminace osob a skupin na základě jejich věku.“

Palmore vychází přímo z Butlerovi teorie „jakýkoliv předsudek nebo diskriminace proti, nebo ve prospěch věkové skupiny. Předsudky vůči věkové skupině jsou negativní stereotypy vůči této skupině nebo negativní postoje založené na stereotypu. Diskriminace vůči věkové skupině je nepatřičné, nemístné negativní zacházení se členy dané věkové skupiny“ [Palmore, 1990].

Dle Vidovičové je „zdrojem ageismu mimo jiné věková segregace a jeho prevencí je věková inkluze. Lidé, kteří se stýkají se staršími lidmi, posouvají chronologický začátek stáří do pozdějšího věku, což lze interpretovat také jako potencionálně větší porozumění této fázi života. Tito lidé vystupují proti segregaci věkových skupin ve společnosti a méně akceptují existenci věkových hranic a bariér ve strukturách“ [Vidovičová, 2008].

3.3.1.1 Age Concern England

Age Concern je federace, která sdružuje 420 organizací z celé Anglie. Age Concern pořádá kampaně na zvýšení povědomí o diskriminaci na základě věku od 70. let minulého století a je největší neziskovou organizací ve Spojeném království. Je také zakládajícím členem organizace AGE. AGE sdružuje více než 140 národních a regionálních organizací z 25 členských zemí Evropské unie a také evropské federace a zástupce z Norska a kandidátských zemí. AGE se snaží, aby názory a požadavky členských organizací a seniorů, které tyto organizace zastupují, byly projednány institucemi Evropské unie. Expertní skupinu AGE pro nediskriminaci tvoří zástupci národních organizací, kteří mají znalosti a zkušenosti v oblasti diskriminace. V této skupině je v současné době zastoupeno

23 z 25 členských zemí. Skupina zahrnuje také zástupce z neziskových organizací ze Spojených států a Norska a kontakty v kandidátských zemích, kteří mají statut člena pozorovatele [Baker, 2005].

3.3.1.2 Příčiny ageismu

Pernes a Solich považují za hlavní důvod ageismu nedostatek zájmu společnosti o potřeby seniorů a navrhuje, aby se o těchto problémech více hovořilo a dostaly se tak do povědomí větší skupiny lidí. Chtějí se zaměřit na výchovu celé společnosti, upravit legislativu a do této činnosti zapojit i seniorské organizace [Pernes, Solich, 2005].

Nelson uvádí čtyři možné příčiny ageismu vedoucí k negativním mýtům a stereotypům v západních zemích:

- Strach ze smrti – stáří vzbuzuje strach a pocit nevyhnutelného konce, smrt není přirozená část života. Západní civilizace odděluje smrt z přírodního životního cyklu, vidí ji jako něco nepřirozeného. Východní civilizace a její filozofie, naopak vždy zobrazuje smrt jen jako součást nepřetržitěho cyklu života. V tomto procesu, který se nazývá reinkarnace, je smrt vnímána jako součást procesu znovuzrození a oni se jí tudíž nebojí. Takže ve východní stárnoucí společnosti se nebojí a starší nejsou ignorováni, nebo viděni v negativním světle. Jsou viděni jako moudří starci a jsou hluboce respektováni. Opak je pravdou v západní civilizaci a její filozofii.
- Důraz na mládí a fyzickou krásu – ignorace starých lidí okolím a vnímání starých okolím i sebe samými. Mládí a krásu jsou vnímány jako velice důležitý faktor. Lidé jsou posuzováni pouze podle své tělesné schránky. Například ve filmech hrají starší ženy mnohdy kruté „mrchy“, žárlící na mladou hrdinku. Chtějí zpět své mládí a krásu. Tím nám media říkají, že jak stárneme, tak ztrácíme svou krásu a tím i hodnotu ve společnosti. Takto především podporují všechny druhy drahých kosmetických omlazujících produktů a plastické operace.
- Produktivita je těsně spjata s ekonomickým potenciálem – konec životního cyklu je ekonomicky neproduktivní. Oba konce životního cyklu (děti a senioři) jsou viděny jako neproduktivní. Občané středního věku jsou vnímáni jako nesoucí zátěž způsobenou oběma skupinami. Děti jsou však vnímány jako budoucí ekonomický potenciál. V jistém smyslu

jsou viděni jako ekonomická investice. Ekonomicky jsou starší dospělí vnímáni jako finanční závazek. To však neznamená, že starší lidé jsou neproduktivní.

- Způsob jak je zjišťován skutečný stav společnosti vedoucí k ageismu – k negativní image přispěly gerontologické studie prováděné hlavně v ústavech pro dlouhodobou péči. Tento čtvrtý faktor zobrazuje, jak medicína a věda zpracovávaly výzkumy v oblasti stárnutí. Většina studií v gerontologii v minulosti byla špatně provedena. Byly zasazeny v dlouhodobé ústavní péči, kde studie byly levné, jednoduché a nedbale udělané. Ve skutečnosti je jen velmi malé procento starších lidí v těchto typech zařízení. Jedná se o starší jednotlivce, jejichž zdravotní stav je v důsledku mnoha faktorů nejen procesu stárnutí horší než většiny seniorské populace. Takže vzorek pro výzkum nebyl dostatečně velký a ani reprezentativní, aby mohl být platný nebo spolehlivý [Nelson, 2002].

Dle Vidovičové jsou zásadní především sociální zdroje ageismu, kterými se detailně ve své publikaci zabývá. Uvádí možné zdroje sociálního ageismu:

- **demografie** – sociální ageismus na základě toho, že zastoupení starých lidí v populaci se neustále zvyšuje;
- **věkové a strukturální nesoulady:**
  - nesoulad biologického věku s tím jak se cítí senior sám;
  - prominence věku;
  - strukturální zpoždění – nesoulad mezi materiálními a nemateriálními složkami;
  - nevhodné sociální struktury – špatné institucionální nastavení, které omezuje životy seniorů;
- **generační konflikt** – omezené zdroje mohou vytvářet rivalitu na základě přidělování dle věkového kritéria;
- **věková segregace** – ve společnosti je reálné či symbolické oddělení věkových skupin.
- **historická změna statusu stáří** – staří lidé byli moudří, měli autoritu a bylo jich málo. Dnes vlivem upřednostňování krásy, síly a ochotou se rychle vyrovnávat se změnami doby, je sociální status starých lidí velmi nízký.

- **nesprávná paradigmata stáří** – stáří není prezentováno jako přirozené, kde je problém nedostatku zdrojů;
  - jazyk, média a populární kultura – pohrdlivá jména v českém jazyce, vtipy, vliv sdělovacích prostředků a reklam [Vidovičová, 2007].

3.3.1.3 Projevy ageismu

Ageismus se vyskytuje v mnoha podobách. Od slovní nevráživosti až po fyzické týrání. Dalším z projevů špatného zacházení je materiální a finanční zneužívání, které je vnímáno jako zneužívání majetku (příznaky: špatná povědomost o vlastní finanční situaci, neschopnost platit účty, mimořádný zájem rodinných členů o majetek starších osob).

Věková diskriminace se objevuje v mnoha oblastech sociálního života:

- občanství (problém participace, občanství druhé třídy),
- pracovních trh (nezaměstnanost osob ve vyšším věku),
- důchodový systém (rigidita systému),
- zdravotní péče (omezování výdajů, definice oprávnění, etika péče, špatné zacházení se seniory),
- sociální péče (etika v sociální práci),
- životní prostředí (prostorová segregace),
- média (prezentování seniorů, neviditelnost seniorů),
- jazyk, literatura, vtipy, jazykové obraty (hanlivé pojmenování),
- vzdělání (nerovný přístup v porovnání s ostatními věkovými skupinami),
- věda (selekce výzkumných témat) [Tošnerová, 2002].

Ageismus se může projevat také předsudky, stereotypy a mýty o stáří. Možné předsudky jsou popsány v následujícím textu.

3.3.1.4 Předsudky

Hartl a Hartlová vysvětlují předsudek jako předpojatost, názorovou strnulost. Uvádějí, že je to emočně nabitý a kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou. Utváří se na základě přesvědčení nebo náboženské víry, nezávisí na okamžité situaci a neopírá se o porozumění.

Deset hlavních bodů shrnujících předsudky dle Palmora (1990):

1) Nemoc – představa bývá taková, že většina lidí starších 65 let, trpí různými nemocemi, častěji než mladší lidé. Jsou odkázáni na ústavní péči nebo na péči příbuzných. Nemohou se zapojovat do běžných každodenních aktivit. **Skutečnost:** většina starších je dostatečně zdravá, aby se mohla zabývat běžnou činností (udává Národní centrum pro zdravotní statistiku v USA v roce 1981). Jen 5 % seniorů je odkázáno na celodenní ústavní péči.

2) Impotence - představa, že většina starších jedinců se už nevěnuje téměř žádné sexuální aktivitě, sexualita je v pozdějším věku nedůležitá a nenormální. **Skutečnost:** uspokojivý milostný vztah obvykle pokračuje do 70 až 80 let. Hraje velice důležitou roli v životech většiny lidí.

3) Ošklivost - krása je v naší kultuře spojovaná s mládím, proto se především ženy s přibývajícím věkem bojí její ztráty. Negativní stereotyp představují například termíny bába, babizna, fosilie, čarodějnice a další hanlivé výrazy spojené s vyjadřováním o stáří. **Skutečnost:** je jen málo kultur, kde je se stářím spojen obdiv, úcta a pokora. V Japonsku se ve stříbrných vlasech a vráskách odráží moudrost, dospělost a dlouhá léta služby. Nedostatečná krása je zde chápána jako subjektivní hodnocení. Jinými slovy: Ošklivost je v oku diváka.

4) Pokles duševních schopností - představa, že většina lidských schopností od jistého věku klesá, především schopnost učit se, memorovat si věci, jedná se o nevyhnutelný proces v rámci stárnutí. **Skutečnost:** většina starších si udržuje normální duševní schopnosti. Reakční doba se zpomaluje, což má za následek delší dobu učení. Rozdíl mezi staršími a mladšími osobami může být vysvětlen, kromě věku a nemocí, motivací k učení se, nedostatkem praxe nebo úrovní vzdělání.

5) Duševní choroba - představa, že duševní choroba je ve stáří naprosto běžná, nevyhnutelná a neléčitelná. Řada zdravotníků si toto také myslí, proto je také tak málo profesionálů v oblasti geriatrického duševního zdraví. **Skutečnost:** duševní choroby nejsou ve stáří nevyhnutelné, jen kolem 2 % osob nad 65 let je diagnostikováno s vážnou psychickou chorobou. V rámci populace má méně než 10 % vážnou duševní chorobu a od 10 % do 32 % její mírné projevy.

6) Zbytečnost - představa, že většina starých lidí je díky svému zdravotnímu stavu či duševní chorobě vyřazena z běžného života, vede k tomu, že starší lidé jsou v práci nepotřební a nejsou tak produktivní jako ti mladší. Tato představa je hlavním východiskem pro nucený odchod a diskriminaci v najímání, přeškolení a podpoře starších zaměstnanců. **Skutečnost:** většina starších může pracovat stejně jako mladší. Právě starší zaměstnanci bývají spolehlivější, dochvilnější, pečlivější a méně mění zaměstnání. V dnešní době už někteří zaměstnavatelé na určitých pozicích dávají přednost starším lidem. Někdy je to bohužel způsobeno i tím, že jim nabídnou méně peněz, za které by tuto pozici mladší jedinci nedělali.

7) Izolace - představa, že většina starších lidí je společensky osamělá, nebo žije osaměle a domněnka, že osamělost je velmi závažný problém pro většinu lidí přes 65 let. **Skutečnost:** většina starších není společensky izolovaných, kolem 70 % z nich žije s manželem nebo s rodinou. Jen okolo 4 % starších je extrémně izolovaných, ale ti žili izolovaně již i v mladším věku. Většina starších má blízké příbuzné v dosažitelné vzdálenosti a kontakty jsou relativně časté. Izolace bývá především způsobena úmrtím manžela/manželky, blízkých kamarádů.

8) Chudoba – představa, že většina starších je velice chudá anebo příliš bohatá. Žádná střední třída. **Skutečnost:** v ČR zatím nejsou žádné prokazatelné studie, které by to potvrzovaly či vyvracovaly. Když člověk vstoupí do důchodu, většinou se mu finanční příjmy sníží. Může pro něj být někdy problém skloubit všechny své výdaje, jako jsou finance na jídlo, nájem, platby za lékaře a všechny ostatní. Finanční situací seniorů se zabývá ve svých publikacích Koval [Koval, 2001]. Zabývá se především nemajetností seniorů a vztahem k jejich potomkům, díky poklesu přísunu financí. Právě oni ztrácejí o své starší blízké zájem, místo toho aby jim byli oporou a případně jim finančně pomohli.

9) Deprese - předpoklad, že typicky starší osoba je nemocná, bezmocná, senilní, neužitečná, osamělá v bídě, tudíž deprimovaná, postižená nutně depresí. Proti depresi z nesoběstačnosti, neužitečnosti a rozvoji osamělosti stojí fakt reálného pokroku v oblasti zdraví, finančního zabezpečení, aktivit a spokojenosti seniorů. Tento fakt vyvrací postoj, že stáří je nešťastné období. Rigidita těchto stereotypů však poukazuje na to, že změna zatím nebyla reflektována současnou společností. **Skutečnost:** těžší deprese jsou méně

časté mezi staršími lidmi než mezi mladšími. Nicméně mezi různými duševními chorobami je deprese u starších lidí nejběžnější. Toto, spolu se skutečností, že počet sebevražd u seniorů je nejvyšší ze všech věkových skupin, činí depresi významným problémem pro starší populaci, což platí i v našich podmínkách. V ČR v roce 2000 připadalo celkem 15,8 sebevražd na 100 000 obyvatel, ale již 27,3 sebevražd ve věku 70 až 74 let a ve věku nad 85 let se jedná o 49 sebevražd na 100 000 obyvatel (dle ZIS 2002).

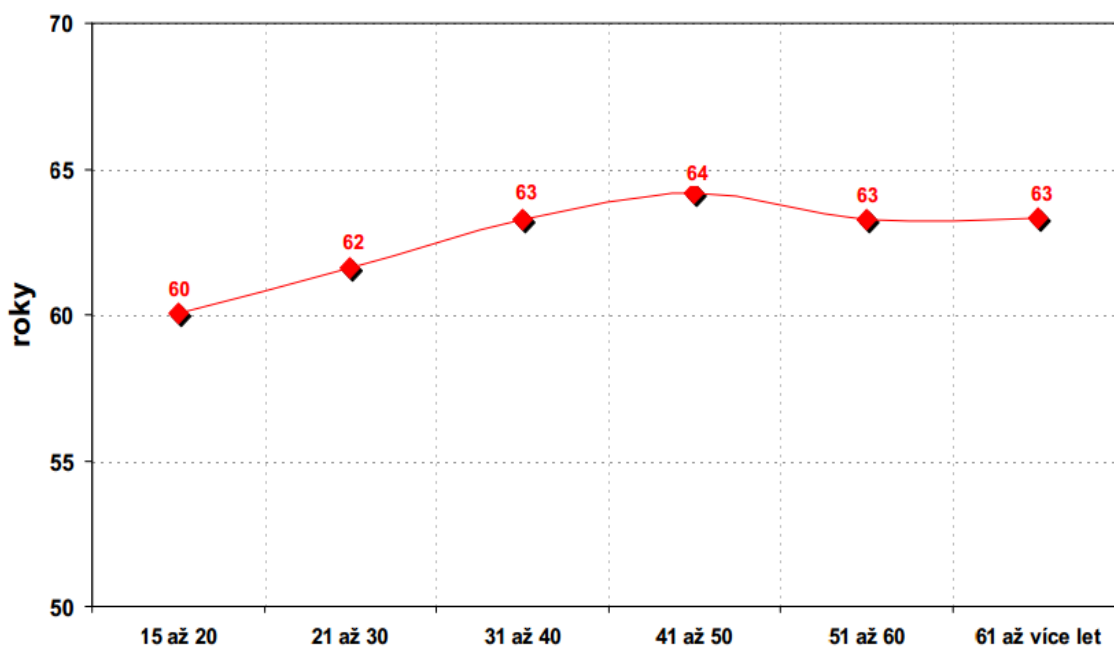
10) Politická moc - stereotyp, že starší lidé jsou silná, sobecká politická síla. Předpoklad, že politická moc starších lidí odvrátí politiky od potřebných reforem. Mladí by měli rozhodovat, ti zde přece budou žít déle. **Skutečnost:** starší lidé představují sice velké množství voličů, obvykle ale nehlasují jako blok a následně mají méně politické moci, než se předpokládá.

3.3.2 Převažující pojetí stáří a stárnutí

Je složité definovat kdo je vlastně senior a co senior znamená. V obecném povědomí je senior člověk v završující fázi se specifickým postavením ve společnosti. Seniořem se člověk stává při přechodu ze střední generace. Konec seniora není přechod do další fáze životního cyklu, je to fáze konečná. Senior je kategorie sociální a biologická. Sociologická složka způsobuje sociokulturní relativitu a dokonce proměnlivost v různých sociálních a věkových skupinách. Spodní věková hranice stáří není pevně dána a pro každého může být vnímána jinak. Tuto hranici vnímají jedinci většinou vzhledem ke svému věku. Pro pětileté dítě je člověk starý už ve třiceti, ale s rostoucím věkem se tato hranice oddaluje [Sak, Kolesárová, 2012].

Sociologové Sak a Kolesárová-Saková provedli výzkum v rámci projektu: Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů. Příspěvek k sociologii třetího věku. V rámci toho výzkumu byla položena otázka: S jakým věkem si spojíte seniory? Od kolika let je podle vás člověk seniořem? Výsledky jsou patrné z grafu č. 2.

Graf č. 2 – Věk seniora dle mínění společnosti

Zdroj: Zpráva z výzkumu – Názory a postoje české populace k seniorům. Sak, Kolesárová, 2008.

Průměr věk seniora, který byl uveden respondenty, je 63 let. Nejčastěji byl jako věk spojovaný se seniory uváděn věk 60 let (45 % respondentů). Dalším nejčastějším věkem bylo 65 let a 70 let [Sak, Kolesárová, 2008].

Podle poloviny populace (49 %) je senior spojen především se stářím, starým člověkem, starcem. Druhým nejčastějším znakem tvořícím identitu seniora je jeho ekonomický status (role) - nepracuje, má důchod (40 %), dále to je jeho role v rodině – dědeček, babička (7 %), zdravotní stav určuje seniora podle 6 % populace. K posledním výraznějším charakteristikám patří volný čas a jeho náplň. Senior je charakterizován disponibilitou velkého objemu času a jeho náplní (7 %). Pozitivní konotace seniora – zkušenosti, moudrost, nadhled, zodpovědnost určuje identitu seniora pouze podle 2 % populace. Celé rozložení odpovědí na otázku: „Co se vám vybaví, když se řekne senior?“ je zaznamenáno v tabulce č. 1 – S čím si spojuje česká populace seniory [Sak, Kolesárová, 2008].

Dle výzkumu Saka a Kolesárové je senior tedy člověk po šedesátce, který bere důchod, většinou je dědečkem/babičkou, s reálnými nebo hrozícími zdravotními problémy.

Tabulka č. 1 – S čím si spojuje česká populace seniory

Co se vám vybaví, když se řekne senior?	
39 %	starý, starší člověk
36 %	důchodce, důchod, pobírá důchod
9 %	babička a dědeček, rodiče, prarodiče
7 %	stáří, stařík, stařec
6 %	zdravotní problémy – zdraví podlomené, nemoci, nemocnice, LDN, stacionář, doktoři, spíše už na lůžku, zdravotní problémy
4 %	aktivity, zájmy, záliby, koníčky – vitalita, tvořivost, cestování, sport, kultura, kulturní akce, jezdí na ryby, zahrádka, chata, zábava, turistika, studium/vzdělávání, četba, TV, užívá si všeho, na co neměli při zaměstnání čas, žití plným životem
4 %	nepracuje – nepracuje kvůli věku, neproduktivní/neaktivní věk, po ukončení pracovního poměru, již si své odpracoval
3 %	důchodový věk
3 %	já a moji vrstevníci/kamarádi/okolí – už mezi ně patřím, sebe sama
3 %	věk – vyšší/zralý věk – už ne mladý člověk/má již mládí za sebou/za zenitem
3 %	čas, volný čas – více, dostatek, hodně, svoboda
2 %	zkušenosti, znalosti, rozum, moudrost, zodpovědnost, oprostění se od nepodstatného

2 %	ekonomicky slabší část obyvatel – nízký důchod, finančně ne nejlépe, bída, málo peněz/musí šetřit, chudoba, z bytu pod most
2 %	odpočinek, relaxace – zasloužený odpočinek
2 %	spokojenost, klid, pohoda, méně stresu
2 %	nespokojený – nervózní, nevrlý, nerudný, zatrpklý, protivný, špatně naladěný, stěžuje si, poučuje, nadává, bezohledný
2 %	rodina/vnoučata – hlídání vnoučat, láska k vnoučatům, více času na rodinu
2 %	vzhled – šedivé vlasy, vráscití, brýle, protéza, důchodky, hůl, taška RVHP
2 %	negativní postoje – společnost se k němu staví, že je na obtíž; drahý pro společnost – čím dříve umře, tím lépe; příživník, který se živí i z mé výplaty; obtíž pro společnost a rodinu; společností vyhozený na vedlejší kolej, přehlížený, odstrčený, nepotřebný člověk, periferie/okraj zájmu společnosti; nemá žádná práva
2 %	další/poslední etapa/část života, podzim života, život/větší část života většinou za sebou, život bez budoucnosti; smrt, pohřeb, mrtvý člověk
2 %	závislost na jiných/druhých – starosti s jeho zaopatřením, pomoc okolí, bezmocnost, potřebuje péči, postarat se o něj
2 %	únava – unavený člověk, pomalý, nikam nespěchá, pasivní, opotřebovaný, odsloužilý, oddělaný člověk po fyzické stránce, na pokraji sil, nezuživost

Zdroj: Zpráva z výzkumu – Názory a postoje české populace k seniorům. Sak, Kolesárová, 2008.

3.3.3 Přístupy ke stárnutí a životní styl, účast seniorů na životě společnosti

Životní styl je dynamizovaný hodnotový systém člověka, modifikovaný jeho endogenními a exogenními danostmi, promítnutý do časoprostoru životního a sociálního pole přirozeného světa v konkrétní společnosti [Sak, Kolesárová, 2012].

Životní styl je tvořen vším, co člověk dělá v průběhu celé životní dráhy a 24 hodin denně. Není to pouze styl trávení volného času, ale i způsob chování, stolování, komunikace, pracovní aktivity, trávení dovolené, výchova dětí, velikost rodiny, okruh přátel. Každá fáze života má svou specifickou podobu životního stylu, která odpovídá sociální pozici, potřebám a zájmům člověka v dané fázi. S nástupem do starobního důchodu získává senior mnohem více času na své vlastní aktivity. Rozšíří se objem času, o němž senior rozhoduje sám, a také rozsah věcí a jevů, o kterých rozhoduje sám, se rozšiřuje na tolik, že převyšuje jeho celoživotní zkušenosti. Jejich život obsahuje méně stresu, snad s výjimkou oblasti zdraví. Ve svých názorech jsou konzervativnější, rigidnější, méně flexibilní. Méně promítají do svých názorů a postojů aktuální podněty z vnějšího prostředí. Další významnou změnou je opuštění práce v pozitivním i negativním smyslu. Většina lidí nevnímá odchod do důchodu pouze negativně nebo pouze pozitivně. Vždy je to velká změna v životě a životním stylu [Sak, Kolesárová, 2012].

Současní starší senioři představují sociální skupinu vystavenou vysokému riziku kognitivní izolace projevující se dezorientací, nejistotou, potížemi s pochopením některých aspektů současné reality ovlivněné virtualizací, telekomunikací a absolutně rychlými toky informací [Hubík 2004]. Po odchodu do starobního důchodu jsou senioři často v horší finanční situaci než předtím, mnoho z nich se cítí být odstrčeno a není pro ně jednoduché dát závěrečné fázi života smysl a užít si ji naplno. To, že v české populaci stále panuje poměrně silné přesvědčení, že stáří je něco, čeho bychom se měli jako společnost obávat a že nepřináší mnoho dobrého nebo perspektivního, do čeho by se ještě vyplatilo investovat zdroje [Vidovičová 2005].

Přechod jedince do etapy stáří znamená přechod k devalvované sociální pozici. Senioři vstupující do důchodového věku nejsou většinou na toto pro ně nové období života nenabízející příliš zajímavých společenských rolí (*role-less*) dostatečně socializovaní.

Důchodci třetího věku, jak se zdá, již nemají kromě prarodičovské žádnou funkci, a proto ani žádný status. Ztráta statusu, a tím i podstatné součásti vlastního sebevědomí a hodnoty dána ne pouhým stářím, ale tím, že ne všechny společnosti nabízejí důstojné interpretace penzijního věku, působí mnoha jedincům těžkou újmou v poslední životní fázi [Šmausová 2004].

3.4 Politika aktivního stárnutí

Politika aktivního stárnutí je v České republice ošetřena především pomocí **Národního akčního plánu podporující pozitivní stárnutí**. Nyní je tento akční plán platný pro období 2013-2017. Pro toto období bylo v programu identifikováno sedm následujících priorit:

- Zajištění a ochrana lidských práv starších osob
- Celoživotní učení
- Zaměstnávání starších pracovníků a seniorů ve vazbě na systém důchodového pojištění
- Dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce
- Kvalitní prostředí pro život seniorů
- Zdravé stárnutí
- Péče o nejkřehčí seniory s omezenou soběstačností

Pro každou z těchto sedmi priorit jsou v akčním plánu uvedeny strategické a specifické cíle, opatření a vize [MPSV, 2012].

Základním rámcem Akčního plánu je již zmíněné zajištění dodržování a ochrany lidských práv seniorů. Z důvodu jejich zranitelnosti především v pokročilejším věku jim musí být zajištěno právo na respekt, právo na důstojné zacházení a na důstojné podmínky v jakémkoliv prostředí, právo na důstojný život a na participaci ve společnosti. Opatření uvedená v tomto dokumentu směřují k tomu, aby starší pracovníci a senioři mohli plně využívat nejen politická a občanská práva, ale aby jim bylo umožněno i naplnění sociálních, kulturních a dalších práv [MPSV, 2012].

Součástí akčního plánu je **Podkladová studie**, která dokládá důležitost navržených opatření na základě statistických dat, mezinárodních výzkumů a trendů, aktuální situace

v České republice a odborné literatury. V roce 2013 došlo k vytvoření měřitelných indikátorů k jednotlivým opatřením, podle kterých budou přijaté závazky každoročně monitorovány [MPSV, 2012].

Vláda ČR k tomuto tématu zpracovala **Národní program přípravy na stárnutí pro období 2008-2012 (Kvalita života ve stáří)**. V gesci ho má Rada vlády pro seniory a stárnutí populace. Spolugestory jsou např. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nebo Ministerstvo pro místní rozvoj. Pro další období zatím není program zpracován. Národní program se zaměřuje především na pět strategických priorit: aktivní stárnutí, prostředí a komunita vstřícná ke stáří, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podpora rodiny a pečovatелů, podpora participace na životě společnosti a ochrana lidských práv. Na konci každé kapitoly jsou v programu uvedeny cíle, které se právě dané kapitoly týkají, gestor, spolupracovníci a termín do kdy mají být cíle splněny [MPSV, 2008]. Každý rok, kdy měly být splněny určité cíle v programu (2010, 2011, 2012), byla Radou vlády pro seniory a stárnutí populace vypracována Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí pro období 2008-2012 (Kvalita života ve stáří). V závěrečných zprávách je shrnuto, jak se v jednotlivých opatřeních postupovalo a jsou zde i připomínky od programem dotčených ministerstev a krajů [MPSV, 2013].

3.4.1 Evropský rok aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity

Evropská komise vyhláší od roku 1983 tzv. Evropský rok pokaždé zaměřený na určité téma s cílem zviditelnit ho a vyvolat diskusi jak na úrovni Evropské unie, mezi jednotlivými členskými státy, tak i na vnitrostátní úrovni.

Vzhledem k tomu, že demografické stárnutí je jedním z velmi důležitých problémů naší společnosti, bylo rozhodnuto o vyhlášení roku 2012 Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity (Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 940/2011/EU ze dne 14. září 2011 o Evropském roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity 2012) [Informace o realizaci Evropského roku, 2012].

Evropský rok 2012 zahrnoval tři dimenze aktivního stárnutí: aktivní stárnutí a zaměstnanost, aktivní účast na společenském dění a nezávislý život. Do dimenze stárnutí a

zaměstnanosti je zahrnuto zlepšení přístupu seniorů k celoživotnímu vzdělávání s cílem aktualizovat jejich dovednosti, aby mohli především nadále úspěšně vykonávat zaměstnání v rychle se měnících podmínkách a splňovat nové požadavky:

- **Aktivní stárnutí a zaměstnanost.** Pokud mají starší pracovníci setrvat v zaměstnání, je potřeba především zlepšit pracovní podmínky a přizpůsobit je zdravotnímu stavu a potřebám starších osob; dále se musí aktualizovat jejich dovednosti poskytnutím lepšího přístupu k celoživotnímu vzdělávání.
- **Aktivní účast na společenském dění.** Je třeba zlepšit příležitosti a podmínky, pokud jde o příspěvek starších lidí společnosti prostřednictvím vykonávání dobrovolných prací nebo prostřednictvím péče o rodinné příslušníky, aby nedocházelo k jejich společenské izolaci a ke vzniku mnoha s tím souvisejících problémů a rizik.
- **Nezávislý život.** Je třeba zaměřit se na podporu zdraví a preventivní zdravotní péče prostřednictvím opatření, které maximalizují počet let prožitých ve zdraví a předejdou závislosti starších lidí na jejich okolí; je třeba také vytvářet prostředí (veřejné budovy, infrastruktura, doprava, budovy), které bude přátelštější ke starším lidem a umožní jim dlouhodobou nezávislost na pomoci ostatních [Novotná, 2013].

3.5 Vzdělávání seniorů

3.5.1 Koncept celoživotního učení a vzdělávání seniorů

Celoživotní učení představuje zásadní koncepční změnu pojetí vzdělávání, jeho organizačního principu, kdy všechny možnosti učení – ať už v tradičních vzdělávacích institucích v rámci vzdělávacího systému či mimo ně – jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života [Palán, 2006].

Celoživotní učení se dělí na dvě základní etapy. Počáteční a další vzdělávání.

Počáteční vzdělávání zahrnuje:

- základní vzdělávání – má všeobecný charakter a kryje se většinou s obdobím povinné školní docházky
- vyšší sekundární vzdělávání, které může mít:
  - všeobecně vzdělávací charakter (gymnázia) – jedná se především o přípravu na další studium;
  - odborný charakter (střední odborné školy) – jedná se především o přípravu na budoucí pracovní uplatnění, popř. na další studium.

Součástí počátečního vzdělávání je i **terciární vzdělávání**. Obsahuje vzdělávací nabídku následující po maturitní zkoušce. Zahrnuje specializované vzdělání odborné či umělecké. Jedná se o vzdělávání na vysokých školách, na vyšších odborných školách nebo jej poskytují umělecké školy [Strategie celoživotního učení, 2008].

Následujícím stupněm je **další vzdělávání**. Probíhá po absolvování určitého stupně vzdělání resp. po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce. Další vzdělávání zahrnuje:

- odborné vzdělávání zaměřené na rozvoj širokého spektra kompetencí důležitých pro uplatnění v pracovním životě;
- profesní vzdělávání zaměřené na získávání vědomostí, rozvíjení dovedností a kompetencí nezbytných pro výkon konkrétního povolání nebo zaměstnání;
- občanské vzdělávání vytváří širší předpoklady pro kultivaci člověka jako občana a pro aktivní účast ve společenském a politickém životě;
- zájmové vzdělávání kultivuje člověka na základě jeho individuálních zájmů, umožňuje mu seberealizaci ve volném čase.

Typy celoživotního učení:

- **Formální vzdělávání** je realizováno ve vzdělávacích institucích, zpravidla ve školách. Jeho funkce, cíle, obsahy, organizační formy a způsoby hodnocení jsou definovány a legislativně vymezeny. Jsou to na sebe navazující vzdělávací stupně (základní, střední, vysokoškolské), jejichž absolvování je potvrzováno certifikátem (vysvědčením, diplomem apod.).

- **Neformální vzdělávání**, které je zaměřeno na získání vědomostí, dovedností a kompetencí, které mohou respondentovi zlepšit jeho společenské i pracovní uplatnění. Kurzy neformálního vzdělávání jsou zpravidla poskytovány v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, neziskových organizacích i ve školských zařízeních. Patří sem např. kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, řidičské kurzy, rekvalifikační kurzy, ale také krátkodobá školení a přednášky. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora či učitele. Nevede k získání uceleného stupně vzdělání. Může být zakončeno určitým osvědčením či certifikátem.
- **Informální učení**, které je chápáno jako proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností jedince v práci, v rodině, ve volném čase. Zahrnuje také sebevzdělávání, kdy učící se nemá možnost ověřit si nabyté znalosti (např. televizní jazykové kurzy). Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je neorganizované, zpravidla nesystematické a institucionálně nekoordinované [Strategie celoživotního učení, 2008].

3.5.2 Realizace vzdělávacích aktivit pro seniory

Základní myšlenkou **Univerzity třetího věku** je vznik nového životního programu pro seniory, kteří se nechtěli spokojit pouze se svými koníčky, určitou sociální separací a chtěli se ještě nějak dále vzdělávat. Program univerzity byl volen tak, aby byl medicínsky a sociokulturně přizpůsoben seniorům a k jejich udržení aktivity. Univerzita třetího věku se pro studenty stala místem, kde se pravidelně setkávají a jako akademická půda má pro ně vysokou společenskou hodnotu. Nejprve byl program koncipován pouze jako výběr určitých přednášek, ale později se rozšířil o možnost plnohodnotně vystudovat vysokoškolský program a získat tak příslušný diplom [Haškovcová, 1990].

První univerzita třetího věku v České republice se konala na akademické půdě a pod záštitou Karlovy Univerzity. Byla zorganizována Fakultou všeobecného lékařství ve školním roce 1987/88, díky tomu, že její tehdejší děkan byl geriatr. Od svého vzniku se univerzita těší velmi vysoké návštěvnosti. V roce 2007 absolvovalo na Univerzitě Karlově nějaký studijní program 2 429 seniorů. S Univerzitou třetího věku se můžeme setkat ve všech českých městech. Univerzity sdružuje Asociace U3V, která vznikla už v roce 1989

[Haškovcová, 1990]. U3V nabízí 21 českých veřejných vysokých škol s více než 700 specializovanými kurzy pro seniory a s přibližně 38 000 posluchači. I přes dobře rozvinutý systém U3V v České republice ve srovnání s dalšími státy, poptávka po nich stále převyšuje nabídku. Tento typ vzdělávání seniorů se soustřeďuje zejména na zájmové vzdělávání. Ačkoliv jeho výstupy nejsou akceptovatelné na trhu práce, mají pozitivní přínos v osobním rozvoji seniorů a zvyšují jejich aktivní zapojení do společnosti [Národní akční plán, 2012].

Součástí univerzity třetího věku byla tzv. **Univerzita volného času**. Student senior si vybral určitý studijní program a ten trval zpravidla jeden rok. Dříve to byl nultý ročník, který budoucí studenty seniory připravoval na samotné studium. Univerzita volného času se v průběhu let transformovala v **Centrum zdravého stárnutí**. Tato instituce je mezi studenty oblíbená i díky svým doprovodným programům, které se týkají trénování paměti nebo cestovatelským aktivitám. Jednalo se především o seniorské výměnné pobyty v okolních zemích, ale podařilo se realizovat i pobyty v USA nebo Austrálii [Haškovcová, 1990].

Nejnovější vzdělávací projekt, který se zabývá prevencí ageismu, byl ve školním roce 2004/5 **Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata**. Tento program je vždy realizován konkrétní fakultou některou pražskou vysokou školou ve spolupráci s Centrem zdravého stárnutí. Každý rok se otevírá jeden program na jedné fakultě. Již byly realizovány tyto:

Tabulka č. 2 - Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata

Školní rok	Fakulta a VŠ	Program
2004/2005	Matematicko-fyzikální fakulta UK	Astronomie
2005/2006	Lesnická fakulta ČZU	Krajina a les
2006/2007	Přírodovědecká fakulta UK	Zajímavosti z přírodních věd
2007/2008	Přírodovědecká fakulta UK	Zajímavosti z přírodních věd - biologie

2008/2009	Přírodovědecká fakulta UK	Zajímavosti z přírodních věd - ekologie
2009/2010	Matematicko-fyzikální fakulta UK	Astronomie
2013/2014	Fakulta lesnická a dřevařská ČZU	Člověk, zvířata a zvířátka

Zdroj: Fenomén stáří – Haškovcová, 1990

V prvním roce se účastnilo programu 50 dvojic. V dalších letech byl počet účastníků zredukován. Prarodič s vnučetem tvoří dvojici, kde si vzájemně radí a pomáhají. Senioři si užívají, že mohou být svým vnučatům rádci a pomáhat jim. Děti si mapují fakulty a seznamují se s obory, které budou možná v budoucnu studovat a věnovat se jim. Přednášky se konají jednou měsíčně v sobotu. Vedou je vysokoškolští pedagogové, kteří je přizpůsobují jak seniorské, tak dětské pozornosti. O letních prázdninách se konají v rámci této univerzity tábory. Projekt je velice dobrý pro upevnění vztahů mezi prarodiči a vnučaty [Experimentální univerzita pro prarodiče a vnučata, 2012].

3.5.3 Koncept mezigeneračního vzdělávání jako součást prevence ageismu

Mezigenerační vzdělávání se začalo vyvíjet již na konci šedesátých let minulého století jako reakce na sociálně-kulturní prohlubování mezi mladou generací a seniory. Tato situace se začala promítat i v rodinách, kde se již mladá a starší generace nepotkávají tak často, nebydlí spolu a návštěvy se stávají pouze občasnými příležitostmi k setkávání.

První úspěšné mezigenerační programy vznikly v rámci experimentálního projektu Adding quality to life, jehož koordinátorem je Univerzita ve Štýrském Hradci v Rakousku. Programy byly připraveny i za účasti české Asociace univerzit třetího věku. Hlavním cílem bylo odstranění společenského vyloučení starší generace ze vzdělávání. Tento projekt měl velký pozitivní ohlas jak od pedagogů, tak od psychologů. Bylo vytvořeno šest mezigeneračních studijních programů v následujících oblastech: občanská společnost, kultura, přeslechopnost a mentoring, zdravotní vědy, informační společnost – digital literacy, dlouhodobá udržitelnost a vývoj [Radváková, 2010].

V novější terminologii operující s pojmy celoživotního a všeživotního učení spadá mezigenerační učení jednoznačně do obou kategorií. Uskutečňuje se nejen po celý život, ve všech jeho fázích (celoživotní), ale také ve všech oblastech života, v celé jeho šíři (všeživotní). Mezigenerační vzdělávání je spojeno především s neformálním a informálním učením. Neformálním mezigeneračním učením je společná účast dětí a rodičů (prarodičů) v různých kurzech a programech neformálního vzdělávání, jako jsou např. počítačové kurzy pro seniory vedené žáky základních škol, společné dílny pro rodiče (prarodiče) a děti v oblasti estetických činností, poznávací víkendy pro rodiče (prarodiče) a děti apod. Tyto aktivity, i když v celkem malém rozsahu, nabízejí některé školy, zejména tzv. komunitní školy, centra volného času, neziskové organizace a občanská sdružení. Informálním mezigeneračním učením jsou společné činnosti dětí a rodičů (prarodičů), jež si rodina organizuje sama bez účasti dalších subjektů a jež jsou zaměřeny na učení v širokém slova smyslu, jako je společné čtení, sledování vzdělávacích programů v televizi, společné návštěvy kulturních či poznávacích akcí [Rabušicová, Klusáčková, Kamanová, 2009].

Mezigenerační učení umožňuje různým věkovým skupinám chápat možné předání zajímavých zkušeností a vědomostí jiné zúčastněné věkové skupiny. Jedná se o spolupráci při dosahování společných cílů a možnosti změny [Radváková, 2010].

O mezigeneračním učením lze uvažovat v souvislosti s rodinou, tedy s přenosy mezi generacemi jedné rodiny, ale také mezi generacemi obecně. V takovémto případě by bylo správné hovořit o mezigeneračním učením např. ve škole, neboť tam jsou také přítomny minimálně dvě různé generace. Takovéto učení může být obousměrné, tedy nejen směrem od učitele k žákům, ale i obráceně [Rabušicová, Klusáčková, Kamanová, 2009].

Mezigenerační vzdělávání by mělo dodržovat tři zásady: společné učení (komunikativní), vrstvené učení (komplexní) a učení se od sebe navzájem (dialogické). Kvůli těmto zásadám není možné vzdělávání provádět ve velkých skupinách. Společné učení pro různé věkové skupiny je přínosem pro všechny zúčastněné. Životní zkušenosti, rozhled, schopnost či nutnost aplikace etických zásad je v současnosti podceňována, spíše se podporuje dravé mládí. Politickou podporou pro mezigenerační vzdělávání ve vysokoškolském vzdělávání je „Světové prohlášení k vysokoškolskému vzdělávání pro dvacáté první století“, ve kterém je stanoveno, že vysokoškolské vzdělání je otevřené všem

věkovým skupinám, které mají úspěšně dokončené středoškolské vzdělání [Radváková, 2010].

4 Analytická část

V této části práce se zaměřím na žáky, kteří se rozhodli navštěvovat kurz založený na principech mezigeneračního učení. Chci zjistit, jaká byla jejich motivace pro účast v kurzu, jaké jsou jejich vztahy se seniorskou generací a zda účast v kurzu tyto vztahy nějakým způsobem ovlivnila.

Dále se zaměřím na analýzu vytvořených programů mezigeneračního vzdělávání; soustředím se na zjištění, zda v programech jsou obsaženy momenty, prvky, které navozují možnost vzájemného poznávání obou skupin účastníků programů, ovlivňování jejich vzájemných postojů.

Výzkumná otázka

Ve své práci se zabývám následujícím výzkumným problémem, a to: **Vzniká během procesu mezigeneračního učení facilitační prostředí pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem?**

Cílem šetření je zjistit motivy, které vedly žáky k účasti v programech, jejich vztah k příslušníkům seniorské generace a seniorům jako takovým, dopady, které na jejich vztah k seniorům měla účast v kurzu.

Pro výzkum jsem zvolila následující témata:

1. Získání informací o programu
2. Motivace pro účast v programu
3. Zkušenosti se vzděláváním před vstupem do programu
4. A) Vztahy s prarodiči
B) Společné učení se s prarodiči
5. Zkušenosti se seniory

6. Představa stáří
7. Hodnocení výsledků učení seniorů v programech
8. Role v programu
9. Hodnocení vlastních výsledků učení
10. Přínos účasti v programu pro respondenta
11. Vliv účasti v programu na vnímání seniorů
12. Opakování účasti v programu
13. Názor na vhodnost mezigeneračního učení pro seniory
14. Názor na vhodnost mezigeneračního učení pro mladé
15. Přínos mezigeneračních programů pro společnost

První dvě témata směřovala ke zjištění motivace žáků pro účast v programu mezigeneračního vzdělávání. Třetí, čtvrté, páté i šesté téma bylo zaměřeno na zjištění postojů žáků k seniorům, a to před zahájením programu. Sedmé až dvanácté téma sledovalo hodnocení realizace programu, a to pomocí různých faktorů. Poslední tři témata vytvářela prostor pro zjištění názoru respondentů na mezigenerační učení.

Uvedená témata se stala základem pro formulaci tazatelských otázek realizovaných rozhovorů.

Analýza programů mezigeneračního učení byla zaměřena na následující položky:

1. Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska věku
2. Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska sociálního prostředí
3. Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska osobnostní charakteristiky

4. Předpokládané role účastníků - seniorů v programech
5. Charakteristika skupiny mládeže z hlediska věku, způsobu výběru a účasti v programech
6. Předpokládané role mladých v programech
7. Pojetí programu (mezigeneračního učení)
8. Očekávané výsledky vzdělávání
9. Organizace výuky, formy spolupráce
10. Metody učení, činnosti realizované ve výuce

Položky byly voleny tak, aby umožnily posoudit, zda již při přípravě programů byly cíleně vytvářeny příležitosti pro vzájemné ovlivňování postojů obou zúčastněných generací, jejich vzájemné poznávání a akceptaci.

První, druhá a třetí položka směřovala ke zjištění pojetí seniora v daných programech. Pátá položka umožnila zjistit představu žáka v daných programech. Čtvrtá a šestá položka směřovala ke zjištění očekávaného zapojení obou skupin – žáků i seniorů - do programů. V sedmé položce jsem se snažila získat celkovou vizi programů. Zbývající položky (osmá, devátá a desátá) sledovaly předpokládané možnosti vytvoření vhodného prostoru pro mezigenerační komunikaci, spolupráci a vzájemné poznávání se.

Výzkumná metoda a sběr dat

Jako výzkumnou metodu jsem použila polostrukturovaný rozhovor, jeho respondenty byli žáci, kteří se účastnili programů mezigeneračního vzdělávání. Snažila jsem se koncipovat široké otevření otázky, abych získala co nejvíce informací. Všichni žáci, kteří se účastnili rozhovorů, se podíleli na realizaci programů mezigeneračního vzdělávání obsahově zaměřených na informační technologie. Toto omezení bylo vedeno snahou vytvořit z určitého pohledu homogenní skupinu respondentů. Účast žáků na rozhovorech byla dobrovolná.

Programy mezigeneračního vzdělávání, které byly analyzovány, byly vytvořené sedmi školami v různých částech republiky. Společné jim bylo právě zaměření na mezigenerační vzdělávání a struktura programu. Ze struktury programu jsem zvolila ty prvky, které mohly potenciálně obsahovat nejvíce informací vztahujících se k výzkumné otázce.

4.1 Analýza vzdělávacích programů

Tabulka č. 3 – Přehled škol a jimi vytvořených programů

Označení školy	Škola – typ, město	Název programu
první	SŠ informatiky, Plzeň	Život včera, dnes a zítra
druhá	SOŠ a SOU, Písek	Vaříme společně – tradičně i moderně
třetí	SOŠ, Kolín	Stárneme pomaleji...
čtvrtá	SŠ hotelová, Kroměříž	Slavnostní příležitosti – příprava pokrmů studené kuchyně
pátá	SŠ zahradnická, Děčín	Ovocnář
šestá	SŠ zdravotnická, Jihlava	Most porozumění
sedmá	SŠ informatiky, Brno	Informovaný senior

Zdroj: Projekt Senior, vlastní zpracování.

Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska věku

V programu první školy nazvaném „Život včera, dnes a zítra“ představuje cílová skupina seniorů skupinu reprezentující „včera“. Jedná se o seniory vymezené jako „55+, resp. seniory v pokročilém věku“.

Druhý program „Vaříme společně – tradičně i moderně“ je koncipován pro „klienty domovů důchodců, jak pro ženy, tak pro muže“.

Třetí program „Stárneme pomaleji...“ neklade hlavní důraz na věkové charakteristiky účastníků, ale na charakteristiky postojové. Přesto uvádí „senioři ve věku 50 let a více, horní hranici nechceme předem stanovovat“.

Program „Slavnostní příležitosti“ počítá s účastí žen i mužů ve věku „generace 50+“, tuto skupinu dále zpřesňuje „senioři v důchodovém věku a obyvatelé domova seniorů“.

Pátý program „Ovocnár“ je určen skupině zájemců „ve věkovém rozmezí 30 let až senior v důchodu“.

Šestý program „Most porozumění“ charakterizuje cílovou skupinu jako „senioři 50+, klienti domovů pro seniory, kluby důchodců a další zájemci z Jihlavy a přilehlých obcí bez rozdílu věku“.

Program „Informovaný senior“ charakterizuje věkovou skupinu pouze jako „seniorská studijní skupina, věk 50+“.

Komentář:

Nejčastěji je věková skupina účastníků vzdělávání vymezena charakteristikou 50+, toto označení použila třetí, čtvrtá, šestá a sedmá škola. První škola uvedla hranici 55+; pátá škola rozšířila věkovou skupinu na zájemce od 30 let, účastníky vzdělávání tedy nebudou pouze senioři.

Třetí a šestá škola upřesnila věkovou charakteristiku účastníků vyjádřením, které ji zpřesňuje „klienti domovů pro seniory, obyvatelé domova důchodců“. Druhá škola použila k vymezení věkové skupiny pouze toto vyjádření „klienti domova důchodců“. Školy tak posunuly věk účastníků vzdělávání výše. První škola ke skupině 55+ doplnila „resp. senioři v pokročilém věku“, jedná se tedy o určité zpřesnění skupiny účastníků, která by se vzdělávání účastnila spolu se skupinou 55+.

Školy většinou charakterizují věkovou skupinu účastníků svých kurzů jako 50+; je možné, že znají Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, ve kterém do této skupiny spadají starší pracovníci, „kterým dosud nevznikl nárok na pobírání řádného starobního důchodu“. Víc pravděpodobné však je, že tento dokument neznají, ale mají jakési povědomí o tom, že skupina 50+ je ohrožená svým věkem, proto ji pravděpodobně vnímají jako seniorskou (senioři 50+). Na druhou stranu si zřejmě nejsou svým vymezením jisté, proto upřesňují „klienti domova seniorů, klienti domova

důchodců“. Tato vymezení se potom blíží definici seniora z uvedeného dokumentu, který za seniora považuje osobu, “která dosáhla statutárního věku potřebného k odchodu do řádného starobního důchodu bez ohledu na to, zda starobní důchod pobírá či nikoliv“ [Národní akční plán, 2012].

Obecně je obyvatel domova důchodců vnímán jako ten, kdo již pobírá starobní důchod, tedy je starší než 60, popř. 65 let. Určitý vliv zde ovšem velmi pravděpodobně budou mít i zkušenosti škol a jejich pracovníků a jejich prožívání stárnutí, mnoho z nich je starších 50 let, a nepovažují se za seniory, proto upřesňují požadavky a věk skupiny účastníků posouvají výše.

Další roli hrají možnosti spolupráce či zkušenosti ze spolupráce právě s domovy důchodců či seniorů. Je možné, že upřesnění cílové skupiny je důsledkem pozitivních zkušeností ze spolupráce s těmito zařízeními.

Rozšíření věkové skupiny mimo seniorský věk je patrně dáno obavou o naplnění potřebného počtu účastníků programu; jako potřebný počet chápe počet účastníků, který je potřebný k tomu, aby realizace programu nebyla pro školu finančně ztrátová.

Školy nevyužívají žádnou etapizaci seniorského věku.

Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska sociálního prostředí

V prvním programu „Život včera, dnes a zítra“ nejsou obsaženy žádné charakteristiky skupiny účastníků z hlediska sociálního prostředí.

Druhý program „Vaříme společně“ explicitně uvádí, že program je určen „klientům domova seniorů, jak pro ženy, tak i pro muže“.

Třetí program „Stárneme pomaleji ...“ uvažuje, že cílová skupina bude „z Kolína a blízkého okolí kvůli dopravní dostupnosti“; současně předpokládají, že jim se podaří získat pro program účastníky z domova důchodců, občanského sdružení Spirála a občanského sdružení Srdíčko, s kterými škola dlouhodobě spolupracuje.

Čtvrtý program „Slavnostní příležitosti“ nevymezuje žádné charakteristiky cílové skupiny z hlediska sociálního prostředí.

Pátý program „Ovocnář“ opět nevymezuje žádné charakteristiky cílové skupiny z hlediska sociálního prostředí.

Šestý program „Most porozumění“ je koncipován pro „klienty domovů pro seniory, klubů důchodců a další zájemce z Jihlavy a přilehlých obcí bez rozdílu věku“.

Sedmý program „Informovaný senior“ počítá se skupinou seniorů, „kteří mají zájem vzdělávat se v oblasti výpočetní techniky a finanční gramotnosti“.

Komentář:

Charakteristiky skupiny účastníků z hlediska sociálního prostředí účastníků lze rozdělit do několika oblastí:

a) Senioři z domova důchodců, z domova seniorů

Tato charakteristika se vztahuje nejen k sociálnímu prostředí účastníků, ale domníváme se, že především k věku účastníků (viz výše). Současně se v této charakteristice odráží zkušenosti škol ze spolupráce s domovy důchodců či seniorů. Nejde tak podle našeho názoru primárně o charakteristiku sociálního prostředí účastníků, ale o charakteristiku vedoucí k zajištění cílové skupiny.

b) Senioři ze seniorských klubů

Uvedená charakteristika spíše než o sociálním prostředí vypovídá zprostředkovaně o určitých osobnostních charakteristikách skupiny seniorů. Seniorské kluby je velmi obecné označení. Existují seniorské kluby či kluby seniorů jako zařízení zaměřená na volnočasové aktivity seniorů (např. kluby seniorů u knihoven), častěji jsou kluby seniorů zařízeními, která vedle zájmových aktivit poskytují i paletu sociálních služeb (např. denní stacionáře, terénní pečovatelskou službu apod.) Předpokládáme, že nabídky účasti v kurzech zapojených škol by směřovala k seniorům, kteří se v těchto klubech věnují zájmovým činnostem. Potom můžeme předpokládat, že uvedenou charakteristikou školy vlastně říkají, že očekávají účast aktivních a samostatných seniorů.

c) Senioři – klienti občanských sdružení

Občanská sdružení je opět velmi široký termín, proto je nutné blíže charakterizovat občanská sdružení uvedená v textu. Jedná se o občanské sdružení Spirála a občanské sdružení Srdíčko, obě působí v Kolíně.

Občanské sdružení Spirála pomoci v Kolíně se zaměřuje na osobní asistence a terénní odlehčovací služby pro:

- seniory;
- osoby v rekonvalescenci po úraze;
- osoby s tělesným postižením;
- osoby se zdravotním postižením;
- osoby s kombinovaným postižením, osoby s postižením zraku [SPIRÁLA POMOCI, 2008].

Občanské Sdružení Srdíčko je sdružením vozíčkářů a těžce tělesně postižených, cílem sdružení je „pomoci postiženým tak, aby se mohli zapojit do všech oblastí našeho života“. Jednou z aktivit, kterou sdružení realizuje je osvětová činnost, do které by účast v kurzech školy pravděpodobně spadala [SDRUŽENÍ SRDÍČKO, 2014].

Je otázkou, jaké přesné sdělení v sobě charakteristika „účastník z občanského sdružení Spirála či Srdíčko“ nese.

d) Nepřímé vymezení pomocí jiných charakteristik

Za nepřímou charakteristiku považujeme vymezení skupiny seniorů, „kteří mají zájem vzdělávat se v oblasti výpočetní techniky a finanční gramotnosti“. Uvedenou charakteristiku lze vnímat jako výzvu směřující k aktivním seniorům, kteří mají potřebu a zájem zacházet poučeně se svými financemi; z tohoto popisu nelze odvodit žádné jasné sociální charakteristiky.

Současně se jedná o seniory, kteří mají zájem o zlepšení svých kompetencí v oblasti výpočetní techniky – a zřejmě tedy mají i prostředky, které jsou pro zlepšení těchto kompetencí potřebné – přístup k PC. V tomto případě lze uvažovat o tom, že předpokládaná skupina seniorů bude tvořena jednotlivci, kteří vlastní - osobně či v širší rodině – PC, notebook, tablet apod., či si jej hodlají pořídit. Lze proto předpokládat, že se do jisté míry jedná o skupinu materiálně zabezpečených seniorů.

V programech nejsou kladeny na zájemce o účast v kurzech žádné nároky týkající se dosaženého vzdělání – výjimku tvoří program Informovaný senior, který na svých účastnících požaduje minimálně základní vzdělání; nezáleží na tom, jakou profesi předtím senior vykonával. Kurzů se mohou bez problémů zúčastnit obě pohlaví a také se s nimi ve

všech programech počítá. Je sice pravděpodobné, že v programu zaměřeném na vaření bude více žen, ale předpokládá se i účast mužů.

Jedním z faktorů, který se objevuje, je dostupnost kurzů, ta je řešena buď vyjádřením „z přilehlých obcí“ či „z blízkého okolí“ nebo určením programů pro seniory z domovů důchodců, seniorů či ze spolupracujících sdružení. Hlavním důvodem vymezení skupiny potenciálních účastníků jako senioři z domova důchodců, domova seniorů, ze seniorských klubů, klienti občanských sdružení, není snaha o charakteristiku účastníků, ale vlastně naznačení toho, že pro připravované programy jsou zajištěni účastníci, a to z institucí, se kterými mají školy v oblasti spolupráce dobré zkušenosti.

Charakteristika skupiny dospělých, kteří se budou účastnit programů z hlediska osobnostní charakteristiky

V prvním programu „Život včera, dnes a zítra“ se uvádí, že „vstupní požadavky nejsou stanoveny, resp. účastníci musí mít zájem o účast“ a také o mezigenerační vzdělávání.

Druhý program „Vaříme společně“ explicitně neuvádí žádné požadavky na osobnostní charakteristiky budoucí skupiny účastníků programu. Pravděpodobně je to tím, že účastníci programu již byli vybráni „po konzultaci se zdravotním personálem ústavu sociální péče, kde žijí.“

Ve třetím programu „Stárneme pomaleji ...“ je uvedeno konstatování „...protože 70letý senior může být aktivnější a zvědavější než mnohý mladší...“, může předpokládat, že program počítá především s aktivními a zvědavými seniory, jejich věk nebude při možném výběru hrát roli. Ve vstupních požadavcích program uvádí „...předpokládáme duševní svěžest seniorů a touhu po vzdělávání“. Minimálním požadavkem na vzdělání účastníků – seniorů je získání výučního listu.

Čtvrtý program „Slavnostní příležitosti“ nevymezuje žádné osobnostní charakteristiky cílové skupiny, ale požaduje, aby účastník měl ukončené základní vzdělání.

Pátý program „Ovocnár“ požaduje od účastníků „Zdravotní stav umožňující práci s živým rostlinným materiálem. Uchazeč nesmí trpět alergickými reakcemi na rostlinný materiál a pyl.“ Uvedené požadavky se týkají zdravotního stavu případných účastníků kurzu.

V šestém programu „Most porozumění“ jsou uvedeny následující požadavky „udržení zájmu a pozornosti po dobu vyučovací jednotky; alespoň částečná mobilita u seniorů, mentální způsobilost“.

Sedmý program „Informovaný senior“ počítá se skupinou seniorů se zájmem o vzdělávání, kteří dosáhli minimálně základního vzdělání, mají „schopnost komunikace a ovládání PC“. Dále senioři by neměli mít významné sluchové omezení, naopak by měli být schopni ovládat klávesnici, myš a tužku.

Komentář:

Vymezení osobnostních charakteristik potenciálních účastníků programů dalšího vzdělávání zdánlivě není věnována velká pozornost. Minimální jsou požadavky na vzdělání účastníků, vymezují je pouze dva programy, a to na úrovni základního vzdělání, resp. vyučení. Ve třech programech (v prvním, třetím a sedmém) je zmíněn zájem (resp. touha) účastníků o vzdělávání. Dalšími požadavky jsou duševní svěžest, aktivita, zvědavost (třetí program); mentální způsobilost, udržení zájmu a pozornosti po dobu vyučovací jednotky. Jednou je uveden zájem o mezigenerační vzdělávání.

Další požadavky mají zdravotní charakter – uchazeč nemá trpět alergií (program Ovocnář, ve kterém přijde do kontaktu s pylem a rostlinným materiálem), má být schopen pracovat s myší, klávesnicí a tužkou, nemá mít výrazné sluchové omezení, je alespoň částečně mobilní.

Jeden program uvádí, že skupina seniorů již byla vybrána, a to po konzultaci se zdravotním personálem ústavu sociální péče, ve kterém senioři žijí. I u dalších programů je velmi pravděpodobné, že školy znají jejich účastníky, nemají potřebu přesné definice charakteristik cílové skupiny seniorů.

Stanovení požadavků na účastníky kurzu může významně snížit zájem o kurz, proto každý vzdělavatel pečlivě požadavky zvažuje, výsledkem jeho úvah pak může být to, že žádné požadavky nestanoví, což se častěji uplatňuje zvláště v zájmovém vzdělávání. Požadavky uvedené v programech jsou minimální; možná i vzhledem ke skutečnosti, že předpokládanými účastníky budou většinou klienti spřátelených institucí, se kterými školy provedou určitý „výběr“ zájemců. Přesto však jsou požadavky promyšlené – zájem a aktivita je předpokladem pro úspěšnou výuku stejně jako zvědavost, duševní svěžest. Zejména v programu Informovaný senior jsou požadavky na schopnost ovládat myš či

klávesnici dobře koncipované; čím je jednotlivec starší, tím jsou pro něj úkony spojené s ovládním myši či klávesnice složitější, drobná motorika má zřejmě sestupnou tendenci.

Předpokládané role účastníků - seniorů v programech

V prvním programu nazvaném „Život včera, dnes a zítra“ představuje cílová skupina seniorů skupinu reprezentující „včera“. Jejím úkolem bude představit život, ve kterém vyrůstala, demonstrovat délku a proměnlivost života, životní zkušenosti, zdůraznit potřebnou toleranci obou věkových skupin vůči sobě a současně možnosti jejich spolupráce, která je výhodná pro mladou i seniorskou generaci.

Druhý program „Vaříme společně – tradičně i moderně“ předpokládá, že představitelé seniorské generace budou žákům „předávat moudrost a laskavost, učit je k vlídnosti a sebeúctě“.

Třetí program „Stárneme pomaleji...“ určuje seniorům roli frekventantů kurzu.

Program „Slavnostní příležitosti“ očekává od seniorů osvojení „nových trendů v oblasti studené kuchyně“, vytváření motivace k překonávání překážek v průběhu života a oboustranné sdílení zkušeností.

V pátém programu „Ovocnář“ je role dospělých cílena k navázání mezigenerační spolupráce a komunikace, k rozvoji sociálních kompetencí žáků, přenosu životních zkušeností dospělých.

Šestý program „Most porozumění“ počítá s tím, že senioři budou „v roli učitelů i žáků“, každý modul programu je totiž koncipován jako „diskusní klub nad daným tématem“.

V sedmém programu „Informovaný senior“ vystupují senioři v roli žáků, kteří si chtějí osvojit nové znalosti a dovednosti.

Komentář:

Charakteristika předpokládané role seniorů v programu nese jednak stručnou informaci o představě výuky v programu, jednak ji lze chápat jako další (implicitní) požadavky na osobnostní charakteristiky účastníků. Pouze dva programy (třetí a sedmý) přisuzují seniorům roli žáků. Tyto dva programy mají také propracovanější požadavky na osobnostní charakteristiky účastníků.

Všechny ostatní programy očekávají od účasti seniorů i určitý podíl na utváření postojových a hodnotových charakteristik žáků, které přispějí k podpoře mezigenerační spolupráce. Dále se jedná o rozvoj žákovské komunikace a sociálních dovedností vůbec, přenos životních zkušeností.

Má-li senior působit v programu (druhý program) jako ten, kdo vede k vlídnosti a laskavosti, musí se chovat vlídně a být laskavý k ostatním. Tuto charakteristiku lze sice uvést do vstupních požadavků, otázkou je, kdo a jak ověří naplnění těchto požadavků. Stanovovat požadavky bez možnosti jejich ověření, nemá mnoho smyslu a ověřit uvedené vlastnosti člověka jednorázově dosti dobře nelze. Proto školy využily možnosti zařadit tyto požadavky do „role“ seniorů v realizaci programů. Pět programů počítá s tím, že senioři předají žákům své (některé) životní zkušenosti (v některých případech se jedná o oboustranné předávání zkušeností), to je v oblasti mezigeneračního učení celkem očekávatelný požadavek; tyto zkušenosti nejsou blíže specifikované. Předávání zkušeností má být nenásilné, vlídné.

Charakteristika skupiny mládeže z hlediska věku, způsobu výběru a účasti v programech

První program „Život včera, dnes a zítra“ specifikuje skupinu „dnes“ jako žáky střední školy studující v 1. až 4. ročníku. Program vznáší požadavek tolerance žáků vůči seniorům, současně uvádí, že programu by se měli účastnit žáci – dobrovolníci, aby se tak předešlo možným mezigeneračním konfliktům. Žáci by měli mít zájem o mezigenerační vzdělávání.

Druhý program „Vaříme společně“ charakterizuje skupinu zapojených žáků „aktivní žáci školy druhého a třetího ročníku oboru pečovatelské práce a oboru kuchařské práce“. Žáci byli do programu vybráni „na základě zdravotní způsobilosti a schopnosti díky již získaným zkušenostem v oboru pečovatelské práce a kuchařské práce“.

Třetí program „Stárneme pomaleji...“ uvádí, že zapojení budou žáci „třetích a čtvrtých ročníků (po dovršení 18 let)“ oborů reprodukční grafik pro media; užitá fotografie pro media; ekonomika a podnikání; ICT – aplikace osobních počítačů.

Čtvrtý program „Slavnostní příležitosti“ zapojí jako dobrovolníky žáky učebního oboru kuchař ve věku 15 až 19 let, nejlépe žáky s výučním listem, popř. maturitní zkouškou v oboru gastronomie.

Pátý program „Ovocnář“ uvádí, že na jeho realizaci se budou podílet žáci školy zahradnických a zemědělských oborů v rámci výuky odborných předmětů a průřezových témat Občan v demokratické společnosti a Člověk a svět práce.

V šestém programu „Most porozumění“ budou působit žáci školy na základě dobrovolnosti. Předpokladem je ochota žáků ke spolupráci se seniory, vstřícnost a empatie. Součástí výuky sedmého programu „Informovaný senior“ bude skupina čtyř žáků prvního až čtvrtého ročníku školy. Každý žák bude pracovat se čtyři seniory. Požadována je motivace pro práci v programu, komunikační schopnosti; pro oblast finanční gramotnosti jsou doporučeni žáci 3. ročníků, kteří disponují „určitou mírou teoretických znalostí“.

Komentář:

Většina programů neuvádí náročné požadavky týkající se předpokládaného zapojení žáků do realizace programů. Většinou je konstatováno, že se bude jednat o žáky školy – v prvním až čtvrtém, resp. třetím ročníku. Souhrnná kritéria pro výběr v žádném programu stanovena nejsou.

- Hledisko věku:

- Dva programy uvádějí, že se do nich zapojí žáci prvního až čtvrtého ročníku (první, sedmý). Sedmý program specifikuje požadavky na žáky, kteří budou v roli lektora zajišťovat výuku finanční gramotnosti – mělo by se jednat o žáky třetích ročníků. Další program (čtvrtý) uvádí zapojení žáků ve věku 15 až 19 let, což odpovídá prvnímu až třetímu (obor kuchař je tříletý) ročníku, popř. žáků nástavbového studia.
- Dva programy uvádějí zapojení žáků posledních dvou ročníků studia: druhý program uvádí druhý a třetí ročník – týká se tříletých oborů; třetí program uvádí žáky třetích a čtvrtých ročníků, ovšem až po dovršení 18 let.
- Pátý program explicitně neuvádí věk či ročník žáků, ale na základě vyjádření „v rámci výuky odborných předmětů a průřezových témat...“ lze uvažovat o tom, že se mohou účastnit žáci kteréhokoliv ročníku – odborné předměty i průřezová

témata jsou rozloženy do všech ročníků. Šestý program věk či ročník studia žáků nezmiňuje.

Důvodem požadavku na zapojení žáků vyšších ročníků je pravděpodobně předpoklad, o určité míře odbornosti žáků vyšších ročníků, tato odbornost odpovídá odbornému zaměření programu. Jedná se o programy, ve kterých je určitá odbornost žáků v roli lektorů potřebná. U programů, ve kterých je žák v roli asistenta, nejsou kladeny požadavky z hlediska věku žáků. Požadavky týkající se věku žáků zapojených do realizace programu je nutné posuzovat v souvislosti s obsahovým zaměřením programu a rolí, kterou mají žáci v programu naplnit.

- Hledisko dobrovolnosti:

- Tři programy (první, čtvrtý a šestý) uvádějí, že žáci se do programu zapojí na základě dobrovolnosti. Ostatní programy se k dobrovolnosti nevyjadřují; účast žáků v pátém programu „Ovocnár“ je dána tím, že bude realizován jako součást běžné výuky, dobrovolná tedy nebude.
- Druhý program uvádí, že žáci, kteří se zapojí do realizace programu již vybrání („díky již získaným zkušenostem v oboru pečovatelské práce a kuchařské práce“). Domníváme se, že obdobná situace je i na jiných školách – školy vědí, které žáky do projektu zapojí, proto nepotřebují vytvářet přesné charakteristiky žáků.
- V ostatních programech není otázka dobrovolnosti explicitně řešena.

Každá škola zpracovala program pro své potřeby, lze předpokládat, že při zpracování programu si školy ujasnila, jak žáky do projektu zapojit, popř. i které žáky do projektu zapojí. Školy proto nemají výraznou potřebu podrobně podmínky pro zapojení žáků v programu uvádět.

- Hledisko odbornosti:

- Tři programy (druhý, třetí a pátý) uvádějí, ze kterých oborů vzdělání se mohou žáci do programů zapojit; je zde jasná souvislost mezi oborem vzdělání a obsahem programu dalšího vzdělávání. Druhý program doplňuje, že žáci byli do programu vybráni „na základě zdravotní způsobilosti a schopnosti díky již získaným zkušenostem v oboru pečovatelské práce a kuchařské práce“. Čtvrtý program doporučuje žáky s výučním listem pro obor kuchař, popř. s maturitní zkouškou

v oboru gastronomie. Lze proto předpokládat, že primárně se jedná o žáky, kteří již disponují poměrně bohatými znalostmi a dovednostmi ze svého oboru. V sedmém programu jsou požadavky týkající se odbornosti žáků vztaženy pouze k podílu žáků na výuce finanční gramotnosti – žáci 3. ročníků, kteří disponují „určitou mírou teoretických znalostí“.

- Ostatní programy požadavky na odbornost žáků zapojených do realizace programů neřeší.

Požadavky na „odbornost“ žáků vždy úzce souvisejí se zaměřením programu i s představou o jeho metodickém ztvárnění.

- Postoje k seniorům:

- První program (Život včera, dnes a zítra) očekává od zapojených žáků zájem o mezigenerační vzdělávání, toleranci vůči seniorům a dobrovolnou účast, která má zabránit možným mezigeneračním konfliktům, očekává tedy pozitivní vztah žáků k seniorům. Obdobně i šestý program (Most porozumění) očekává ochotu žáků ke spolupráci se seniory, vstřícnost a empatie. Sedmý program (Informovaný senior) očekává od žáků motivaci pro zapojení do projektu a komunikativní dovednosti.
- Ostatní programy otázku postojů žáků k seniorům neřeší.

Zdá se, že pro výběr žáků zapojených do programů nehraje žádnou roli prospěch. Lze předpokládat, že pedagogové školy, kteří zabezpečují realizaci programů, znají své žáky a k zapojení do programu motivují ty, na které se mohou spolehnout, které mají odpovídající znalosti a dovednosti. Pokud by tomu tak nebylo, mohlo by dojít k selhání žáků v programech. Zvláštní je, že v programech je poměrně malý prostor věnován požadavkům na osobnostní charakteristiky zapojených žáků a zejména na jejich vztah k seniorům jako takovým. Pravděpodobně je tomu tak proto, že školy předpokládají, že hledisko dobrovolnosti zaručí účast pouze těch žáků, kteří mají k seniorům pozitivní vztah. Možné je i vysvětlení, že školy prostě spoléhají na svou autoritu, která nepřipustí nevhodné chování žáků vůči seniorské generaci. Zajímavé je, že školy pravděpodobně neuvažují o tom, že by účast v programu využily právě pro změnu postoje k seniorům u těch žáků, kde by toho bylo zapotřebí. Přímo zájem žáků o mezigenerační učení před účastí v kurzu uvádí pouze první program.

Předpokládané role mladých v programech:

V programu „Život včera, dnes a zítra“ je žákům školy určena role „dnes“, jejich úkolem je představit seniorům současný život mládeže, který „není jen o neúctě, drzosti, sobeckosti, ale že má smysl a že věci, činy a názory mladých mohou být prospěšné celé společnosti“.

Program „Vaříme společně...“ předpokládá, že se žáci budou „pod vedením lektora (učitele odborného výcviku) komunikovat a spolupracovat se staršími občany, přejímat jejich zkušenosti“ a žáci naopak seniorům předají nové poznatky v oblasti životního stylu. Žáci se budou učit „empatii, vážit si sebe samých“, budou získávat zdravé sebevědomí, respekt.

Program „Stárneme pomaleji...“ přisuzuje žákům dvojí roli. V těch modulech programu, jejichž součástí je nácvik odborných dovedností, (např. Kurz knižní vazby; Kurz výtvarných technik; Kurz fotografie) je to role lektora a asistenta, který pomáhá seniorům; v modulech, které jsou zaměřené především na rozvoj znalostí, (např. Seminář regionálních dějin) pak žáci plní roli asistentů lektora.

V programu „Slavnostní příležitosti“ budou žáci seniorům pod vedením lektora „předávat své znalosti a dovednosti v ovládnání současných technologií v oblasti studené kuchyně“.

V programu „Ovocnář“ budou žáci pod vedením lektora pomáhat dospělým „se zvládnutím odborných dovedností“. Předpokládá se, že v průběhu společné práce bude docházet k navazování kontaktů, vzájemné komunikaci a postupně bude utvářen vzájemný respekt obou zapojených skupin.

Program „Most porozumění“ charakterizuje roli žáků - „budou také v roli učitelů a zároveň žáků“, budou seniorům nápomocní při praktických aktivitách.

Poslední program „Informovaný senior“ staví žáky do role „poradců seniorů“, kteří práci seniorů budou koordinovat a současně tak budou rozvíjet „svou kompetenci komunikace se seniorskou populací“; v modulu finanční gramotnosti se žáci stanou lektory některých témat.

Komentář:

Žáci budou v programech vystupovat v rolích lektorů, popř. učitelů, asistentů lektorů či asistentů účastníků, poradců, ale i žáků.

Role žáků je ve třech programech (Vaříme společně...; Slavnostní příležitosti; Ovocnář) popsána jako „pod vedením lektora budou...“; není zde charakterizována role žáků, ale je uveden popis činností, které budou vykonávat – žáci budou „komunikovat a spolupracovat se staršími občany, přejímat jejich zkušenosti“; „předávat své znalosti a dovednosti v ovládání současných technologií v oblasti studené kuchyně“; pomáhat dospělým „se zvládnutím odborných dovedností“. Uvedený popis činností se blíží popisu práce asistenta či poradce pro účastníky, který pomáhá a podporuje účastníky při jejich vzdělávání v programu (Informovaný senior; Stárneme pomaleji).

Ve třech programech se počítá se žáky v roli lektorů (Stárneme pomaleji...; Informovaný senior; Most porozumění). Představa žáka – lektora samozřejmě váže na další okolnosti programu, jedná se o odbornost žáků: do programu „Stárneme pomaleji...“ budou zapojeni žáci třetích a čtvrtých ročníků starší 18 let, lze proto předpokládat, že žáci potřebnou odborností již disponují. Program Informovaný senior uvádí žáky do role lektorů pro výuku vybraných témat finanční gramotnosti, pro tuto roli doporučuje žáky 3. ročníků, kteří již disponují „určitou mírou teoretických znalostí“.

Žáci ovšem budou v programech plnit i roli žáků (jedná se přeci o mezigenerační učení) - budou se učit empatii, rozvíjet své komunikační dovednosti, budou získávat respekt ke skupině seniorů atd.

Pojetí programu (mezigeneračního učení)

Všechny programy uvádějí, že jsou sice určeny zejména seniorů, ale současně se v nich vzdělávají i odlišné generace. Jsou založeny „na principech aktivního učení a mezigeneračního učení a na přístupu mezigeneračního sdílení“.

První, čtvrtý, pátý, šestý a sedmý program se spokojuje s uvedeným vymezením. Vymezení ve druhém programu je doplněno „kooperativní učení - skupinová práce mladých a seniorů“. Vymezení ve třetím programu vedle výše uvedeného doplňuje potřebu „blízké spolupráce a psychické připravenosti ke spolupráci“.

Komentář:

Charakteristika pojetí vzdělávacího programu je pro školy většinou příliš komplikovaná kategorie; většina z nich proto využila pojetí, které bylo uvedeno na semináři k tvorbě programů jako ukázka. Pouze ve dvou programech je toto pojetí drobně doplněno. Školy tuto kategorii vesměs pokládají za zbytečnou, neví si s ním rady. Přesto lze konstatovat, že alespoň formálně si všechny týmy tvořící programy byly vědomy toho, že se jedná o programy mezigeneračního vzdělávání.

Očekávané výsledky vzdělávání

Očekávané výsledky vzdělávání jsou ve všech programech členěny na část společnou, část týkající se seniorů a část týkající se žáků. Nevyjadřujeme se k výsledkům odborného charakteru, které vyplývají z odbornosti programu, školy jsou zvyklé je formulovat. Ukazuje se, že stanovení očekávaných výsledků vzdělávání pro oblast postojů a hodnotových orientací je pro školy obtížné.

V některých programech nemají výsledky parametry výsledků, jsou popisem činností realizovaných v průběhu výuky v programech.

Společné očekávané výsledky vzdělávání

Zásadním výsledkem uvedeným v prvním programu (Život včera, dnes a zítra) je vzájemné pochopení obou generací, kterému musí předcházet vzájemné poznání. Poznání je „mezistupněm v cílech programu“, je nezbytné k vytvoření vyššího efektu, kterým by měla být „vzájemná mezigenerační tolerance, úcta, vážení si jeden druhého, spolupráce.

Druhý program (Vaříme společně...) uvádí jako hlavní cíle spolupráci obou generací, výměnu názorů a zkušeností, vzájemné pochopení a porozumění.

Třetí program (Stárneme pomaleji...) uvádí, že výsledky „nelze přesně identifikovat“, zmiňuje však vzájemné ovlivňování.

Ve čtvrtém programu (Slavnostní příležitosti) jsou uvedeny pouze výsledky odborného charakteru (kompetence pro výkon odborných prací při přípravě a výrobě studených pokrmů). Také pátý program (Ovocnář) uvádí pouze výsledky odborné

(praktické dovednosti spojené s výsadbou, řezem, hnojením a chemickou ochranou ovocných stromů a keřů, zpracováním ovoce a jeho uskladněním).

V šestém programu (Most porozumění) je společným výsledkem „vzájemné pochopení, respekt a získání informací ze života obou generací“. V sedmém programu (Informovaný senior) patří mezi společné výsledky vzdělávání získání nových vědomostí, dovedností, zkušeností; aktivizace účastníků z obou skupin; sociální sdílení, občanská angažovanost, výchova k pozitivním generačním vztahům a odmítání ageismu.

Komentář:

Celkem v pěti programech jsou mezi očekávané výsledky vzdělávání zařazeny výsledky směřující k lepšímu vzájemnému pochopení obou generací, k navázání vzájemné spolupráce, vytvoření vzájemného respektu, úcty.

Dvě školy očekávané výsledky v této oblasti vůbec neuvádějí. To neznamená, že o ně nebudou při realizaci programu usilovat; formulovaly pouze výsledky v jiné oblasti, výsledky konkrétní a kontrolovatelné, jak jsou zvyklé ze své školní práce. Otázkou je reálnost uvedených výsledků – může být výsledkem několika hodin společné činnosti obou skupin jasný a prokazatelný posun v jejich vzájemném vnímání? Změna postojů a hodnotových orientací je většinou spíše dlouhodobá záležitost, ale jejím základem se velmi dobře může stát zkušenost získaná právě v některém z programů.

Očekávané výsledky vzdělávání specifické pro skupinu seniorů

V prvním programu jsou vedle konkrétních výsledků týkajících se odborného zaměření programu (např. zeditují text v textovém editoru; vytvoří jednoduchou prezentaci s fotografiemi apod.) uvedeny výsledky, které jsou podmnožinou výsledků společných – „pochopit styl i názory dnešní mládeže; dojít k vzájemné sebeúctě, trpělivosti a toleranci“.

Ve druhém programu se jedná o seznámení se se způsobem života mladých, jejich jazykem. Třetí program specifikuje pouze výsledky odborného charakteru. Ve čtvrtém programu dospělí porozumí jazyku mladých, způsobu jejich uvažování, získají pochopení pro životní styl a situaci mladých lidí, získají pocit užitečnosti a chuť se dále učit nové věci.

Pátý program uvádí pouze odborné výsledky vzdělávání. Účastníci šestého programu získají nové informace ze světa dnešní mládeže, v sedmém programu budou účastníci „naslouchat doporučení mladší generace (mezigenerační komparace)“.

Komentář:

Ve třech programech jsou očekávané výsledky pro skupinu seniorů stanoveny – pochopit mladé, porozumět jejich jazyku, způsobu uvažování, životnímu stylu. Uvedené výsledky nejsou zcela reálné – nelze předpokládat, že na základě několika hodin strávených společnou činností dojde k porozumění životnímu stylu druhé skupiny atd. Je však možné, že starší generace získá vysvětlení některých jevů a na tomto základě bude žáky vnímat příznivěji. Stejně tak je pravděpodobné, že žáci seniorům vysvětlí některá vyjádření, která mladá generace používá, a starší je nezná a nerozumí jim. Důležité je, že školy uvádějí oblasti, ve kterých může k posunu porozumění dojít, že si je vytipovaly a přemýšlejí o nich. Pouze jeden program (Slavnostní příležitosti) se zamýšlí nad možným dopadem na prožívání seniorů – „získají pocit užitečnosti“. Pociť užitečnosti je pro příslušníky starší generace velmi důležitý, život totiž má v jejich pojetí často smysl tehdy, pokud mohou být užiteční a prospěšní jiným. Senior, který se v průběhu programu přesvědčí o své schopnosti něco vytvořit, připravit pro druhé, je samozřejmě spokojenější se svým životem.

Očekávané výsledky vzdělávání specifické pro skupinu žáků

První program Život včera, dnes a zítra mezi výsledky specifickými pro žáky uvádí „naučí se jednat, komunikovat, spolupracovat a být trpěliví při učení věkově odlišné generace“, podle programu by žáci měli pochopit názory „našich rodičů, prarodičů nebo ostatních zástupců starších generací, při učení by mělo dojít k respektu vůči seniorům, jejich životním zkušenostem“.

Také ve druhém programu Vaříme společně... se žáci budou učit „vzájemnému respektu, ohleduplnosti a toleranci“; navíc se seznámí s „realitou v sociálních zařízeních“.

Ve třetím programu (Stárneme pomaleji...) získají žáci zkušenosti z práce se seniory, tyto zkušenosti však nejsou blíže specifikovány.

Ve čtvrtém programu (Slavnostní příležitosti) je uvedeno pouze prohloubení a rozšíření odborných znalostí a dovedností žáků. S výsledky, které by postihovaly

ovlivňování postojů či hodnotových orientací, program zřejmě nepočítá. Obdobně je tomu v pátém programu (Ovocnář), který vedle odborných výsledků uvádí pouze „mládež se naučí komunikovat a učit dospělé“.

V šestém programu (Most porozumění) se žáci „naučí chápat a komunikovat s generací seniorů a podílet se na uspokojování jejich potřeb“.

V sedmém programu (informovaný senior) dojde u žáků „k pozitivnímu usměrnění názorů na starší generaci, uvědomění si vlastního stárnutí a zefektivnění komunikace se starší generací“.

Komentář:

V pěti programech jsou pro skupinu žáků zapojených do realizace projektu formulovány očekávané výsledky v oblasti postojů a hodnotových orientací. Nejčastěji se jedná o rozvoj dovednosti komunikovat se skupinou seniorů, dále o usměrnění názorů na starší generaci, pochopení jejich názorů. Zajímavý je očekávaný výsledek „uvědomění si vlastního stárnutí“. Středoškoláci si většinou fakt, že i oni zestárnou, příliš neuvědomují, stárání je pro ně vzdálené (navíc je otázkou, koho v 18 letech vnímají jako starého), zatím nad ním nepřemýšlejí. Realizace programů společných pro mladou i seniorskou generaci je vhodnou situací, která by je mohla přivést k takovému zamyšlení. Moment uvědomění si nezměnitelnosti vlastního stárnutí může mít velmi pozitivní dopad na vnímání seniorů jako takových. Specifickým výsledkem je seznámení se s realitou v sociálních zařízeních; nabízí se otázka po dopadu tohoto seznámení a možností jeho formativního využití při práci se žáky.

Organizace výuky, formy spolupráce

První program (Život včera, dnes a zítra) je realizován ve školních prostorách (učebny, školní kuchyně, tělocvična, hřiště) formou tříhodinových prezenčních bloků. Jeho vyvrcholením je příprava projektového dne pro nezapojené žáky školy.

Ve druhém programu (Vaříme společně) není uvedeno místo realizace, vzhledem k tomu, že je v textu zmíněna cvičná kuchyň, lze předpokládat jeho realizaci ve školních prostorách. Délka jednotlivých setkání není uvedena, je však uvedeno, že budou respektovány možné zdravotní obtíže seniorů. Opět se jedná o prezenční formu výuky.

Třetí program (Stárneme pomaleji) bude realizován prezenční formou, dvakrát týdně ve čtyřhodinových blocích; program předpokládá domácí přípravu seniorů.

Také realizace čtvrtého programu (Slavnostní příležitosti) bude probíhat prezenčně ve školních prostorách. Předpokládají se dva pětihodinové bloky každý týden. Závěrečná prezentace výsledků vzdělávání proběhne naopak v domově důchodců či seniorů.

Pátý program (Ovocnář) bude realizován prezenčně a to o víkendech v šestihodinových blocích v prostorách školy.

Program Most porozumění počítá s dvěma vyučovacími hodinami za týden. Sedmý program (Informovaný senior) předpokládá prezenční výuku v rozsahu 2 hodiny každý týden.

Komentář:

Všechny programy budou realizovány prezenčně, což vytváří podmínky pro rozvoj mezigeneračního učení. Pro uvedenou věkovou skupinu seniorů nese prezenční výuka nezanedbatelné efekty setkávání se, a to nejen s generací mladých, ale i se svými vrstevníky, účastníky programu. Řada seniorů vnímá své zapojení do vzdělávání jako svým způsobem společenskou záležitost, příležitost k tomu se hezky obléknout, upravit se atd. Čtvrtý a pátý program je z hlediska koncentrace pro seniory zřejmě poněkud náročný, realizace pěti a šesti hodinových bloků se může pro seniory ukázat jako velmi náročná. Významným faktorem celého programu (prvního a čtvrtého) může být projektový den či závěrečná prezentace. Je to příležitost ukázat ostatním (těm, kteří se do programu nezapojili či pro ně nebyl určen) nejen, co všechno se seniorští účastníci programu naučili, ale především to, že jsou ve své věku ještě schopní, šikovní, pracovití, komunikativní, tolerantní atd.

Metody učení, činnosti realizované ve výuce

První program (Život včera, dnes a zítra) využívá především týmovou práci, metody zaměřené na komunikaci a interakci obou zapojených skupin; v odborné části programu potom preferuje názornou výuku. Při přípravě a realizaci projektového dne, který bude v závěru programu, budou využity diskuse, projektová práce, dramatizace, simulace. Každý blok bude hodnocen z hlediska vzájemné spolupráce a obohacení zapojených skupin. Veškeré hodnocení bude mít motivační charakter.

Druhý program (Vaříme společně) bude využívat především nácviku činností a skupinových praktických cvičení. Práce skupin bude hodnocena lektorem; na závěr každého bloku proběhne diskuse, ve které účastníci sdělí své pocity a zhodnotí přínos výuky.

Ve třetím programu (Stárneme pomaleji) budou jednotlivé semináře „vyučovány kognitivně“, součástí bude i nácvik potřebných činností. Program počítá s činností asistentů (žáků), kteří budou podporovat seniory především při praktických činnostech. Hodnocení bude průběžné.

Čtvrtý program (Slavnostní příležitosti) využije metody instruktáže, názorně demonstrační a praktického nácviku dovedností jako samostatné práce jednotlivců i skupin; závěrečná prezentace.

V pátém programu (Ovocnář) se počítá s výkladem s využitím audiovizuální techniky a modelů. Praktické dovednosti budou účastníci získávat nácvikem po instruktáži vedené lektorem. Praktické činnosti budou realizovány ve skupinách, které budou tvořeny žáky i dospělými. Základem hodnocení bude sebehodnocení všech účastníků.

Každý modul šestého programu (Most porozumění) bude zahájen teoretickým vstupem, který se stane východiskem pro následnou diskusi účastníků. Obě generace tak budou mít příležitost uplatnit svůj pohled, své názory a postoje k dané problematice. Po té bude následovat skupinová či samostatná práce zaměřená na nácvik dovedností.

V sedmém programu (Informovaný senior) není část týkající se metodických postupů obsažena.

Komentář:

V programech se objevuje řada metod, šest programů předpokládá skupinovou práci; právě ta může vytvořit velmi vhodné prostředí pro realizaci mezigeneračního učení. Žáci a senioři, kteří tvoří jednu skupinu, mezi sebou potřebují komunikovat, postupně se seznamují, vzájemně si pomáhají, ale také si sdělují své názory, zkušenosti, pocity, vzájemně se poznávají.

Další možnost mezigeneračního učení se vytváří v situacích, kdy žák pracuje jako asistent seniora, pomáhá mu s nácvikem dovedností, motivuje ho k další práci. Opět je tu příležitost pro lepší vzájemné poznání, předání zkušeností, navázání komunikace. I v situaci, kdy je žák v pozici asistenta, má příležitost mnohému se od seniora naučit.

Stejně tak zařazení diskuse – na počátku stejně jako na závěr výuky – poskytuje řadu příležitostí k vzájemnému poznání, komunikaci a obohacení. Diskuse je příležitost ukázat své myšlení o problému, rozvíjet komunikaci i vysvětlit pro seniory nezvyklé výrazy žáků.

Výbornou možností pro lepší vzájemné poznání je příprava projektového dne či závěrečné prezentace. Žáci i senioři budou pracovat na přípravě, budou usilovat o splnění společného cíle. Je to příležitost i pro vzájemné poznání řady osobnostních vlastností příslušníků obou skupin; tvořivost, pečlivost, vytrvalost, schopnost spolupráce, umět se podřídit stejně jako umět vést ostatní, vysvětlit svůj záměr, získat pro něj ostatní apod. to vše se jistě při přípravě a následné realizaci projektového dne či závěrečné prezentace naskytne.

4.1.1 Závěrečné shrnutí analýzy

Cílem analýzy programů dalšího vzdělávání bylo zjistit, zda vůbec a pokud ano, jak jsou v programech zapracované příležitosti pro rozvoj mezigeneračního učení. Ve všech analyzovaných programech se skutečně o mezigeneračním učení uvažuje, příležitosti pro jeho realizaci jsou cíleně vytvářené. Každý autorský tým přistoupil ke zpracování programu odlišně.

Senioři jsou z hlediska věku nejčastěji vymezeni jako jednotlivci starší 50 ti let. Většina programů (celkem čtyři) předpokládá účast běžné seniorské populace; tři programy jsou plánovány pro klienty domovů důchodců, domovů seniorů či klienty občanských sdružení zabývajících se mimo jiné i prací se seniory. Vstupní požadavky kladené na účastníky vyžadují především zájem, aktivitu, duševní svěžest; v některých programech jsou zohledněny zdravotní požadavky (není alergický; má rozvinutou drobnou motoriku apod.). Z textu některých programů je zřejmé, že seniorské účastníky programů již má škola vybrány. Většina programů předpokládá, že senioři budou žákům předávat své životní zkušenosti, budou je učit vlídnosti, pozitivně ovlivní postoje a hodnotové orientace žáků. V požadavcích kladených na žáky je zdůrazněna dobrovolnost jejich účasti, pouze ve dvou programech je charakterizován žádoucí postoj k seniorům. Opět se zde naskytá úvaha o tom, že školy již v době přípravy programu vědí, které žáky do jeho realizace zapojí.

Žáci budou v programech vystupovat v rolích poradců seniorů, asistentů seniorů, lektorů, popř. učitelů, asistentů lektorů a samozřejmě i roli žáků. Uvedené role vytvářejí dostatek příležitostí pro rozvoj vzájemných vztahů mezi seniory a žáky, pro výměnu zkušeností, rozvoj komunikace apod.

Všechny programy mají ve svém pojetí uvedeno mezigenerační učení. To navíc lze prokázat i v kategorii očekávané výsledky vzdělávání či kategorie organizace výuky, formy spolupráce i v kategorii metody učení, činnosti realizované ve výuce. Očekávané výsledky vzdělávání jsou uváděny jako výsledky společné pro obě skupiny, pro skupinu seniorů a pro skupinu žáků. Ne každá škola dokázala formulovat očekávané výsledky ve všech uvedených variantách, některé školy se zaměřily pouze na formulaci odborných výsledků vzdělávání. Formulace cílových struktur je pro řadu pedagogických pracovníků obtížná, některé cíle jsou příliš obecné či ne zcela reálné. Přesto jsou však dokladem toho, že autorské týmy o realizaci mezigeneračního učení a jeho dopadech přemýšlely. V kategorii metody učení, činnosti realizované ve výuce jsou potom jasně uváděny představy autorských týmů o zapojení obou skupin do výuky.

Uvedená analýza ukázala, že autorské týmy skutečně realizaci mezigeneračního učení při přípravě programů promýšlely. To, že některé z uvedených kategorií nejsou podrobně zpracovány, popř. nejsou zpracovány vůbec, je pravděpodobně důsledek faktu, že školy psaly programy pro své potřeby. Neměly proto potřebu popisovat to, co pokládají za zcela jasné (např. proč mají uvádět charakteristiky skupiny seniorů, když už jsou dávno vybrání).

4.2 Rozhovory

Tabulka č. 4 - Identifikace respondentů

Respondent	Pohlaví	Bydliště	Typ školy
1	žena	Plzeň	Střední škola informatiky
2	muž	Kolín	Střední odborná škola
3	žena	Kolín	Střední odborná škola
4	žena	Kolín	Střední odborná škola
5	žena	Kolín	Střední odborná škola
6	žena	Jihlava	Střední škola zdravotnická

Zdroj: Rozhovory, vlastní zpracování

Tabulka č. 5 – Údaje o rodičích respondentů

Respondent	Nejvyšší dosažené vzdělání matky, zaměření	Nejvyšší dosažené vzdělání otce, zaměření	Zaměstnání matky	Zaměstnání otce
1	SŠ s maturitou, obchodní akademie	SŠ s maturitou, průmyslovka	úřednice	podnikatel
2	VŠ, ekonomické	VŠ, ekonomické	podnikatelka	podnikatel
3	SŠ s maturitou, veterinární	vyučen, elektrikář	Veterinární ordinace	elektrikář
4	SŠ s maturitou, gymnázium	SŠ s maturitou, průmyslovka	úřednice	řidič autobusu
5	SŠ s maturitou, gymnázium	VŠ, práva	hospodářka ve škole	právník
6	SŠ s maturitou, zdravotnická	SŠ s maturitou, automobilní	Sestra v nemocnici	podnikatel

Zdroj: Rozhovory, vlastní zpracování

1. Kdo vám poskytl informace o programu? Jak jste se přihlásil/a? Přihlásil/a jste se sám/sama nebo s nějakými kamarády?

Otázka směřovala ke zjištění:

- od koho, popř. kde získali žáci informace o možnosti zapojit se do realizace programu;
- zda rozhodnutí o zapojení bylo individuální, či zda šlo o kolektivní rozhodnutí.

R1: Informace získala od třídní učitelky. Přihlásila se s kamarádkou, protože se chtěly dozvědět něco víc o seniorech a nabídka účasti se jim zdála zajímavá.

R2: O možnosti účasti se dozvěděl od spolužačky, která prý ví všechno, co se ve škole stane.

R3: O možnosti účasti ji informovala spolužačka. *„Ona už s tím má zkušenosti, chodí za svojí babičkou do domova důchodců a tam nějak pomáhá. Naučila se tam dokonce plést.“* Přihlásila se s dalšími dvěma kamarádkami ze třídy.

R4: Třídní učitelka informovala o programu svou třídu, informace zaujala poměrně velkou část žáků, kterých se přihlásilo asi deset. Respondentka se považuje za iniciátora, protože ostatní kamarády víc informovala a tím je na program navnadila. *„Myslím, že je určitě lepší, když nás bude víc ze třídy. Nebudeme před sebou tak nervózní. Radši dělám věci s kámoškama než sama.“*

R5: O možnosti zapojení se dozvěděla od spolužáků, kteří už měli s takovýmto programem zkušenosti. Další informace, které získala od vyučujících, jí pomohly rozhodnout se pro účast.

R6: O možnosti zapojit se do programu ji informovala třídní učitelka, u které se také k účasti přihlásila. Do programu se ze třídy přihlásily ještě dvě další spolužačky.

Interpretace odpovědí: Přesně polovina respondentů se o možnosti zapojit se do programu dozvěděla od třídní učitelky a druhá polovina od kamarádů - spolužáků. Čtyři respondenti se k účasti přihlásili se svými kamarády – spolužáky. Hlásit se společně se spolužáky předpokládá, že si navzájem vypomohou, poradí se, prostě nebudou „neznámé“ zvládat zcela sami. Lze očekávat, že práce s jinou generací vyvolává v respondentech trošku obavy.

2. Jaká byla vaše motivace pro účast v programu? Proč jste se pro účast v programu rozhodl/a? Co Vás k tomu vedlo?

Otázka směřovala ke zjištění motivace, která vedla respondenty k účasti na programu.

R1: Hlavním důvodem účasti byla zvědavost. Má zkušenosti s pomocí prarodičům v oblasti informační technologie, chtěla proto zkusit, jak rozdílná bude práce s „cizími“ seniory. Pozitivně oceňuje fakt, že to, co se ve škole naučí, může předat dál a vyzkoušet si tak trochu i roli pedagoga.

R2: „*Účastnili se kamarádi, tak jsem šel taky do toho, abych nebyl venku z party.*“

R3: Nemá už vlastní prarodiče. Účastí chtěla poznat nové lidi a připadat si nějak užitečná.

R4: Důvodem účasti byl zájem o průběh práce se seniory. Se svými prarodiči má skvělý vztah, a proto chtěla zpříjemnit volný čas i jiným seniorům. Baví ji práce s lidmi v jakémkoliv věku, takže do budoucna si dokáže i dlouhodobou práci se seniory představit.

R5: „*Přišlo mi to zajímavý a říkala jsem si, že budu dělat něco prospěšného. Že si s nima nějak popovídám a budu jim moc ukázat něco, co je pro ně nový a docela vzdálený. Že je to třeba chytne a bude bavit.*“

R6: Rozhodla se pro účast, protože má k seniorům dobrý vztah. Bydlí s rodiči, babičkou a prababičkou v jednom domě. Senioři jsou podle jejího názoru v dnešní době dost zanedbávání, není jim věnována potřebná pozornost. Chtěla jim takto pomoci a udělat radost.

Interpretace odpovědí: Nejčastěji uváděným důvodem účasti v programu pro seniory je zvědavost; základní informace o programu se zdály účastníkům zajímavé, motivovaly je k účasti. Dalším důvodem byla možnost naučit se něco nového a poznat nové lidi, umět druhým interpretovat to, co se sami ve škole učí. Ti z respondentů, kteří ještě mají prarodiče, byli motivováni i možností zpříjemnit i jiným seniorům volný čas. Všichni tito respondenti uvedli, že mají se svými prarodiči pěkný vztah. Jen jeden respondent uvedl, že se k účasti rozhodl, protože se programu chtěli účastnit i jeho kamarádi.

**3. Měl/a jste před vstupem do programu nějaké zkušenosti se vzděláváním?
Měl/a jste zkušenosti se vzděláváním seniorů? Pokud ano, koho jste vzdělával/a?**

Cílem otázky bylo zjištění, jaké zkušenosti se vzděláváním seniorů, resp. se vzděláváním druhých účastníci mají.

R1: Má zkušenost pouze se vzděláváním svých prarodičů, které podporuje v práci na počítači – napsat dokument, odeslat mail, připojit k němu přílohu apod. Neví o žádném jiném kurzu pro seniory, na kterém by se mohla podílet.

R2: Zkušenost se vzděláváním seniorů zatím žádnou nemá. Občas doučuje sestru matematiku. *„Vím, že děda chodí někam na počítače. Ale jestli je to nějaký kurz nebo ho to někdo učí doma, to fakt netuším.“*

R3: Zkušenost se vzdělávacím programem nemá, zatím nebyla příležitost se zapojit. *„Občas ale chodím k sousedce a pomáhám jí s počítačem. Dostala ho od rodiny, ale asi jí nic moc k tomu nevysvětlili. Pomáhám jí hlavně s internetem. Hledáme tam třeba recepty a tak. Chce to docela trpělivost, ale myslím, že to zvládám. Navíc, když vidím, že z toho má radost, tak je to fajn.“* Se vzděláváním nemá zkušenost ani mezi sourozenci, je totiž jedináček.

R4: Se vzdělávacími programy zatím zkušenost žádnou nemá. Má zkušenosti z rodiny, kde pomáhá prarodičům s novou technikou, kterou si domů pořídí. Občas radí i rodičům, ale jedná se opravdu spíše o ojedinělé rady než přímo nějaké vzdělávání.

R5: *„Zkušenosti se vzděláváním seniorů jsem před tímto programem neměla. Co se týče vzdělávání ostatních, tak jen z běžné výuky. Někdy doučuju spolužáky matiku, protože ta mě baví a jde mi.“*

R6: Žádné zkušenosti se vzděláváním seniorů dosud nemá. Co se týče vzdělávání ostatních, tak občas doučuje svou sestru český jazyk a matematiku. Sestra ještě chodí na základní školu. Vidí ve vzdělávání seniorů novou zajímavou zkušenost.

Interpretace: Všichni respondenti hned na začátku ve svých výpovědích uvedli, že se před absolvováním daného vzdělávacího programu na žádném jiném programu nepodíleli. Otázka však takto nebyla formulována, ale všichni ihned reagovali na absolvovaný program.

Nikdo z respondentů neměl předchozí zkušenost s cíleným vzděláváním seniorů. Tři respondenti mají zkušenost z pomoci, kterou poskytují svým prarodičům (v jednom případě sousedce) při ovládání počítače. Jiní tři doučují své sourozence, popř. spolužáky.

4. a) Jaké jsou Vaše vztahy s prarodiči? Máte prarodiče? Stýkáte se s nimi? Jak často se s nimi vidáte? Co spolu běžné děláte za aktivity? Jak hodnotíte váš vzájemný vztah? Máte podobný vztah s prarodiči z matčiny i z otcovy strany? Jaké mezi nimi vnímáte rozdíly? Měl/a jste někdy problém ve vzájemné komunikaci s prarodiči? V čem spočíval? Jak často se vaše rodiče stýkají s vašimi prarodiči? Jaké mají spolu vztahy? Jakými aktivitami společně tráví čas?

Všechny otázky směřovaly ke zjištění vztahu respondentů a jejich prarodičů i ke zjištění vztahu rodičů a prarodičů. Lze předpokládat, že pokud mají respondenti dobrý vztah se svými prarodiči, odrazí se to pozitivně i na vztahu k jiným seniorům. Vztah respondentů k jejich prarodičům je více či méně ovlivněn i vztahem rodičů respondentů k prarodičům respondentů.

R1: S prarodiči se vidá asi jednou do měsíce, protože žijí 100 km daleko. Nemohou se vidat častěji, i když by chtěli. Jedná se o prarodiče z matčiny strany. Z otcovy strany už prarodiče nemá. Zemřeli celkem brzy, takže má od mala blíž k rodičům matky. Trávila u nich často téměř celé letní prázdniny. Problém v komunikaci žádný nespátřuje. Naopak s babičkou si volá skoro každý den, aby se prý babička ujistila, že je vše v pořádku.

Rodiče se s jejími prarodiči stýkají stejně často jako ona, na návštěvy jezdí společně. Společný čas většinou začínají obědem, následuje odpolední povídání u kávy nebo procházka do města. Babička je zatím stále hodně aktivní, děda po operaci už spíše čas tráví doma a učí se právě pracovat s počítačem.

R2: Prarodiče má jak z matčiny, tak z otcovy strany. S otcovými rodiči se vidá spíše sporadicky – svátky, narozeniny, rodinné oslavy. S matčinými rodiči se vidá častěji (téměř každý víkend). Žijí totiž mnohem blíže, proto jsou mu i pocitově bližší. Vztahy má s prarodiči z obou stran bezproblémové. Většinou s nimi tráví čas povídáním nebo sledováním televize. Problémy v komunikaci si také žádné nevybavuje, spíše drobné, pokud se baví o něčem specifickém.

Jak často se stýkají rodiče s jeho prarodiči, úplně neví, ale myslí, že tak akorát. Tráví prý čas nejspíš také běžným povídáním, pomohou prarodičům k doktorovi, když je třeba tak pomohou s úklidem.

R3: Jak je již uvedeno výše, prarodiče již dlouho nemá. Avšak sousedku, kterou navštěvuje, zná od malička, takže k ní má vztah v podstatě jako ke své babičce a i ji oslovuje „babi“. Chodí k ní na čaj a nějakou sladkost. Společný čas tráví především povídáním anebo ji pomáhá hledat recepty na internetu. Sousedka se prý na společná setkání velice těší, protože její vlastní rodina za ní moc často nejezdí. Navštěvují se, jak jen to čas dovolí. Přes rok, když je škola, tak to není tak časté. Ale o víkendu si vždy čas najdou. Respondentka si myslí, že mají velice dobrý vztah. Skoro jako vlastní vnouče a babička. Ve vzájemné komunikaci nikdy problémy nezaznamenala.

R4: „Prarodiče mám celkem tři – babičku a dědu od mámy a babičku od táty. Vidíme se celkem často. S babičkou od táty se vídám denně, protože s náma bydlí v jednom domě. Mluvíme spolu o počasí, o nákupech, o uklízení, o zvířatech. Mám totiž čtyři čínčily. Taky se třeba díváme na televizi nebo se jdeme projít.“ S prarodiči z matčiny strany se nestýká tak často, ale zhruba jednou za měsíc. Rozdíly mezi prarodiči nijak nevnímá, i když s jednou babičkou žije.

Myslí, že rodiče mají se svými rodiči taky dobré vztahy. Otec se o svou matku více stará, protože ji má v domě. Pomáhá jí i s chodem její domácnosti. Matka se vídá se svými rodiči jednou za týden. „Protože to takhle všechno znám celý život, přijde mi to úplně normální a běžný.“

R5: Z prarodičů má pouze dvě babičky. S matkou otce se stýká často, protože bydlí ve stejném městě. S matkou z matčiny strany se stýká pouze tak jednou do měsíce, protože bydlí na Vysočině. Snaží se tedy alespoň babičce z Kolína pomáhat, kdykoliv je potřeba. Nejčastěji chodí za babičkou kvůli problémům týkajícím se počítače; babičku počítač moc zajímá, a to letos oslavila 80. narozeniny. Také si oblíbila dotykový telefon, opravdu se snaží jít s dobou. Několikrát respondentka nabízela babičce, aby se přihlásila do programu mezigeneračního vzdělávání, kterého se respondentka účastnila, ale babička odmítla. Navštěvuje ji tedy relativně často, ale spíš v rámci kratších návštěv. Jsou spolu i v telefonickém kontaktu, píše si maily nebo SMS. Se vzdálenější babičkou tráví čas většinou obědem, povídáním u kávy, prohlížením nových fotografií. Dříve chodily

společně plavat, ale to díky zdravotnímu stavu babičky již nyní nejde. „*Problém v komunikaci jsem s žádným z prarodičů nikdy neměla. Musíte pochopit, že nemá cenu se s nima hádat. Je jednodušší jim dát za pravdu a myslet si svoje. Nechtěj většinou svůj názor měnit a než jim to vysvětlovat, tak je fakt lepší jim to odkývat.*“

Matka se se svou matkou stýká častěji než respondentka. Většinou minimálně jednou za čtrnáct dní o víkendu za ní zajede a pomůže jí s běžnými věcmi, jako je úklid, nákup, třeba vaření.

R6: „*Jak už jsem říkala, tak mám babičku a prababičku z tátovy strany, které s náma bydlí v jednom domě a potom babičku a prababičku z máminy strany. S babičkou a prababičkou, co s náma bydlí, tak se vídám kdykoliv je v domě potkám a taky při všech rodinných oslavách a tak. S babičkama od mámy se vidím míň, protože bydlí v jiném městě. Ale voláme si.*“ Babičky z matčiny strany jezdí za rodinou respondentky na chalupu a podnikají společné výlety. Dříve spolu jezdili i na dovolené. Respondentka má pocit, že měla vždy blíže právě k prarodičům z matčiny strany. I přesto, že s nimi není v tak častém kontaktu. Nevybavuje si žádný problém v komunikaci, možná proto, že s nimi neřešila žádná závažnější témata nebo problémy. Její rodiče se se svými rodiči stýkají asi tak často jako ona. Myslí si, že její matka má ke svým rodičům hlubší vztah než otec ke svým. Je to prý možná i tím, že otcův otec již dlouho nežije.

Interpretace: Všichni respondenti se svými prarodiči vycházejí dobře; pokud s nimi prarodiče bydlí v jedné domácnosti, mají k nim většinou blíže, než v případě, že je navštěvují jednou za měsíc. Že tomu tak není vždy, ukazuje odpověď šestého respondenta, který má blíže k prarodičům, kteří s nimi nebydlí. Společný čas s prarodiči tráví převážně vzájemným vyprávěním nebo i přibližováním nových technologií prarodičům. Rozdíly mezi prarodiči z matčiny a otcovy strany respondenti nepocítují, důležitější je, jak často se stýkají. Určitou roli hraje vzdálenost bydliště respondentů a jejich prarodičů. Nikdo z respondentů nevedl, že by jeho rodiče měli problematický vztah s jeho prarodiči. Respondenti proto vnímají dobré vztahy jako „normální“. Uvádějí, že jim to přijde normální a tím i mít kladný vztah k seniorům vůbec. Tato situace ale není běžná, v řadě rodin dochází mezi rodiči a prarodiči k hádkám, nedorozumění, je omezená vzájemná komunikace apod. Je proto možné hledat zájem respondentů o vzdělávání seniorů právě v tom, že oni sami vnímají své prarodiče pozitivně, jsou z rodin, ve kterých jsou vztahy

různých generací přívětivé a bez větších problémů? Učinit takový závěr je asi velmi troufalé, vzorek respondentů byl skutečně velmi malý. Nicméně může to být jeden z možných zdrojů pozitivního vztahu respondentů k seniorům jako takovým.

b) Učil/a jste se někdy s prarodiči? Učil/a jste někdy prarodiče? Co bylo předmětem učení? Jak tuto činnost hodnotíte? Bavilo vás učení s prarodiči/prarodičů? V jaké etapě života jste učení se s prarodiči/učení prarodičů podstoupil/a?

Tato část otázky směřovala ke zjištění bližších okolností „výuky“, jejímiž aktéry byli respondenti a jejich prarodič. Současně tak byly zjišťovány zkušenosti a zejména pocity respondentů s výukou svých prarodičů.

R1: *„Co jsem dědovi dala asi před pěti rokama svůj starej počítač, tak jsem ho ze začátku učila hodně. Pokaždý když se vidíme, tak mu něco novýho vysvětluju. Někdy třeba zapomene i to, že už jsme to spolu xkrát řešili. Učila jsem ho hlavně psát do dokumentů a s internetem. Babička pracovala na nějakým úřadě, takže s compem umí. Loni dostala k vánocům tablet, takže tu jsem učila používat tablet.“* Jako dítě se ještě snažila učit prarodiče anglicky, ale to bylo spíše v rámci hry, než jako opravdové učení. Není si úplně jistá, jestli ji učení bavilo. Ráda prarodičům pomůže, ale u počítače je občas sama netrpělivá. Takže když musí dědečkovi určitou věc vysvětlit několikrát, občas se u toho trochu rozčílí.

R2: Když byl na prvním stupni základní školy, babička se s ním doma učila. Procvičovali hlavně čtení a počítání. Rodiče na to prý neměli tolik trpělivosti jako babička – bývalá učitelka na prvním stupni na základní škole. Celkem ho takovéto učení bavilo, rozhodně víc než učení s rodiči. *„Párkrát jsem učil dědu něčemu na počítači. Což bylo zas hodně moc na mojí trpělivost, ale dalo se to.“*

R3: S prarodiči se nikdy neměla možnost učit, protože zemřeli velmi brzo.

R4: Na základní škole jí babička s učením pomáhala. Ona učí babičku teď, především zacházet s novými technologiemi. Babička se zajímá o počítač, takže ji učí základní věci jako je hledání na internetu, čtení a psaní mailů, hraní karet. Proto ví, že je nutné při vysvětlování postupovat pomalu a často opakovat. Ten kdo vyučuje, musí být opravdu trpělivý a vžít se do jejich pohledu na věc. Pomoc babičce s počítačem ji bavilo,

ale je to náročné. Záleží samozřejmě na daném předmětu učení nebo problému, který se řeší. Společné učení hodnotí kladně i proto, že se babička zabaví a dělá i něco jiného, než že pouze sleduje seriály v televizi. Když se na základní škole učila babička s ní, tak ji to přímo nebavilo, ale většinou to bylo lepší než se učit s rodiči. Celkově tedy vzájemné učení hodnotí kladně a přínosně pro obě strany.

R5: Prarodiči se s ní neučili; sama však své prarodiče učila a občas učí stále - zacházet s mobilním telefonem, notebookem, internetem. Učení vidí jako náročné, vyžaduje hodně trpělivosti, každý krok musí několikrát vysvětlovat i ukázat. Na druhou stranu, má radost, když je něco naučí. Vztahy s prarodiči má a vždy měla dobré. K jedněm (kteří bydlí dál) jezdila každé léto na část prázdnin. Děda byl velice aktivní a tak se jí věnoval. Jezdili po výletech, vymýšlel různé hry a zábavu. Babička, která bydlí ve stejném městě jako respondent, ji hlídala pouze občas. Prázdniny u ní hodnotí negativně – „*prázdniny s ní pro mě byly za trest*“.

R6: Nevybavuje si, že by se s prarodiči někdy učil, ale ani že by někdy vyučoval je. „*Babička, která s náma nebydlí, je dost aktivní a někdy má v hi-tech novinkách větší přehled než já. Například při psaní SMS používá T9, doma má počítač, běžně posílá maily nebo dost často používá facebook. Babička, která s náma bydlí, má zase playstation a hraje hry. Babičky mám teda fakt technologicky pokrokový a snaží se jít s dobou.*“

Interpretace: Na tuto otázku už čtyři respondenti odpověděli ve třetí otázce, která byla zaměřena na vzdělávání seniorů obecně a kterou vztáhli na své prarodiče. Vyjma respondentů 3 a 6 všichni ostatní učili či stále učí své prarodiče něčemu novému; dva respondenti udávají, že v době jejich docházky na základní školu se s nimi učili prarodiče. Na učení s prarodiči mají pozitivní vzpomínky - bylo to lepší než s rodiči, proč nevíme. Prarodiče s respondenty procvičovali převážně čtení a počty. Respondenti své prarodiče učí převážně pracovat s počítačem, telefonem, tabletem. Jde tedy o informační technologie, které jim přibližují a díky nim i tráví společný čas. Pomoc, kterou respondenti poskytují prarodičům při zvládnání informačních technologií, vnímají respondenti jako v podstatě samozřejmou věc, ale současně jako věc dost náročnou zejména na trpělivost.

5. Jaké máte zkušenosti se seniory ve svém okolí? Míváte s nimi nějaké osobní kontakty, vztahy? (např. sousedi, přátelé rodičů, prarodičů) Jak často tyto seniory vídáte? Jsou Vám blízcí nebo jsou opravdu pouze sousedy nebo lidmi které vídáte? Jaký je váš postoj k seniorům ve veřejném prostoru? Vnímáte nějak výrazněji seniory na ulici, v hromadné dopravě, v nákupních prostorech? Žádal Vás někdy senior ve veřejném prostoru o pomoc? Nebo jste sám/a pomoc nabídl/a?

Otázka zjišťuje vztah k seniorům v blízkém okolí a často velmi diskutovaný pohled na seniory ve veřejném prostoru.

R1: Kromě prarodičů kontakty s ostatními seniory nemá. Občas vídá vzdálené příbuzné, když se sejdou u prarodičů na návštěvě. Jedná se spíš o ojedinělé akce typu svatby, kulaté narozeniny. V domě kde respondent bydlí, jsou i senioři, ale nestýkají se, ani nepřátelí. Pouze se pozdraví na chodbě, když se potkají.

Na ulici vnímá seniory stejně jako všechny ostatní lidi. Stejně tak v hromadné dopravě. *„Někdy mi ale vadí, že jedu autobusem, nevšimnu si jich hned, abych je pustila sednout, protože sem zabraná něčím jiným a oni už se tváří naštvane a prudí, že je nechci pustit sednout. Ale nedělej to samozřejmě všichni.“* Vyloženě negativní reakci z jejich strany nezaznamenal. Pokud vidí například starou paní s holí, jak jde do tramvaje, tak jí nabídne pomoc. Nevybavuje si, že by ji o pomoc v poslední době někdo sám žádal.

R2: *„Tak mimo babiček a dědečků vídám běžně na ulici důchodce. Nic proti nim nemám. Nevšímám si jich a oni mě většinou taky ne. U nás v baráku jich několik bydlí a vycházíme spolu v pohodě.“*

Několikrát respondenta požádal senior o pomoc, s pomocí neměl problém. Třeba stará paní se bála jít přes přechod, tak jí převedl. Pouští je sednout v autobuse. Všimá si jich jako všech ostatních lidí ve veřejném prostoru.

R3: *„Jak už jsem říkala, chodím za naší sousedkou. Znáám jí odjakživa a beru jí jako babičku. Máme určitě super vztah. Chodí mi přát k narozkám, svátku, na vánoce a já jí taky. Navštěvuji jí několikrát tejdně, jak kdy to vyjde.“*

Seniory ve veřejném prostoru vnímá stejně jako ostatní. Samozřejmostí je pustit je sednout v autobuse. Stalo se jí, že ji oslovil senior v obchodě a chtěl třeba přečíst datum trvanlivosti, protože na něj neviděl. Zatím nezažila situaci, kdy by sama od sebe pomoc nabízela, nevybavuje si ani v jakém případě by k tomu mohlo dojít.

R4: Zkušenosti se seniory má celkem bohaté. Často se baví se staršími sousedy, zná je od malička. Bydlí v domě s babičkou, potkává tak i její známé, také seniory. Stává se, že jde za babičkou a jsou tam babičky kamarádky, takže posedí a popovídá si i s nimi. Téměř pokaždé se dozví něco nového. Většinu příběhů a historek už samozřejmě během života slyšel nesčetněkrát a ještě párkrát uslyší, ale nevadí to. Nedokáže přesně říct, jak často je vidá. Je to různé, bez určité pravidelnosti. Jako blízké lidi vnímá pouze svou rodinu a přátele, tohle jsou spíše lidé, které vidá.

Seniory ve veřejných prostorech nerozlišuje od ostatních. Samozřejmě v autobuse je pouští sednout, a pokud potřebují nějak pomoc, tak rád jim vyhoví. Někdy se stane, že potká na zastávce autobusu seniora, který si chce povídat. Nemá s tím žádný problém, snaží se naslouchat a být milý, ale většinou někam vždy spěchá, takže to nevyústí v dlouhý rozhovor.

R5: *„Zkušenosti se seniorama mám kladné i záporné. Myslím, že je to hodně o konkrétních lidech, že záleží na každém člověku a jeho chování. Osobní kontakty mám vlastně denně. V domě, kde žiju, jsou důchodci ve většině, což by nevadilo, ale občas brzdí věci spojený s opravou domu a tak. Když se dělaly vchodové dveře na čipy, tak se o tom muselo hlasovat a důchodci to samozřejmě nechtěli. Že jim to přijde zbytečný a drahý a tak. Na tom je vidět, že už nechtějí ve svém okolí nic měnit a zvykat si na něco nového. Nakonec ale stejně čipy máme. Potkávám je na chodbách, pozdravím, někteří si chtějí povídat, jiný ale ani na pozdrav neodpoví. Třeba sousedka od naproti je hrozně zvědavá, kontroluje kukátkem snad úplně každého, kdo po chodbě projde. S touhle vztahy nemáme úplně dobrý.“*

Seniorů si ve veřejném prostoru všímá spíše z negativní stránky. Především v autobusech si všímá jejich možná až agresivního postoje k volným místům. Seniory vždy pouští sednout, ale nelíbí se mu, jakým způsobem si někteří místo vynucují. Například když jsou volná i jiná místa, ale oni si zrovna vybrali to, kde sedí respondent. V obchodech si jich moc nevšímá, chodí nakupovat převážně ve večerních hodinách, kdy v obchodech mnoho seniorů nebývá. Často se mu stalo, že ho seniori žádali o pomoc, nemá s tím žádný problém, s taškou do autobusu nebo přejít přes přechod jim rád pomůže. Ve veřejném prostoru zatím nikomu pomoc nenabízela, pouze jedné starší paní, která bydlí ve stejném domě.

R6: Ze svého okolí nemá žádné zkušenosti s jinými seniory, než jsou její prarodiče. Ve veřejném prostoru si seniorů všimá především v dopravě a obchodech. Respondent má občas pocit, že senioři cestují či nakupují právě v době, kdy celé město jede do školy nebo do práce, anebo naopak, kdy se po celém dni vracejí lidé domů. Nemá problém nabídnout seniorovi pomoc, pokud vidí, že by o ni byl zájem.

Interpretace: Mimo respondentů 3 a 4 neuvádí žádný další respondent bližší vztahy se seniory ve svém okolí. Respondentka 3 má svou sousedku, kterou vnímá skoro jako vlastní babičku, své prarodiče už dlouho nemá. Respondentka 4 má díky babičce, se kterou bydlí, kontakt se seniory (kamarádkami babičky).

Ve veřejném prostoru účastníci seniory moc nerozlišují od ostatních lidí. Jen minimálně se vyskytne malý problém například v autobuse. Například respondentka 6 si myslí, že se občas senioři vyžívají v cestování a nakupování v ranní a odpolední špičce, kdy toto dělají i studenti a pracující lidé. Pomoci seniorům v obchodě, na přechodu, v autobuse jsou nakloněni všichni dotazovaní. Pustit seniora sednout v dopravním prostředku považují za samozřejmost. Nemají s pomocí žádný problém, ale vyloženě sami ji nenabízejí.

6. Charakterizujte svou představu stáří. Jaký máte pohled na stáří? Uvažoval/a jste o tom někdy? Jaké vlivy si myslíte, že formují pohled na stáří? Odkud máte informace o stáří (internet, TV, škola, rodina...)? Co si myslíte, že Vás nejvíce ovlivnilo při pohledu na stáří? Co je typické pro seniory? Jaké myslíte, že má stáří výhody a nevýhody? Jaký myslíte, že mají staří lidé přínos pro společnost? Jak vnímáte pozici seniorů ve společnosti? Myslíte, že by se dala jejich pozice něčím zlepšit?

Smyslem otázky je zjistit postoje respondentů ke stáří, jejich celkový pohled na stáří, na pozici seniorů ve společnosti. Jde i o zjištění toho, zda respondenti přemýšlejí o vlastním stáří a jak na něj respondenti pohlížejí.

R1: „*Nemůžeme být pořád mladý, ne? Tak stáří je přirozený vývoj, s čímž nic neuděláme. Myslím, že je smutný být starý, pokud nemáme rodinu kolem sebe, je to takový plácání se od ničeho nikam.*“ Respondent se domnívá, že starší lidé jsou zranitelnější, často nerozeznají, když s nimi někdo nejedná na rovinu. Příkladem toho jsou často

zmiňované prodeje předraženého nádobí, nepotřebných matrací a podobných věcí na předváděcích akcích. Cíleně informace o stáří nikde nevyhledává, pouze ve škole se o stáří bavili v souvislosti se vzdělávacím programem. Výhodu stáří spatřuje v tom, že má člověk životní zkušenosti, které může předávat svým potomkům a vnoučatům. Nevýhodou jsou fyziologické změny, lidé jsou častěji nemocní, nejsou už tolik výkonní, nemohou už sportovat jako dřív. Senioři by měli být více zapojováni do aktivního života.

Populace stárne a starších lidí bude stále přibývat. Pozice seniorů by se dala zlepšit, pokud by starší, ale stále soběstační lidé zůstávali déle na trhu práce. Dále uvádí, že by pro seniory mělo být více možností k trávení volného času, měl by pro ně být výběr oblečení apod.

R2: *„Pohled mám jasnej. Jednou nás to potká všechny, teda až na ty, co umřou dřív, že. Pohled na stáří formuje podle mě hlavně to, v jaké jste věku, ne? Pokud jste mladá, tak to budete vnímat blbě, a pokud jste stará, tak to budete vnímat normálně.“* Jako výhodu stáří vidí v tom, že senioři mají dostatek času. Problém je, že pokud seniorům nestačí důchod, tak si ten volný čas nemohou moc užít. Respondent uvádí, že např. přítomnost seniorů jako brigádníků v obchodech není vůbec ideální stav. Myslí si, že společnost se o staré lidi neumí postarat tak, jak by si zasloužili. Jako nevýhodu vnímá především malé důchody, většinou zhoršený zdravotní stav. Typickým znakem seniorů je pro respondenta vyšší věk, choroby, nemohoucnost, ale na druhou stranu cenné zkušenosti a vědomosti.

R3: O svém pohledu na stáří zatím nikdy nepřemýšlel. Snaží se nedělat rozdíly mezi seniory a ostatními. Uvádí, že někteří spolužáci na ně často nadávají, že se motají v obchodech a v autobusech zabírají sedačky. Tyto výroky raději ani nekomentuje, rozhodně je nesdílí. Při pohledu na stáří ji nejvíc ovlivnila její sousedka, se kterou se stýká od malička. Mezi typické znaky stárnutí patří zpomalené myšlení i pohyby, horší soustředění. Výhodu stáří vidí pouze v množství volného času. Nevýhod je podstatně více, především zhoršený zdravotní stav, málo peněz a často i nezájem rodiny.

Domnívá se, že zlepšení by mohlo nastat programem, který absolvovala. Senioři se víc zapojí zpět do života. Díky znalosti ovládat počítač a internet si mohou třeba hledat výstavy, které by je zajímaly, nebo sdílet svoje zkušenosti a názory na sociálních sítích.

R4: „*Prostě to jednou přijde, ale vždycky záleží na tom, jak se člověk cítí. Věk neznamená všechno. Je na každém, jak si život užije.*“ O svém stáří zatím moc nepřemýšlí, je příliš vzdálené. Její pohled na stáří nejvíce formuje rodina, dobré vztahy jeho rodičů s prarodiči. Za normální považuje respektovat seniory, pomáhat jim a zpříjemnit jim volný čas. Informace o stáří také získává převážně z rodiny. Uvádí, že media se sice často zabývají seniory, ale vlastně pouze důchody. Typickými znaky jsou podle respondentky úbytek sil, zhoršení paměti, zhoršení zdravotního stavu. Na stáří vidí spíše nevýhody než výhody. Nevýhodami je potřeba pomoci od druhého, zmenšující se samostatnost, negativní pohled společnosti. Jako výhodu uvádí pouze dostatek volného času.

Přínos pro společnost mají senioři především ve vědách, zde jsou starší zkušení vědci tím nejcennějším. Pozici seniorů ve společnosti vnímá jako ne příliš dobrou, není si jistá, že je v něčích silách ji změnit.

R5: Uvědomuje si, že stáří k životu patří; je to jedna z etap lidského života, i když ta poslední. Stáří vnímá spíše negativně, ale zná i seniory, pro které není věk žádnou překážkou, a svůj seniorský věk si velice užívají. Představu o svém stáří zatím nemá, bere to tak, že zatím se jí to netýká. Spíše jí přijde divné, že by nad tím měla uvažovat. Pohled na stáří prý ovlivňuje především věk. S postupem dospívání začíná člověk chápat a uvědomovat si, jakou složitou životní etapu mají před sebou v podobě stáří. Informace o stáří má především od rodiny, z médií a z běžného života. Typickými znaky seniorů je důchodový věk, důvěřivost k cizím lidem a zranitelnost, často se cítí osamělí. Výhodami stáří je volný čas, který mohou trávit buď věnováním se svým koníčkům, nebo třeba hlídáním vnoučat. Je to pomoc, kterou může senior poskytnout své rodině a také se tím zabaví. Nevýhody většinou převažují výhody. Pokud se o sebe senior již nemůže sám starat a je odkázaný na pomoc druhých.

Respondent uvádí, že senioři pro společnost přínos mají, ač si to mnozí nemyslí a mají je za již odepsané. Část seniorů stále chodí do práce, kde jsou odborníky, mají nepřehledné množství zkušeností a podílejí se na učení nových zaměstnanců. Senioři jsou podle respondenta lidé, ke kterým by se měla chovat úcta a obdiv, snažit se jim pomoci a zpříjemnit jim jejich stáří. Dnešní generace ale takovýto názor nesdílí, takže pozice seniorů ve společnosti není vůbec dobrá. Rodina by měla plnit svou funkci, starat se o seniora.

Pokud tuto funkci neplní, mělo by být víc programů pro zapojení se seniorů do aktivního trávení svého volného času.

R6: Pohled na stáří má respondentka spíš negativní a vůbec se na stáří netěší. Pohled na stáří formují vlivy jako jakékoliv jiné pohledy – rodina, okolí, vlastní zkušenosti, média a celkově společnost. Ji nejvíce ovlivňuje rodina. *„Pro seniory je typický, že mají jiný názor než my, jsou pořád tak nějak v jiné době, snaží se rozmazlovat svoje vnoučata a všem kolem se zavděčit. Není to ale určitě pravidlem.“* Ve stáří vidí spíš nevýhody než výhody. Senioři sice mají konečně spoustu volného času, který jim celý život chyběl, ale většinou jsou rádi, když mají na živobytí, protože stát se o ně v podstatě nestará. Také na to nemají už dostatek sil.

Domnívá se, že společnost je spíše zaměřená proti seniorům, nevychází jim vstříc. Přínos seniorů pro společnost vidí v jejich životních zkušenostech, mohou zaujmout poutavým vyprávěním. Mohou radit mladším a měli by mít respekt za to, co dokázali. Jejich pozice ve společnosti by se dala zlepšit například podporou státu, změnou sociální politiky.

Interpretace: Stáří vnímají respondenti jako přirozenou část života, jeho další etapu; jejich pohled na stáří je spíše negativní. Jako hlavní nevýhody stáří uvádějí nedostatek finančních prostředků, ubývání fyzických sil, zhoršování zdravotního stavu, osamělost, nesoběstačnost. Jedinou, a to velmi malou výhodou je dostatek volného času. Typickými znaky starých lidí jsou podle nich choroby, jiný názor než ostatní, často snaha zavděčit se ostatním, důvěřivost k cizím lidem, zranitelnost, úbytek sil, zhoršování paměti, horší soustředění. Zajímavé je, že žádný respondent neuvedl změny týkající se vzhledu seniorů např. vrásky, šedé vlasy, brýle, shrbená postava.

Respondenti uvádějí, že jejich pohled na stáří nejvíce ovlivnila rodina a média. Přínos seniorů pro společnost neuvedli všichni respondenti, tato otázka byla pro dotazované zřejmě příliš náročná. Respondenti, kteří se k otázce vyjádřili, uvedli moudrost, životní zkušenosti využitelné třeba ve vědě. Pozici seniorů ve společnosti hodnotí jako spíše špatnou, měla by se rozhodně zlepšit. R6 se vyjádřil, že by se pozice dala zlepšit podporou státu, změnou sociální politiky, s čímž také souhlasím. R4 si není jistý, zda se vůbec tato pozice nějak zlepšit dá. R3 si myslí, že pozice by se mohla zlepšit i

díky programům zaměřeným na mezigenerační učení, já bych tedy tak optimistická nebyla. O svém vlastním stáří respondenti zatím příliš neuvažují, což patří k jejich věku.

7. Jak hodnotíte výsledky učení seniorů v programech, kterých jste se účastnil/a? Měli s nějakými aktivitami větší potíže či nikoliv? Jaký byl jejich postoj k učení vůbec? Přímo ke zvolené technice učení? Jak probíhala společná činnost a komunikace v učící se skupině? Měly případné problémy při učení souvislost s fyziologickými změnami způsobenými stárnutím? Jak program sami seniori hodnotili? Co se jim na programu líbilo? Co naopak kritizovali? Jaký měl pro ně program smysl z hlediska naučení se něčeho, co využijí, posunou se někam dál. Jak probíhala komunikace mezi nimi navzájem a mezi nimi a studenty z řad mladých? Nastal při komunikaci někdy problém nepochopení se díky generačnímu rozdílu?

Otázka směřuje ke zjištění názorů respondentů na realizaci programů mezigeneračního vzdělávání, na průběh učení seniorů, přístup seniorů k učení, komunikaci obou zapojených skupin.

R1: „*Tak překvapilo mě, že jsou seniori hodně zvědaví. Měli někdy problém s časem, nebo že se jim to muselo dýl vysvětlovat, aby to pochopili tak, jak měli. Někdy mávali nad úkoly rukou, že to vůbec dělat nechtějí. Byli taky rychlejc unavený, než jsem zvyklá od svých spolužáků. Museli jsme teda dávat pauzy a program jim přizpůsobit přímo pro ně.*“ Komunikace byla v pořádku, jen některé odbornější termíny bylo nutné vysvětlit.

Program se zřejmě všem líbil, nic totiž nekritizovali. Respondent se domnívá, že seniori své znalosti s počítačem využijí třeba při přiblížení se svým vnoučatům. Komunikace mezi seniory probíhala i v rámci výuky, takže občas museli být usměrněni, aby se víc soustředili na program.

R2: Dosažené výsledky učení seniorů hodnotí kladně. Uvádí, že některé aktivity byly pro některé seniory obtížnější, bylo to hodně individuální. Domnívá se, že obtíže souvisejí s věkem seniorů a také s tím, zda již před kurzem trochu s počítači přišli do kontaktu či zda to pro ně byla zcela nová věc. „*Obecně byli chlapi při práci na počítači rychlejší a chápavější než ženy. Asi to souvisí s technickým vzděláním. A co jsem tak koukal, tak to chlapy bavilo i víc, i když výjimky se našly. Ženy hlavně bavilo hrát karty, hledat na netu nějaký drby a recepty. Pánové sledovali spíš na internetu politiku, auta,*

zprávy a jinak je třeba zaujal excel. Všechny celkem zajímalo, jak by mohli najít kamarády, který třeba už 30 let neviděli. Na někoho se muselo pomalejc nebo to pro některý bylo dlouhý v kuse. Dělali jsme častější pauzy.“ Díky fyziologickým změnám chápou pomaleji, mají problém s krátkodobou pamětí a hůře koordinované pohyby.

Žádných problémů si respondent není vědom. Komunikace mezi seniory i mezi oběma generacemi navzájem probíhala dobře už od začátku.

R3: Celkový pocit má z programu respondent dobrý. O konkrétních potížích s některými činnostmi neví. Uvádí, že bylo nutné dělat přestávky častější a delší než jsou v počátečním vzdělávání. Odborná slova dělala seniorům občas trošku problémy. *„Často se i stalo, že se počítače tak jako báli, aby když něco zmáčknou, tak aby se to nerozbilo.“*

Senioři podle respondenta hodnotili program kladně, protože získali základní dovednosti pro práci na počítači. Myslí si, že byli rádi mezi mladými lidmi. Líbilo se jim právě to, že mohou být mezi lidmi. Komunikace mezi seniory probíhala často i úplně jiným směrem než týkající se počítačů, což nevadilo, pokud to nebylo přímo uprostřed výuky. Respondent zaslechl např. hovor o receptech na koláče ale i stížnosti na vlastní rodinu. Účastníci nic nekritizovali a na výuku se vždy zjevně těšili.

R4: *„Určitě hodnocení je pozitivní. Aktivitu zvládli dobře, a když něčemu nerozuměli, tak jsme jim to vysvětlili. Přístup k učení byl určitě zodpovědný. Nevypadalo, že by na to někdo kašlal. Většina z nich byli z domova důchodců, tam počítače nemají a tak si nemohli nic procvičovat. Dělali si zápisky a bylo vidět, že se na to před hodinou mrkli.“* Společná činnost a komunikace probíhala v pořádku. Nezaznamenala žádné větší problémy.

Senioři hodnotili program jako vítaný a rádi by se podobného v budoucnu ještě zúčastnili. Se vším byli spokojeni, nic nekritizovali. Smysl programu respondent vidí v získání nových zkušeností, dovedností, poznatků, informací a to, že senioři nebyli sami doma a něco pro sebe dělali. Komunikaci vnímal na začátku kurzu především mezi staršími, k mladým se chovali trošku ostýchavě, v průběhu kurzu se tyto rozdíly celkem smazaly.

R5: Celkově hodnotí program velice kladně, obdivuje, že se senioři do programu přihlásili. Každému šlo něco hůř, něco líp, ale nemůže říci, že by přímo měli s něčím výjimečný problém. Postoj seniorů k učení byl podle jeho názoru pozitivní, bez toho by

program neměl smysl. Chtěli se něco naučit a věděli, že je budou učit mladí. Komunikace probíhala na dobré úrovni, protože všichni zúčastnění byli v programu dobrovolně. Problémů souvisejících s fyziologickými změnami si respondent všiml. Jednalo se např. o horší vybavování informací, zapomínání.

Respondent je přesvědčen, senioři hodnotili svou účast v programu kladně, uvítali by víc takových aktivit. Přínosem pro seniory byl podle respondenta posun v jejich osobním životě, přiblížení se dnešní době pomocí informačních technologií.

R6: Podle respondenta se seniorům se kurz líbil a bavil je. Byl pro nejen zdrojem informací, ale i příležitostí jak k vzájemnému setkávání, tak k setkávání a komunikaci s mladými lidmi. Respondent se nevybavuje, že by senioři měli nějaký problém s učením. Na počátku měli menší obtíže s koordinací pohybů při ovládání myši a klávesnice. Respondent se domnívá, že postoj seniorů k učení byl pozitivní. Společná činnost a komunikace ve skupině probíhala naprosto v pořádku. *„Občas se stalo, že se tak všili do situace, že si začli skákat do řeči a bylo vidět, jak jsou do toho úplně zapálený.“*

Podle respondenta hodnotili všichni senioři program kladně. Oceňovali i to, že mohou být mezi mladými lidmi, kteří si s nimi povídají a naslouchají jim. Smyslem z hlediska využití činností do budoucna si respondent není příliš jistý. Možná lépe pochopí mladou generaci a nebudou odsuzovat nové věci a ztracovat počítače. Komunikace mezi generacemi z počátku trochu vážla, ale celkem rychle se sžili.

Interpretace: Dotazovaní si myslí, že se program seniorům líbil, hodnotili ho pozitivně. Nedomnívají se, že senioři měli při naplňování aktivit významné obtíže. Drobné obtíže se ovšem vyskytly v úvodních částech programů, jednalo se např. o koordinaci pohybů, soustředění. K učení přistupovali senioři zodpovědně, byla to pro ně určitá forma zábavy. Učení vykazovalo předpokládatelné charakteristiky - senioři unavení rychleji, než byli žáci zvyklí z vlastních hodin v počátečním vzdělávání. Také pochopení bylo často pomalejší, stejně jako byla patrná zhoršená paměť. Seniorům se na programu podle respondentů líbilo především to, že se potkávali s mladými lidmi, cítili se užiteční, že jim mohou předat nějaké své životní zkušenosti, pozitivně přijímali i možnost setkávání s novými kolegy – seniory. Vědomosti a dovednosti týkající práce s počítačem využijí senioři ve svém běžném životě, pokud budou mít k počítači přístup. Program je podle respondentů obohatil o poznání mladých lidí, možná i vyvrácení některých předsudků vůči

mladé generaci. Komunikace v některých případech ze začátku vážla, ale v průběhu programu se žádný větší problém nevyskytl. Drobné vysvětlování bylo nutné jen u odborných výrazů.

8. Kterou roli jste v programu zastával/a? Lektor, asistent lektora, poradce. Jakých aktivit jste se v programu účastnil/a?

Smyslem otázky bylo zjistit míru participace žáků na programech.

R1: Zastával roli asistenta lektora; vysvětloval, podporoval účastníky při nábízení dovedností, radil, popř. ukazoval správný postup, rozdával materiály.

R2: V programu zastával roli asistenta lektora. Pomáhal především při praktické výuce. Pokud někdo ze seniorů nestíhal nebo zadanému úkolu nerozuměl. Věnoval se tedy účastníkům individuálně.

R3: Byl asistentem lektora, sám by si na výuku rozhodně netroufl. Pomáhal jednotlivcům s úlohami, rozdával materiály, dělal, co bylo v programu v danou chvíli třeba.

R4: Programu se účastnil na pozici asistenta lektora. Účastnil se všech aktivit spojených s programem. Ve své roli individuálně radil a pomáhal jednotlivcům, pokud si nevěděli se zadaným úkolem rady. Vedl skupinky, když do nich byli účastníci rozděleni. Bavilo ho pomáhat a radit, připadal si užitečný. Na počátku jeho pomoc potřebovalo hodně seniorů, když se učili základy jako je ovládání myši, zapnutí počítače. Ke konci už pouze někteří, většina byla samostatná, pomoc příliš nepotřebovali.

R5: V programu byl asistentem lektora. Jeho hlavním úkolem bylo vysvětlovat seniorům jednotlivé zadání úkolů, pokud bylo potřeba, pomáhat seniorům, pokud jim věci hned nešly a potřebovali individuálnější přístup. Dalším úkolem bylo rozdávat materiálů potřebných pro výuku.

R6: V programu zastával pouze roli žáka. Lektorka byla vyučující a žádného asistenta nepotřebovala. Účastnil se všech aktivit v programu.

Interpretace: Vyjma respondenta 6 se všichni programu účastnili jako asistenti lektora; náplň jejich role byla různá. Většinou bylo jejich úkolem pomáhat seniorům, pokud jim něco nešlo, případně vést menší skupinky účastníků programu, rozdávat studijní

materiály. Ze začátku potřebovali senioři více pomoci, ke konci programu zvládali více činností samostatně. Všichni respondenti se účastnili všech aktivit v programu. Role asistenta v každém z uvedených pojetí vytvářela příležitosti k vzájemné komunikaci žáků a seniorů, ke společné činnosti.

9. Jak hodnotíte program z pohledu vlastního učení? Je Vaše hodnocení teď jiné než těsně po skončení programu? Co všechno jste se díky programu naučil/a? Co Vám šlo? Co Vám naopak dělalo celkem potíže? Byla práce se seniory náročná? V čem konkrétně? Jak se Vám komunikovalo se staršími lidmi? Vznikl nějaký komunikační problém? Navázali jste spolu nějaký hlubší vztah? Jak jste se v průběhu vzdělávání cítil/a? Měl/a jste před začátkem programu nějaké obavy, nejistotu, těšil/a jste se? Naplnila účast v programu Vaše očekávání? Vyvrátil program nějaké Vaše vžité představy?

Otázka sleduje hodnocení přínosu účasti v programu pro žáky.

R1: Vypovídá, že se naučil být více trpělivý, dozvěděl se od seniorů, jak žili ve své době, když byli mladí. Udivilo ho, co všechno museli zvládat a jak dnešní technologická doba lidem ulehčuje život. Myslí, že dnes je život v mnoha ohledech jednodušší, než byl dřív. Hodnocení programu je pro něj v současnosti i těsně po ukončení shodné. Žádná velká očekávání s programem neměl spojena. Chtěla zkusit především něco nového. Z počátku pocíťoval strach, očekával, že s ním senioři nebudou chtít komunikovat, nebo že něco udělá špatně. Při počáteční práci se seniory mluvil. *„Měla jsem někdy problém zvolit vhodnej jazyk, jak s nima mluvit. Nemůžu s nima přece mluvit jako s rodičema nebo kamarádama, tak aby mi to třeba někdy neulítlo. Na to nás ale učitelka upozorňovala. Jedna paní byla moc milá, hodně nám vyprávěla svoje zkušenosti, tak určitě jsem si z toho něco vzala.“*

Program mu pomohl vidět každého seniora jako svébytného jednotlivce. Před programem měl tendenci nahlížet seniory jako na jednotnou skupinu lidí, kteří jsou pomalejší, méně schopní, nesamostatní, málo flexibilní. Někteří senioři byli spíš naslouchaví a tišší, jiní inklinovali spíše k předávání zkušeností, někteří možná chtěli i trošku poučovat.

R2: Program ho bavil, že se jednalo o učení, mu vůbec nevadilo, i když se mu ze začátku představa učení ve svém volném čase moc nezamlouvala. Výsledky a průběh programu hodnotí teď kladněji než těsně po skončení. Tehdy byl celkem rád, že program skončil. Přece jen to byla psychická a také časová zátěž. Díky programu si uvědomil, jak vlastně dnes senioři žijí a že to nemají vůbec lehké. Naučil se lépe komunikovat s ostatními, je spíše introvert, ze začátku mu proto komunikace dělala malé potíže. Práci se seniory hodnotí jako náročnou především na psychiku – je třeba hodně trpělivosti. Navzdory tomu, že předtím měl v komunikaci s kýmkoliv rezervy, komunikaci se seniory zvládl bez větších problémů. Přece jen se stýká s prarodiči, tak ví jak se staršími lidmi jednat.

Není si jistý, jestli se jednalo přímo o hlubší vztah, ale s jednou seniorkou si opravdu rozuměl. Ne tedy natolik, aby došlo ke kontaktu i mimo program. Před začátkem programu pociťoval obavy právě z již zmiňované komunikace. Mile ho překvapilo, že v podstatě stačí trénink a člověk se rozmluví i s cizími lidmi.

R3: Myslí si, že ho účast v programu celkem změnila. „*Snad to nebude znít moc směšně, ale přijde mi, že jsem dospěla.*“ Program je o trpělivosti a odpovědnosti. Po ukončení programu se mu ulevilo; skončila i určitá psychická zátěž. Při výuce byl trochu nervózní, obával se, aby neřekl nějaký nesmysl, aby dokázal správně zodpovědět případné dotazy seniorů. Účast ho naučila větší samostatnosti, ztratil ostych mluvit před cizími lidmi. Bavilo ho především povídat si se seniory i mimo výuku. Jsou za takové rozhovory vděční, jsou rádi, že jim někdo naslouchá a zajímá se o ně. Navázal vztah s účastníky i mimo učebnu.

R4: Hodnotí program stejně v současnosti stejně jako těsně po ukončení – velice kladně. Získal nové zkušenosti a dozvěděl se víc ze života seniorů. Nejvíce oceňuje zkušenosti v oblasti komunikace a celkově v jednání s jinou věkovou skupinou. Nevybavuje si, že by měl s něčím přímo problémy nebo že by mu něco nešlo. Práce byla náročná, ale přisuzuje to věkovému rozdílu.

Hlubší vztah s nikým nenavázal, na to by bylo třeba delší trvání programu nebo častější setkávání. V průběhu programu se cítil dobře, jen na začátku měl trému a obavy, jak bude program probíhat.

R5: „Program mě naučil pracovat se staršíma lidma, být k nim chápavější, ohleduplnější a víc si jich vážím. Rozhodně je to dobrá zkušenost a myslím, že i když jsme je učili my, tak jsem se víc naučila já. Po skončení programu víc přemýšlím o starých lidech, když je potkám na ulici nebo v obchodě. Snažím se na ně dívat jinak, líp.“ Jako nejtěžší věc během programu uvádí pochopení jednání seniorů a věnování jim dostatečné trpělivosti, kterou je nutné při práci vynaložit. Práce byla náročná ve všech směrech. Především tedy z hlediska trpělivosti a pochopení. Z počátku programu byla komunikace složitější, ale celkem brzy si zvykla na nutnost pomalejšího přístupu. Během programu neshledal žádný závažný komunikační problém.

Hlubší vztah mezi respondentem a seniory, který by vedl i ke kontaktu mimo program, nevznikl. „Pocity na začátku má člověk zvláštní. Když stojíte před mnohem staršími lidmi, než jste Vy a snažíte se je učit, je to divný, většinou to bývá přeci naopak. Před začátkem kurzu jsem měla celkem strach a trému, ale po chvíli už to bylo lepší. Neměla jsem vlastně zas tak moc žádný očekávání, takže jak to dopadlo, mi udělalo radost a překvapilo mě to. Program mi změnil pohled na životy starých lidí.“

R6: Program respondenta bavil; více než učení na něm vnímal sdělování názorů, to, že se dozvídal o tom, jak se věci dělaly dřív. Hodnotí program stejně teď i hned po jeho skončení, hodnocení je kladné. Naučil se především komunikovat s cizími lidmi jiné generace. Má sice dobrý vztah se svými prarodiči, ale s cizími lidmi je přece jen komunikace vždy o něco těžší. Potíže spojené s programem si žádné nevybavuje. Nemyslí si, že je práce se seniory přímo náročná. Je jiná především z hlediska komunikace; mladí se musí víc zaměřit, co a jak říkají, aby jim senioři rozuměli.

Hlubší vztah respondent nenavázal, ale seniory si velice oblíbil. V průběhu programu se cítil přirozeně, nepociťoval žádný velký stres nebo potřebu přetvářet se. Před začátkem kurzu měl obavy z toho, že se programu bude účastnit někdo, koho to nebude bavit a bude to ostatním třeba jen kazit. Nakonec vše dopadlo dobře a jeho pesimistické obavy se nenaplnily. Účast v programu dokonce předčila jeho očekávání, nepředpokládal, že by ho mohla taková práce se seniory bavit a psychicky naplňovat. Neuvědomuje si, že by program změnil jeho názory na seniory.

Interpretace: Respondenti hodnotí program jako velice přínosný, často neměli pocit, že jde především o výuku. Mimo dvou dotazovaných hodnotí všichni program

shodně v současnosti i po jeho skončení. Dva respondenti udali, že těsně po ukončení programu byli rádi, že se zbavili psychické zátěže; s odstupem jsou rádi, že se programu zúčastnili a hodnotí jej kladně.

Respondenti uvádějí, že se naučili větší trpělivosti, pochopili lépe životní podmínky seniorů, zlepšili svou komunikaci s jinou věkovou skupinou i komunikaci jako takovou. Práci se seniory hodnotí jako relativně náročnou. Je třeba být trpělivý, chápavý a umět pomoci. Se staršími lidmi neměl nikdo moc problém komunikovat, přece jen se seniory nebavili poprvé. Žádného komunikačního problému si nejsou vědomi. Hlubší vztah si nikdo z respondentů k žádnému seniorovi nevytvořil, s některými však měli lepší vztahy. Před zahájením programu měli všichni dotazovaní obavy; vesměs pociťovali trému z práce s jinou generací, z komunikace, obávali se, zda jsou skutečně kompetentní k této práci, současně se svým způsobem těšili na nové zkušenosti. Skupina respondentů neměla vůči seniorům předsudky, účast na programu je však vedla k hlubšímu zamyšlení nad seniory a jejich životem v dnešní době.

10. Co Vám účast v programu přinesla? Jaké jsou Vaše nejsilnější zážitky z průběhu programu? Jak hodnotíte nabyté znalosti, dovednosti, zkušenosti? Bylo pro Vás nové porozumět jiné generační skupině nebo jste s tímto již měl/a zkušenosti? Pomohlo Vám to nějak uvědomit si a zamyslet se celkově nad životním cyklem a vlastní budoucností?

Otázka směřuje ke zjištění přínosu zapojení se do programu pro jednotlivé žáky.

R1: V programu získala vyšší sebevědomí, stejně jako nové znalosti a zkušenosti, domnívá se, že i lepší porozumění pro seniory. *„Nejsilnější zážitek je asi, když jsem se postavila před ně v plné třídě a teď jim mám něco vysvětlit. Naštěstí nám učitelka hodně pomáhala a program vedla hlavně ona.“* Nad stářím díky programu přemýšlela o trochu víc, zatím by rozhodně seniorem být nechtěla.

R2: Účast respondentovi přinesla především nové zážitky. Nejsilnějším z nich bylo, když mu jedna z účastnic senierek přinesla bábovku. Díky pozitivnímu osobnímu přístupu si ho oblíbila natolik, že brala skoro jako vlastního vnuka. Porozumět seniorům nebylo složité, protože s tím má zkušenosti od svých prarodičů. Nad stářím díky program nějak zvlášť víc nepřemýšlel. Je to prý ještě za dlouho.

R3: Uvádí, že účast v programu pro ni byla naprosto nová zkušenost. Je z programu přímo nadšená, žádné velké problémy se v průběhu nevyskytly. Souhlasí s tvrzením, že nejlepší školou je život a praxe vůbec. Je ráda, když může své nabyté zkušenosti ze školy předat někomu dál. *„Jen doufám, že až budu já v důchodu, tak budou taky podobný programy. Abych se jenom nenudila doma sama s kočkou.“*

R4: Účast přinesla respondentce nové zkušenosti, dovednosti a celkově jiný pohled na svět. Za nejsilnější zážitky považuje rozhovory se seniory o životě. Díky svým prarodičům věděla, co tak zhruba od seniorů může očekávat. *„O stáří nějak extra nepřemýšlím, prostě to jednou přijde. Ani po programu nad svým stářím nepřemýšlím.“*

R5: Uvádí, že účast jí přinesla jiný a lepší pohled na život seniorů. Od absolvování programu má pro seniory a jejich potřeby větší pochopení. Průběh programu hodnotí jako velice emotivní záležitost, především některé osudy a zážitky účastníků. Obdivuje, čím všim museli projít a stále mají pozitivní pohled na život. Program měl přínos a náměty k zamyšlení pro obě zúčastněné skupiny.

R6: Účast jí především přinesla větší porozumění starým lidem a jiný náhled na dobu, kdy byli oni mladí. Nejsilnějším zážitkem byl první den, kdy se všichni účastníci měli postavit před ostatní a představit se. Respondentka je celkem introvertní a mluvení před ostatními příliš nevyhledává. Nové znalosti a zkušenosti hodnotí kladně. Program jí pomohl právě s vystupováním před cizími lidmi. Protože je v častém kontaktu se svými prarodiči, tak pro ni porozumění jiné generační skupině zcela nové nebylo. Nad svou budoucností díky programu přemýšlela o trochu víc, ale přímo nad svým stárnutím nikoliv.

Interpretace: Všichni žáci zapojení do programu hodnotí svou účast v programu pozitivně. Jako přínosy programu jsou uváděny nové zážitky, zkušenosti, větší porozumění seniorům, sebevědomější vystupování před cizími lidmi, dovednosti, jiný pohled na svět, jiný náhled na dobu, kdy účastníci senioři byli mladí. Nejsilnějšími zážitky pro dotazované bylo hovořit před ostatními, především na začátku, kdy se ještě vůbec neznali, pro někoho to byly rozhovory se seniory a pro respondenta 2 byl nejsilnější zážitek, když dostal od jedné ze seniorek bábovku. Porozumět jiné generační skupině nebyl problém, protože mají bohaté zkušenosti se svými prarodiči. Díky programu nad svou budoucností přemýšleli trochu víc, v dnešní době by rozhodně seniory být nechtěli.

11. Ovlivnila účast v programu Váš pohled na seniory? V jakém smyslu?

Otázka se snaží zjistit, zda si jsou žáci zapojeni do programu vědomi toho, že účast v programu nějak ovlivnila jejich pohled na seniory.

R1: Domnívá se, že účast v programu jeho pohled na seniory ovlivnila. Poznala, že seniory nelze dát všechny do jedné škatulky. Každý má odlišné životní zkušenosti, různé životní příběhy. Někteří senioři jsou stále aktivní a rychle se přizpůsobují, jiní potřebují více času, případně více trpělivosti při vysvětlování jim. Je to různorodá skupina.

R2: Předpokládá, že účast v programu jeho pohled na seniory příliš neovlivnila. Nikdy se nedomníval, že by senioři byli nějak méněcenní. Pochopil, že stáří není moc lehké a každý ho prožívá jinak. Proto by tedy měl mít každý individuální přístup.

R3: Jeho pohled na seniory podle názoru respondenta účast v programu příliš neovlivnila. Měl k seniorům dobrý vztah už předtím. Má dobré zkušenosti jak po osobní tak po vzdělávací stránce se sousedkou seniorkou.

R4: *„Pohled mám pořád stejný, nic se nezměnilo. Nic mi na nich nevadilo ani předtím, takže jsem vůči nim pořád v pohodě.“*

R5: Připouští, že účast v programu jeho pohled ovlivnila. Domnívá se, že nyní seniory více chápe, dívá se na ně z jiného úhlu.

R6: Udává, že jeho pohled na seniory je po absolvování programu rozhodně jiný. Zjistil, že senioři nejsou všichni, tak jak jsou většinou prezentováni, nepříjemní lidé, kteří nadávají na současný svět. Na někoho tak na první pohled mohou působit, ale pokud se s nimi člověk sblíží a víc je pozná, většinou žádný zásadní problém nemají. Je to zřejmě jejich obraný mechanismus proti okolí.

Interpretace: Zhruba polovina žáků účastníků programu se domnívá, že jejich účast v programu ovlivnila jejich pohled na seniory; druhá polovina žáků se domnívá, že jejich pohled je stále stejný. K seniorům měli pozitivní vztah již před zahájením programu, ten se v jeho průběhu nezměnil. Respondenti jedna, pět, šest (částečně i respondent dva připouštějí změnu zejména v tom, že začali seniory vnímat jako individuality, svébytné osobnosti, uvědomili si, že senioři jsou heterogenní skupina stejně jako neseniorská populace. Mají pro ně větší pochopení, porozumění.

12. Účastnil/a byste se podobného programu znovu? Pokud ano, proč?

Otázka směřuje ke zjištění důvodů pro pětinou účast v programu mezigeneračního vzdělávání, odpovědi nepřímo vypovídají o motivaci účastníků - žáků.

R1: Účastnila by se znovu. *„Tak je to možnost poznat učení z jiný strany, že to k něčemu je, učit se a pak to umět. Že se něco naučíme a pak to můžeme předávat dál.“*

R2: Zřejmě by se znovu účastnil, program ho bavil. Je to nová zkušenost.

R3: *„Určitě bych se účastnila, dělat někomu radost a pomáhat mu je moc fajn.“*

R4: Opakovaná účast by respondentku lákala a účastnila by se ráda. Důvodem je získávání nových zkušeností a dělání radosti seniorům.

R5: Programu by se určitě účastnila znovu. Vidí v účasti podporu dobré věci a získání užitečných životních zkušeností. Práce se seniory ji baví a psychicky obohacuje.

R6: Respondentka nemá problém se podobného programu účastnit znovu. Ráda si rozšiřuje obzory a sbírá nové zkušenosti. Práce se seniory ji bavila.

Interpretace: Všichni dotazovaní by se znovu účastnili. Program je bavil, měli dobrý pocit z toho, že mohou někomu udělat radost, někoho podpořit a předat mu to, co sami již umí. Podpořili dobrou věc a získali užitečné zkušenosti. Současně ocenili získání nových zkušeností, otázkou je, zda by i v dalším programu považovali zkušenosti za nové.

13. Jaký je Váš názor na vhodnost mezigeneračního učení pro seniory? Je pro ně přínosný? Pokud ano, v čem a proč?

Otázka zjišťuje názor respondentů na mezigenerační učení pro seniory.

R1: Program musí být realizován na bázi dobrovolnosti. Do účasti nesmí být nikdo nucen, protože pak bude mít už od začátku určitý negativní postoj. Pokud však má senior zájem, měla by tu být možnost, aby svůj čas věnoval třeba vzdělávání. Program je pro něj určitě přínosnější, než jen sedět doma. Možná díky programu změní své předsudky vůči mladé generaci.

R2: *„Jasně, že je to přínosné. Už jen proto, že si důchodci uvědomí, že nestojí na opačné straně barikády, ale můžou si nějak i třeba pomoci.“*

R3: Uvádí, že přínosný pro seniory rozhodně je. Senioři vyplní svůj volný čas, kterého mají hodně. Pomůže to seniorům přiblížit se do současné doby a jejich

vymožeností. Myslí si, že se potom nebudou cítit tak ostrčená a budou mít třeba i víc témat k hovoru se svými vnoučaty.

R4: Myslí si, že program je vhodný, protože člověk by se měl učit v každém věku a neustále rozvíjet své znalosti a dovednosti. Učení také pomůže s pamětí, protože v rámci opakování si, člověk zlepšuje činnost mozku. Je to pro seniory i určitý druh zábavy a nejsou stále jen ve své věkové skupině lidí. S mladými lidmi tak nějak ožijí.

R5: Podle respondenta je program přínosný. Senioři mají možnost si vyslechnout mladou generaci, jejich argumenty a mohou se bavit o jejich názorech, hledat kompromisy a pochopení pro moderní dobu. Senioři si tím pádem připadají ještě k něčemu užiteční.

R6: Program je pro seniory vhodný. Senioři se dostanou do společnosti, znamená to pro ně rozptýlení a vybočení z každodenního stereotypu.

Interpretace: Všichni dotazovaní souhlasí s tím, že mezigenerační učení je pro seniory vhodné, a to hned z několika důvodů. Jsou jim možnost vyslechnout mladou generaci, hledat kompromisy a pochopení pro moderní dobu, senioři vyplní svůj volný čas, uvědomění si, že jsou ještě potřební a všichni nestojí proti nim, snad změny předsudky vůči mladé generaci, je to pro seniory určitý druh zábavy.

14. Jaký je Váš názor na vhodnost mezigeneračního učení pro mladé? Doporučil/a byste účast v takovémto programu svým vrstevníkům? Pokud ano, proč?

Smyslem otázky je zjistit názor respondentů na mezigenerační vzdělávání pro mladé.

R1: Program by doporučila, protože se něco nového dozví a prohloubí si určitou empatii ke generaci seniorů. Vnímá takovéto vzdělání jako naprosto odlišné, než se svými vrstevníky.

R2: Uvádí, že je program vhodný, ale rozhodně ne pro všechny. Některým spolužákům by program doporučil, jiným ne. Pokud totiž jsou proti seniorům zaujatí nebo nemají moc trpělivost, tak by jejich účast mohla program narušit nebo úplně zkažit.

R3: „*Určitě bych program doporučila, už jsem to dokonce udělala.*“ Ve škole okolo programu probíhala zajímavá diskuze. „*Je to zkušenost, kterou nám vysedávání ve škole nedá a která se nám bude hodit i třeba na vysoký nebo v práci.*“

R4: „Vhodný určitě je. Tak určitě bych ho doporučila, protože se naučí něco, co určitě v životě využijou. Budou pak možná koukat na seniory jinak, líp. Je to dobrý hlavně i pro někoho, kdo nemá babičku a dědu a důchodce potkává jen v obchodě nebo v buse. Sice v programu spíš učíme my důchodce, tak ale i tak se od nich něco dozvíme. Třeba o přestávkách jsme se bavili o všem možným.“

R5: Myslí, že takové programy jsou pro mladé vhodné. Získají velice cennou zkušenost, přiblíží se jim denní život seniorů. Dozví se o zážitcích a zkušenostech z jejich života a z dané doby. Uvědomí si, že jednou také budou staří. Účast by tedy kamarádům rozhodně doporučila, protože by si pak třeba začali vážit chvíl, které mohou strávit se svými prarodiči. Pochopí, že je pro staré lidi důležité, aby se setkávali i s jinými generacemi a psychicky je podporovali.

R6: Takového programy pro mladé přínosné jsou. Účast by doporučila svým vrstevníkům, protože ji bavil. Domnívá se, že by se změnil jejich mnohdy negativní náhled na seniory.

Interpretace: Dotazovaní se shodují, že mezigenerační programy pro mladé vhodné jsou. Je to příležitost nejen k tomu naučit se něco nového, ale i naučit se jednat se staršími lidmi. Všichni by účast v podobném programu svým vrstevníkům doporučili. Pouze R2 uvádí, že program rozhodně není pro každého. Všem svým kamarádům by ho tedy nedoporučil. Pokud by byli proti seniorům nějakým způsobem zaujatí, program by vůbec nemusel dopadnout dobře. Zdá se, že pouze tento respondent si uvědomil i možný nežádoucí dopad programu na spolužáky negativně naladěné proti seniorům; účast v programu nemusí mít vždy pouze pozitivní dopad.

15. Jaký přínos spatřujete v realizaci mezigeneračních programů pro společnost? Jaký myslíte, že mají pro společnost smysl? Proč myslíte, že se jich lidé účastní?

Otázka se snaží zjistit názor respondentů na realizaci mezigeneračního vzdělávání pro společnost.

R1: V realizaci mezigeneračních programů vidí smysl, pokud jsou na bázi dobrovolnosti. Zastává názor, že je rozhodně špatně, aby například politici odhlasovali, že by se senioři měli povinně nějak vzdělávat. Hlavní smysl spatřuje v tom, že se senioři

naučí novým dovednostem a ty aktivnější se díky tomu mohou ještě zapojit do pracovního života. Budou samostatnější a mají nové možnosti jak využívat svůj volný čas.

R2: *„Přínos a smysl je v tom, že se setkávají mladí a důchodci a můžou si nějak pomoci. Mladí uvidí, že staří nejsou jen prudiči, co zabírají místo v autobuse a nutí je si stoupnout, aby si samy sedli. Ale že jim můžou říct nějaký svoje zkušenosti atd. Naopak starý zas uvidí, že mladý nejsou jen blbci, co je nic nezajímá. Tyhle programy ale nejsou pro každýho. Pokud tam bude nějaký prudič, tak je to cesta do pekel.“* Myslí si, že mladí se těchto programů účastní ze zvědavosti a protože chtějí pomoci. Senioři se účastní proto, že mají spoustu volného času a chtějí se ještě něco naučit.

R3: Největší přínos vidí v tom, že se seniorům přiblíží současný svět. Mohou se do něj pak lépe zapojit. Myslí, že se senioři účastní proto, aby vyplnili svůj volný čas a dozvěděli se víc o tom, co je třeba bavit.

R4: Přínos v realizaci takovýchto programů vidí ve vzájemné komunikaci dvou společně celkem problémových generací, vzájemné předání zkušeností a dovedností. Možná změna pohledu mladých na staré a opačně. Díky programům bude jedna skupina druhou vnímat pozitivněji než předtím. *„Smysl mají programy určitě, protože jinak by se nekonaly.“* Programů se účastní ti, kteří se chtějí něco naučit nebo něco předat jinému, získat zkušenosti.

R5: Společnost by měla vnímat stáří a seniory jiným způsobem než je tomu doteď. *„Pořád někde slyšíme, že jsou důchodci nadbyteční, neužiteční a nepotřební. To jim určitě nepomáhá, ale spíš jim to život ztěžuje. Každý si může vybrat, co bude dělat a je na rodině, aby ho podporovala. Asi by bylo potřeba změnit pohled na důchodce, abychom na ně nekoukali jako na zátěž, ale jako na příležitost se od nich ještě učit. Jednou budem všichni starý.“*

R6: Není si úplně jistý přínosem pro společnost. Smysl mají prý spíš pro jednotlivce, kteří se jich účastní. Smysl vnímá ze své vlastní zkušenosti, protože seniory i žáky program velice bavil. Dozvěděl se něco nového a myslí, že trávil svůj volný čas smysluplně. Senioři se programů účastní, aby zažili něco nového. Mladí se jich účastní, protože chtějí seniorům zpříjemnit čas a něco se od nich ještě naučit.

Interpretace: Přínosů mezigeneračních programů pro společnost uvádějí dotazovaní hned několik. Jsou mezi nimi vzájemná komunikace dvou navzájem

problémových generací, přiblížení současného světa seniorům, vzájemné předání zkušeností a dovedností, změna pohledů mladých na staré a opačně, setkávání dvou odlišných generací, které si mohou navzájem pomoci. Tyto přínosy však jsou spíše konkrétním přínosem pro účastníky programů a jejich rodiny. Přínos pro celou společnost v odpovědích explicitně uvedený není. Mladí se programů účastní, protože chtějí seniorům pomoci a zpříjemnit jim volný čas, senioři se jich účastní zřejmě proto, že chtějí svůj volný čas trávit nějak smysluplněji a mezi lidmi.

V odpovědích lze nalézt spíše „nesměle“ formulované náznaky možných přínosů pro společnost, která by měla změnit své vnímání seniorů, kterým ztěžuje život, že se mohou doslechnout o své neužitečnosti, nepotřebnosti a nadbytečnosti. Společnost by měla změnit své vnímání seniorů, protože jednou „budem všichni starý“. Možná je tato otázka pro žáky středních škol příliš komplikovaná, jejich odpovědi jsou příliš konkrétní, chybí zobecnění, které je v otázce. Respondenti popisují, co je podle jejich názoru užitečné, neformulují však důvod této užitečnosti.

4.2.1 Závěrečné shrnutí rozhovorů

Cílem rozhovorů bylo zjistit, zda v průběhu realizace programů vznikaly příležitosti pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem. Respondenti vypovídali o rolích, které v programu zastávali, o průběhu programu, dopadech programu apod.

Z rozhovorů vyplynulo, že se respondenti – žáci středních škol, které realizovaly programy mezigeneračního vzdělávání, účastnili těchto programů dobrovolně; jejich nejčastější motivací bylo zvědavost, kterou vyvolal většinou pedagog, který o programu poskytoval žákům informace. Motivačním faktorem byla i příležitost dozvědět se něco nového a seznámit se s novými lidmi. Relativně silným motivem, který provázel celý rozhovor, byla snaha zpříjemnit seniorům volný čas.

Rozhovory ukázaly, že všichni respondenti měli k seniorům kladný vztah již před zahájením programu. Tento vztah měl nejčastěji kořeny v rodinách respondentů, které – podle výpovědí respondentů mají s generací prarodičů bezproblémové vztahy. Někteří z respondentů vypovídali, že v průběhu svého dětství se s nimi prarodiče učili, zdá se jim proto samozřejmé, že teď pomáhají s „učením“ oni jim.

Nikdo z respondentů nevedl, že by se zabýval představou vlastního stáří, v jejich věku je to pochopitelné, stáří je pro ně daleko. Stáří vnímají jako přirozenou, avšak ne příliš utěšenou část života – nemoci, zhoršování paměti, úbytek fyzických sil, osamělost a nedostatek finančních prostředků. Obraz stáří v očích středoškoláků není pozitivní, uvědomují si, že pro jeho změnu je třeba realizovat změny ve společenském hodnocení seniorů, kteří by neměli být nadále vnímáni jako odepsaní, nepotřební či obtížní.

Svou účast v programu hodnotí respondenti jako přínosnou – domnívají se, že se naučili být více trpělivými, jsou spokojeni s rozvoje vlastních komunikačních dovedností, ke kterému podle jejich názoru došlo. Přiznávají, že zpočátku trpěli trémou a ostychem, ale záhy překonali bariéry, mimořádně si cení rozhovorů se seniory, které jim ukázali, že jejich život byl často výrazně náročnější, než je ten dnešní.

V programu prakticky všichni respondenti pracovali na pozici asistenta, jejich pracovní náplň nebyla zcela shodná, ale všichni měli dostatek prostoru ke komunikaci se seniory i ke společné činnosti. Všichni respondenti by se bez problémů účastnili podobného programu znovu. Účast by doporučili i svým spolužákům; pouze jeden z respondentů upozornil na fakt, že zapojení těch spolužáků, kteří mají k seniorům spíše negativní postoje, by pravděpodobně bylo kontraproduktivní. Obdobně podle jeho názoru není účast v programu vhodná pro všechny seniory, důležitý je zájem, chuť se učit, ale také jejich nahlížení na mladou generaci.

Domnívají se, že účast v programu byla podnětná i pro seniory, uznávají, že se senioři v programu „něco“ naučili, jsou si vědomi omezení seniorů při výuce (nutnost častějších přestávek, častějších opakování apod.). Nezanedbatelným přínosem účasti seniorů v programu byla podle respondentů i příležitost k setkání nejen s mladými, ale i s vrstevníky, smysluplné využití volného času.

Všichni respondenti se domnívají, že programy mezigeneračního vzdělávání jsou užitečné – jak pro seniory, tak pro vrstevníky respondentů. Přínos těchto programů pro společnost nedokázali respondenti popsat.

Rozhovory ukázaly, že v průběhu realizace programů existovaly podmínky pro rozvíjení mezigeneračního dialogu, pro vzájemné poznávání obou generací, pro jejich

komunikaci, společnou práci. Žáci měli kladné postoje k seniorům již před zahájením programu, tyto postoje si prohloubili, někteří začali seniory oceňovat za jejich snahu naučit se něčemu novému, jiní si na základě rozhovorů s nimi uvědomili těžkosti, které museli senioři ve svém životě překonat, další ocenili vlídnost seniorů.

Je velmi pravděpodobné, že pedagogové škol, kteří znají své žáky, cíleně motivovali právě ty, o kterých vědí, že jejich vztah k seniorské generaci je pozitivní, resp. není negativní. Domnívám se, že je to vysvětlení toho, že výsledky rozhovorů jsou velmi povzbudivé. Kdyby byli respondenty všichni žáci středních škol, mohly by být výsledky rozhovorů velmi odlišné.

4.3 Závěr analytické části

Ve své práci jsem hledala odpověď na otázku - Vzniká během procesu mezigeneračního učení facilitační prostředí pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem?

Provedla jsem proto analýzu programů mezigeneračního učení, ve které jsem sledovala, zda jsou již ve fázi přípravy programů promyšleny příležitosti pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem. Z analýzy vyplynulo, že autorské týmy skutečně realizaci mezigeneračního učení při přípravě programů promýšlely. Programy obsahují dostatek různých příležitostí pro rozvoj vzájemných pozitivních vztahů, jde především o příležitosti ke společné činnosti, vzájemné komunikaci.

Realizace programu nemusí vždy odpovídat tomu, jak je program připravený. Provedla jsem proto polostrukturované rozhovory se žáky – účastníky těchto programů. Žáci vypovídali o motivech, které je k účasti vedli, o svých vztazích s příslušníky seniorské generace apod., především však o průběhu realizace, o výsledcích, jejichž dosažení si uvědomili či předpokládají, že jich dosáhli zúčastnění senioři. Také z těchto rozhovorů vyplynulo, že v průběhu realizace vzniklo pozitivní prostředí, ve kterém byly vytvořeny podmínky pro vzájemné poznávání, komunikaci, spolupráci, situace, které ve své důsledku přispěly k vzájemné akceptaci obou skupin vzdělávajících se.

Výsledky obou výzkumných přístupů se vzájemně doplňují, nezaznamenala jsem žádný rozpor. Lze proto konstatovat, že při realizaci zkoumaných programů docházelo k vytváření facilitačního prostředí, které umožňovalo vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou do programů zapojených generací.

Jsem si vědoma toho, že výsledky, které jsem zjistila, není možné zobecňovat; vzorek byl příliš malý (šest respondentů, sedm programů), navíc jsem přesvědčena, že pedagogy byli vybráni žáci s pozitivními postoji k seniorům. Zapojení žáka s negativními postoji k seniorům by při realizaci vytvořilo příliš velké riziko, mohlo by to významně negativně ovlivnit vnímání programu seniory, stejně jako by to mohlo zhoršit obraz školy v očích veřejnosti. Výsledek by navíc byl stejně velmi nejistý.

5 Závěr

Ve své práci jsem se zabývala možností využití mezigeneračního učení jako součásti prevence ageismu. V teoretické části jsem proto hledala východiska, která by mi umožnila připravit šetření, pomocí kterého jsem chtěla získat hlubší pohled na problematiku mezigeneračního učení.

Pro šetření jsem využila sedm programů mezigeneračního vzdělávání, které byly připraveny a následně realizovány středními odbornými školami. Odpověď na výzkumnou otázku zda během procesu mezigeneračního učení vzniká facilitační prostředí pro vzájemné poznávání, akceptování a rozvíjení pozitivních postojů obou generací navzájem jsem hledala nejdřív na základě analýzy programů mezigeneračního vzdělávání. Zde jsem se soustředila na to, zda již při přípravě programů byly zohledněny takové požadavky na mezigenerační vzdělávání, která umožňují vzájemné poznávání, komunikaci a rozvoj vzájemných pozitivních postojů. Současně jsem si uvědomila, že může být velký rozdíl mezi napsaným programem a jeho realizací. Z tohoto zjištění vyplynula potřeba ověřit, zda to, co bylo uvedeno v programech, bylo opravdu uskutečněno při jejich realizaci. Proto jsem realizovala polostrukturované rozhovory s účastníky programů, kterými byli žáci školy.

Výsledky šetření mě vedly k zamyšlení nad tím, jak dalece ovlivňují vstupní postoje příslušníků jednotlivých vzdělávajících se generací průběh vzdělávání a jeho

výsledky. Kdyby byly vstupní postoje žáků zapojených do realizace programů vůči seniorům méně přátelské, pravděpodobně by průběh výuky programů nebyl tak idylický, jak šetření ukázalo.

V konkrétních případech, kterými jsem se zabývala, nezbyvá než ocenit práci vyučujících škol, které programy realizovaly; dokázali vybrat postojově vhodné žáky a zřejmě i postojově vhodné účastníky z řad seniorů.

Je otázkou, zda je mezigenerační vzdělávání, které má pozitivně ovlivnit postoje obou zúčastněných skupin, realizovatelné ve skupinách se vzájemnými negativními postoji. Osobně se domnívám, že to do jisté míry lze, pokud budou účastníci obou skupin dodržovat požadavky slušného chování. Může se jednat o vzdělávání, kterého se budou účastnit různé generace, jež spojuje pouze zájem o danou problematiku. Lze dokonce předpokládat, že i zde dojde k pozitivnímu ovlivnění postojů jednotlivců zapojených do tohoto vzdělávání. Pokud však dojde k překročení hranic slušného chování, může nastat velký problém, zcela opačný efekt. Tohoto nebezpečí si zřejmě byli vědomi i vyučující zapojených škol; nemohou si dovolit, aby takovéto vzdělávání bylo spojeno s čímkoliv negativním. To by mohlo významně poškodit jejich spolupráci s domovy důchodců či seniorů, s neziskovými organizacemi apod., mohlo by dojít k poškození jména školy a především by to byl demotivující okamžik pro případné další účastníky.

Velkou měrou také samozřejmě průběh mezigenerační vzdělávání ovlivňuje vyučující, jsou důležité jeho postoje k oběma zúčastněným generacím, stejně jako jeho osobní pojetí programu – usiluje pouze o předání potřebných znalostí a dovedností, nebo mu jde i o utváření postojů?

Na problematiku mezigeneračního učení jsem nahlédla pouze z určitého úhlu, možných pohledů je mnoho. Jsem však přesvědčená, že tento způsob vzdělávání má vždy efekty týkající se zlepšení vzájemného porozumění a vzájemné akceptace zúčastněných generací.

6 Použité zdroje

Literatura:

1. BAKER, R. Diskriminace na základě věku a evropská unie – otázky pro politiku a praxi. In Postavení a diskriminace seniorů v České republice. Sborník z mezinárodní konference MPSV dne 25. 11. 2005. 1. vyd. Praha: MPSV, 2005. ISBN 80-86878-52-X.
2. ČEVELA, R; KALVACH, Z; ČELEDOVÁ, L. Sociální gerontologie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
3. DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0139-7.
4. FERRY, M.; BAKER, R. Age Proofing Toolkit – Příručka ke strategii pro demografické stárnutí. European Policy Research Centre, University of Strathclyde, Age Concern England, 2006.
5. GAVORA, P. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
6. GILLERNOVÁ, I; KREJČOVÁ, L. a kolektiv. Sociální dovednosti ve škole. Praha, Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 80-247-3472-9.
7. HAŠKOVCOVÁ, H. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-158-2.
8. HARTL, P; HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
9. HENDL, J. Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-262-0219-6.
10. HUBÍK, S. Zrychlující se změny a izolace seniorů. Pp. 29-38 in SÝKOROVÁ, D; CHYTIL, O. (eds.) Autonomie ve stáří: Strategie jejího zachování. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity, 2004.
11. JIRÁSKOVÁ, V. a kol. Mezigenerační porozumění a komunikace. Vyd.1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN: 80-86861-80-5.
12. KAVLACH, Z; ZADÁK, Z; JIRÁK, R; ZAVÁZALOVÁ, H; SUCHARDA, P. a kol. Geriatrie a gerontologie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. ISBN 80-247-0548-6.

13. LANGMEIER, J; KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1284-9.
14. MPSV. Kvalita života ve stáří - Národní program přípravy na stárnutí pro období 2008-2012. Praha: MPSV, 2008. ISBN 978-80-86878-65-2.
15. NELSON, T. Ageism: Stereotyping and Prejudice against Older Persons. Massachusetts Institute of Technology, 2002. ISBN 0-262-14077-2.
16. NOVOTNÁ, J. Aspekty současného vzdělávání seniorů v ČR v kontextu konceptu aktivního stárnutí. Praha, 2013. Rukopis pro Národní ústav vzdělávání.
17. ORT, J. Kapitoly ze sociologie stáří (Společenské a sociální aspekty stárnutí). Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, Přírodovědecká fakulta, 2004. ISBN: 80-7044-636-6.
18. PACOVSKÝ, V. Geriatrie. 1.vyd. Praha: Scientia medica, 1994. ISBN 80-85526-32-8.
19. PACOVSKÝ, V. O stárnutí a stáří. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-2010-076-8.
20. PALÁN, Z. Celoživotní učení. In: Kalous, J. – Veselý, A.: Vybrané problémy vzdělávací politiky. Praha: Karolinum 2006. ISBN 80-246-1262-3.
21. PALMORE, E. Ageism: Negative and positive. New York, Springer, 1990.
22. PELIKÁN, J. Základy empirického výzkumu jevů pedagogických. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-24619-16-3.
23. PERNES, Z., SOLICH, J. Diskriminace seniorů z pohledu rady seniorů ČR. In Postavení a diskriminace seniorů v České republice. Sborník z mezinárodní konference MPSV dne 25. 11. 2005. 1. vyd. Praha: MPSV, 2005. ISBN 80-86878-52-X.
24. PLAMÍNEK, J. Tajemství motivace: Jak zařídit, aby pro vás lidé rádi pracovali. 2., doplněné vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 80-2476-824-0.
25. PŘÍHODA, V. Ontogeneze lidské psychiky. Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN 74-06-14.
26. RADVÁKOVÁ, V. Mezigenerační vzdělávání – součást celoživotního učení. Institut vzdělávání a poradenství ČZU v Praze, Andragogika 4/2010.
27. SAK, P; KOLESÁROVÁ, K. Sociologie stáří a seniorů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 80-2473-850-3.

28. STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ ČR. 2008. Praha: MŠMT, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2.
29. STUART-HAMILTON, I. Psychologie stárnutí. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
30. ŠMAUSOVÁ, G. Věková struktura společnosti. Pp. 13-28 in SÝKOROVÁ, D; CHYTIL, O. (eds.) Autonomie ve stáří: Strategie jejího zachování. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity, 2004.
31. TOŠNEROVÁ, T. Ageismus (přůvodce stereotypy a mýty o stáří). 1. vyd., Praha: Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK a FNKV, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
32. URBAN, L. Sociologie. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-45-7.
33. VIDOVIČOVÁ, L. Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 97-8802-104-62-76.
34. VIDOVIČOVÁ, L. Věk jako závislá proměnná: ideologie věku, ageismus a stárnutí v české společnosti, Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra sociologie. 2007.
35. VIDOVIČOVÁ, L; RABUŠIC, L. 2005. Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh. Praha, Brno: VÚPSV, Výzkumné zprávy.
36. ZAVÁZALOVÁ, H. Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-2460-326-8.

Internetové zdroje:

1. ČSÚ - Český statistický úřad. Senioři a moderní informační a komunikační technologie [online]. Poslední revize 2011-01-10 [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/t/1100338FC9/\\$File/1417-10k08.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010ediciplan.nsf/t/1100338FC9/$File/1417-10k08.pdf)
2. EUROSTAT BROCHURE – Active ageing and solidarity between generations – a statistical portrait of the European Union 2012 (Brožura Eurostatu – Aktivní stárnutí a mezigenerační solidarita – statistický obraz Evropské unie 2012) [online]. 2012 [cit. 2014-1-2]. Dostupné z:

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/publications/demography_sub
3. EXPERIMENTÁLNÍ UNIVERZITA PRO PRARODIČE A VNOUČATA [online] 2012 [cit. 2014-1-2]. Dostupné z: <http://www.aktivnistari.eu/57-experimentalni-univerzita-pro-prarodice-a-vnoucata>
  4. INFORMACE O REALIZACI EVROPSKÉHO ROKU AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ A MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITY (2012) V ČESKÉ REPUBLICE. Praha: MPSV, 2012. [online] 2012 [cit. 2014-1-2]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/15755/Informace_o_realizaci_EY2012.pdf
  5. MPSV. Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013-2017. Praha: MPSV, 2012. [online] 2012 [cit. 2014-1-2]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada__Akcni_plan_staruti_.pdf
  6. MPSV. Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí pro období 2008-2012. [online] 2013 [cit. 2014-2-10]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16554/zprava_plneni_2012.pdf
  7. RABUŠICOVÁ, M; KLUSÁČKOVÁ, M; KAMANOVÁ, L. Mezigenerační učení v rámci programů a kurzů neformálního vzdělávání pro děti, rodiče a prarodiče. *Studia paedagogica* roč. 14, č. 2 rok 2009. [online] 2009 [cit. 2014-2-2]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/88/191>
  8. SAK, P; KOLESÁROVÁ – SAKOVÁ, K. Zpráva z výzkumu – Názory a postoje české populace k seniorům. Projekt: Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů. Příspěvek k sociologii třetího věku. ASOV, 2008. [online]. 24.7.2009 [cit. 2014-1-2]. Dostupné z: http://blisty.cz/files/2009/07/24/4_kvantitativni_vyzkum_populace_fin_2008.pdf
  9. SDRUŽENÍ SRDÍČKO, [online] 2014. [cit. 2014-10-31]. Dostupné z: <http://vitavalka.cz/w/srdicko/>
  10. SPIRÁLA POMOCI, [online] 2008. [cit. 2014-10-31]. Dostupné z: <http://www.spirala-pomoci.cz/>

11. SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE, [online] 13.12.2011. [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: <http://www.who.cz/zaklinfo.html>
12. VOHRALÍKOVÁ, L; RABUŠIC, L. Čeští senioři včera, dnes a zítra. VÚPSV Výzkumné centrum Brno, 2004. [online] 2004 [cit. 2014-2-10]. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_149.pdf

7 Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – S čím si spojuje česká populace seniory	31
Tabulka č. 2 - Experimentální univerzita pro prarodiče a vnoučata	39
Tabulka č. 3 – Přehled škol a jimi vytvořených programů	45
Tabulka č. 4 - Identifikace respondentů	67
Tabulka č. 5 – Údaje o rodičích respondentů	67

8 Seznam grafů

Graf č. 1 – Věková struktura obyvatelstva ČR v roce 2010 a 2065	16
Graf č. 2 – Věk seniora dle mínění společnosti	30

9 Přílohy

9.1 Ukázka jednoho analyzovaného programu

Podpora rozvoje vzdělávání dospělých osob 50+

Program mezigeneračního učení

Život včera, dnes a zítra

Pracovní verze

2013

Obsah

OBSAH	2
1. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE PROGRAMU DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	3
2. CÍLOVÁ SKUPINA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	3
<i>POPIS CÍLOVÉ SKUPINY</i>	3
<i>CHARAKTERISTIKA SKUPINY</i>	3
➤ ROLE PODSKUPINY DOSPĚLÍ	4
3. PROFIL ABSOLVENTA VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	5
<i>MOŽNOSTI VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ ÚČASTNÍKY</i>	6
4. CHARAKTERISTIKA PROGRAMU DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	6
<i>POJETÍ A VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU</i>	6
<i>CÍLE VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU</i>	6
<i>CHARAKTERISTIKA OBSAHU VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU</i>	7
<i>ORGANIZACE VÝUKY</i>	8
<i>METODICKÉ POSTUPY VÝUKY A POSTUPY HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝUKY</i>	8
<i>VSTUPNÍ PŘEDPOKLADY</i>	9
5. UČEBNÍ PLÁN	9
6. MODULY PROGRAMU DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	10

1. Identifikační údaje programu dalšího vzdělávání

název školy	Střední škola informatiky a finančních služeb, Plzeň, Klatovská 200 G
adresa školy	Klatovská 200 G, 301 00 PLZEŇ
název programu dalšího vzdělávání	Život včera, dnes a zítra
typ programu dalšího vzdělávání	Kombinace kvalifikačního prohlubujícího a občanského programu dalšího vzdělávání
vstupní požadavky na účastníka	Vstupní požadavky nejsou stanoveny, resp. účastníci musí mít zájem o účast v programu dalšího vzdělávání.
podmínky zdravotní způsobilosti účastníka	Podmínky zdravotní způsobilosti nejsou stanoveny.
forma vzdělávání	Prezenční
délka vzdělávání	24 hodin
způsob ukončení	Projektový den
certifikát	Certifikát o úspěšném absolvování programu dalšího vzdělávání

2. Cílová skupina vzdělávacího programu

Popis cílové skupiny

Vzdělávací program je zaměřený na mezigenerační učení. Z toho důvodu jsou definovány **dvě základní cílové skupiny** – senioři (skupina „včera“) a dnešní mládež (skupina „dnes“).

Vzhledem k tomu, že vyvrcholení vzdělávacího programu je projektový den, je nutno nadefinovat ještě **třetí cílovou skupinu**, kterou jsou účastníci projektového dne, jimž budou předchozí dvě skupiny připravovat program.

Cílem prvních dvou skupin bude zajistit, aby třetí pozorovací skupina pochopila, že je možné, běžné i krásné soužití dvou naprosto odlišných generací, tj. aby v závěru vzdělávacího programu vznikla skupina „zítra“, která bude chápat toleranci v soužití různých generací.

Charakteristika skupiny

- Charakteristika podskupiny dospělých – „včera“
  - Podskupinu dospělých představují senioři 55 +, resp. senioři v pokročilém věku. Tyto osoby budou představovat skupinu „včera“.
- Charakteristika podskupiny mládeže – „dnes“

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

- Podskupinu mládeže představují žáci střední školy studující v 1. – 4. ročníku. Tyto osobu budou představovat skupinu „dnes“.
- **Charakteristika skupiny účastníků projektového dne – „zítra“**
  - Třetí skupina je skupina žáků studujících ve střední škole a jejich učitelů, kteří se zúčastní vyvrcholení celého programu dalšího vzdělávání, tj. projektového dne, který připraví podskupiny „včera“ ve spolupráci s podskupinou „dnes“.

Specifikace rolí účastníků ve vzdělávacím programu

- **Role podskupiny dospělí**
  - Dospělí zastupují generační skupinu „včera“. Jejich úkolem je představit život ve společnosti před několika desítkami let tak, aby dnešní mládež pochopila, v jakých podmínkách se vyrůstalo dříve a v jakých podmínkách se vyrůstá dnes. Role skupiny dospělých je velmi náročná, neboť jejím posláním není poučování mladých a jejich kritika, ale právě demonstrování toho, že život je dlouhý, mění se, každý byl mladý, a hlavně pochopení toho, že pro spokojený život mladých i seniorů je nutná vzájemná tolerance a možná i vzájemná spolupráce. Skupina dospělých nebude jen předávat svoje zkušenosti, ale bude i přijímat znalosti, dovednosti, a případně i zkušenosti právě od mládeže, čímž by samozřejmě měli pochopit, že mladí jsou i seniorům v dnešní době prospěšní a je-li vzájemné pochopení obou věkových skupin, může být výsledek snažení velmi pozitivní.
- **Role podskupiny mládež**
  - Mládež zastupující generační skupinu „dnes“. Jejich úkolem je představit život ve společnosti dnes tak, aby senioři pochopili, že život dnešní mládeže není jen o neúctě, drzosti, sobeckosti, ale že má smysl a že věci, činy a názory mladých mohou být prospěšné celé společnosti, pokud jsou prezentovány slušnou formou. Tato podskupina představuje zástupce žáků školy, na které vzdělávací program mezigeneračního učení probíhá. Skupinu by měli tvořit zájemci ochotní dobrovolně se projektu zúčastnit, aby nedocházelo během jeho realizaci ke konfliktům v rámci mezigenerační skupiny. Ze strany mládeže je nutná tolerance vůči seniorům.
- **Role skupiny účastníků projektového dne**
  - Účastníky projektového dne jsou žáci a učitelé školy, ve které projekt probíhá, případně další pozvaní externí účastníci (návštěvníci) – např. další senioři, rodiče zainteresovaných žáků, zástupci zřizovatele nebo jiných partnerů. Od mladých zástupců této skupiny se očekává aktivní zapojení do připraveného programu projektového dne. Od učitelů jakožto zástupců této skupiny se očekává zajištění příznivého klimatu v prostředí, ve kterém se budou jednotlivé aktivity projektového dne odehrávat. Učitelé mají jakousi roli prostředků mezi prvními dvěma skupinami a ostatními žáky školy, pro které je projektový den uspořádán.

3. Profil absolventa vzdělávacího programu

Očekávané výsledky vzdělávání

➤ Společné výsledky vzdělávání

- Cílem vzdělávacího programu je pochopení, že pro běžný život občana ve společnosti není jen nutné soužití více generací, jeho vnímání mnohdy jako nutného zla, ale právě že smysl zapojení více generací do různých aktivit může být smysluplné, poučné, ale i zábavné jak pro mládež, tak pro seniory nebo pro střední generaci. Základem pochopení výše uvedeného je samozřejmě vzájemné poznání obou generací, tzn. mládež se musí představit seniorům, senioři se musí představit mládeži, a to tak, aby došlo k již zmiňovanému vzájemnému pochopení, ale i např. k obdivu v tom, co příslušná generace dělá dobře, správně a tak, že ji druhá skupina vnímá jako správnou, užitečnou, apod. Poznání je pak pouze mezistupněm v cílech vzdělávacího programu a jeho významem je synergie v dalším učení, tzn. větší efekt, který vyplývá ze vzájemné spolupráce mladých a seniorů. Vyvrcholením celého projektu je uspořádání projektového dne pro mládež a střední generaci (učitele, externí návštěvníky), kteří budou aktivně zapojeni do aktivit a činností, které týmově připraví účastníci vzdělávacího programu, tzn. podskupina seniorů „včera“, spolu s podskupinou mládeže „dnes“. Synergickým efektem by měla být vzájemná mezigenerační tolerance, úcta, vážení si jeden druhého, spolupráce, a přidanou hodnotou pro mládež navíc i pochopení, že život v pokročilém věku může být krásný a smysluplný, ale ja na každém jedinci, jak si svoji budoucnost zajistí.

➤ Specifické výsledky vzdělávání dospělých

- znalosti – senioři poznají nové a moderní styly, prvky a soudobou kulturu
- dovednosti – senioři se naučí využívat nových moderních informačních a komunikačních technologií pro svůj život - napíšou a odešlou e-mail nebo na něj odpoví, napíšou a zeditují jednoduchý text v textovém editoru, zpracují si jednoduchou tabulku včetně základních numerických výpočtů, vytvoří si jednoduchou prezentaci s fotografiemi, poznají nové moderní didaktické pomůcky
- socializace – senioři by měli pochopit styl i názory dnešní mládeže, vzájemnou spolupráci při učení by mělo dojít ke vzájemné sebeúctě, trpělivosti a toleranci; těmto kompetencím se naučí zejm. při předávání poznatků o dnešním světě mladými

➤ Specifické výsledky vzdělávání mládeže

- znalosti – mladí poznají zvyky a tradice našich předků, prvky a tradiční kulturu
- dovednosti – mladí se naučí jednat, komunikovat, spolupracovat a být trpěliví při učení věkově odlišné generace
- socializace – mládež by měla pochopit názory našich rodičů, prarodičů nebo ostatních zástupců starších generací, při učení by mělo dojít k respektu vůči seniorům, jejich životním zkušenostem a i pochopení jejich názorů; těmto kompetencím se naučí zejm. při předávání informací o životě před několika desetiletími

Možnosti využití výsledků vzdělávání účastníky

Účastníci vzdělávacího programu mohou využít získané výsledky vzdělávání zejm. ve svém osobním životě.

Mezigenerační pochopení, spolupráce, úcta, respekt, atd. jsou základními předpoklady pro soužití různých věkově odlišných generací ve společnosti.

Získané komunikační a sociální dovednosti či znalosti mohou účastníci využít v osobním rodinném životě, ve společenském životě, mladí navíc i v životě pracovním, kde mezigenerační problémy mezi spoluzaměstnanci v dnešní době nejsou ničím neobvyklým.

Výhodou pro účastníky programu mezigeneračního vzdělávání podskupiny „dnes“, tj. mladých, je otevření prostoru pro svoji další profilaci v rámci terciálního vzdělávání na vysoké nebo vyšší odborné škole, případně v rámci dalšího vzdělávání vedle své vlastní profese.

V souvislosti s modernizací společnosti a rozvojem nových informačních a komunikačních technologií lze předpokládat, že generace seniorů bude mít větší zájem o další vzdělávání. Právě zde vzniká prostor a příležitost pro mladé, kteří se mohou v rámci rozšíření své stávající kvalifikace zaměřovat na vzdělávání právě této generace.

Při volbě vhodného oboru terciálního vzdělání nebo v rámci celoživotního učení si mohou zvýšit svoji zaměstnatelnost na trhu práce.

4. Charakteristika programu dalšího vzdělávání

Pojetí a vzdělávacího programu

Program je určen především seniorům, společně se v něm ale vzdělávají odlišné generace. Je založen na principech aktivního učení a mezigeneračního učení a na přístupu mezigeneračního sdílení.

Cíle vzdělávacího programu

- Rovina kultivační
  - Cíle v oblasti odborných kompetencí
    - ◆ senioři – schopnost využívat moderní informační a komunikační technologie ke komunikaci, tj. umět napsat a odeslat e-mail a odpovědět na něj, dále umět využít textový editor k vytvoření a úpravě jednoduchého textu, tabulkový editor k vytvoření jednoduché tabulky, její editace a využití základních výpočtů a funkcí v rámci zjednodušení běžných potřeb občana, prezentace vlastních textů, obrázků či fotografií formou jednoduché prezentace
    - ◆ mládež – získávání lektorských dovedností
  - Cíle v oblasti sociálních kompetencí
    - ◆ senioři – respektování generace mladých
    - ◆ mládež – respektování generace seniorů, pochopení stáří jako součásti života a ne jeho vnímání jako problému pro společnost
  - Cíle v oblasti personálních kompetencí
    - ◆ senioři – větší pochopení mladých, spolupráce s mladými jako přirozená součást života, učení se od mladých

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

- ◆ mládež – větší pochopení seniorů, ocenění jejich snahy v učení se novému, spolupráce se seniory jako přirozená součást života, učení se od seniorů
- Rovina instrumentální
  - Cíle v oblasti odborných kompetencí
    - ◆ senioři – psaní mailu, odpověď na mail, využívání základních funkcí textového editoru, využívání základních funkcí tabulkového procesoru, tvorba jednoduché prezentace
    - ◆ mládež – příprava a vedení výuky seniorů
  - Cíle v oblasti sociálních kompetencí
    - ◆ senioři – respektování generace mladých, zlepšení obrazu dnešní generace mladých, zlepšení mezigenerační komunikace
    - ◆ mládež – respektování generace seniorů, zlepšení mezigenerační komunikace
  - Cíle v oblasti personálních kompetencí
    - ◆ senioři – spolupráce s mladými, pochopení názorů mladých
    - ◆ mládež – spolupráce se seniory, pochopení názorů seniorů

Charakteristika obsahu vzdělávacího programu

Vzdělávací program je zaměřen na spolupráci dvou věkově odlišných generací, a to dnešní středoškolské mládeže a seniorů 55+.

Základním předpokladem je vzájemné představení obou cílových skupin (tj. seniorů a mládeže), dále pak pochopení a upevnění vazeb, na jejichž základě budou rozvíjeny různé klíčové, odborné i afektivní kompetence obou skupin.

Za společné kompetence lze považovat např. vzájemné pochopení, toleranci, spolupráci, respekt, uznání, ocenění znalostí, dovedností či zkušeností, apod.

Za nové kompetence pro seniory lze považovat např. ovládnutí mailu k běžné komunikaci, využívání PC v životě, včetně základního využití textového editoru, tabulkového procesoru nebo prezentačního softwaru.

Za nové kompetence pro mládež lze považovat např. lektorské dovednosti při výuce seniorů, komunikační dovednosti nebo prezentační dovednosti. U mládeže jsou osvojovány a prakticky realizovány zejm. afektivní kompetence vyplývající z nutné spolupráce a komunikace se seniory.

Obsah výuky:

- **Kulatý stůl** – zahájení vzdělávacího programu, vzájemné představení obou účastnických podskupin, představení se jednotlivých účastníků, diskuse, náměty na práci či spolupráci
- **Nebojte se počítače** – mládež naučí seniory pracovat s počítačem a mailem, senioři získají základní kompetence v oblastech práce na PC a e-mailové komunikace; senioři se tak naučí komunikovat pomocí e-mailu, bez potřeby tužky a papíru
- **Babičko, dědečku, chceš si napsat paměti?** – mládež naučí seniory napsat jednoduchý text a zeditovat jej; senioři tak získají nový nástroj, jak si např. psát rodinnou kroniku, paměti z mládí, apod.
- **Babičko, dědečku, nech odpočívat hlavičku!** – mládež naučí seniory vytvořit si jednoduchou tabulku, zeditovat ji a v ní provádět jednoduché výpočty nebo používat

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

jednoduché funkce; senioři tak získají nový nástroj, jak si evidovat např. měsíční výdaje

- **Od vyprávění krajánek k fotkám či videu z dovolené** – mládež naučí seniory vytvořit si jednoduchou prezentaci fotografií, doplněnou vlastními komentáři; senioři tak získají nový nástroj, jak si uložit a třeba vzájemně předat staré fotky z rodinné kroniky pomocí prezentace či mailu; v tomto modulu se šikovní senioři mohou naučit i oskenovat fotografii, uložit ji a ukázat nebo poslat dalším osobám
- **Projektový den „Včera – dnes a zítra“** – mládež a senioři společně připraví projektový den pro žáky školy, ve které je vzdělávací program realizován; první část spočívá v přípravě projektového dne, druhá část v jeho realizaci
- **Kulatý stůl** – ukončení vzdělávacího programu, zhodnocení práce a spolupráce obou podskupin

Do realizace programu dalšího vzdělávání se promítnou průřezová témata pro základní a střední vzdělávání (uvedena jsou pouze průřezová témata, která se v obsahu vzdělávacího programu vyskytují):

Průřezová témata pro základní vzdělávání	Průřezová témata pro střední vzdělávání
Osobnostní a sociální výchova	Občan v demokratické společnosti
Výchova demokratického občana	Člověk a svět práce
Environmentální výchova	Člověk a životní prostředí
Mediální výchova	Informační a komunikační technologie

Organizace výuky

Výuka probíhá v učebnách ve škole, případně v prostorách mimo školu (např. v přírodě, ve školní kuchyni, na školním hřišti či ve školní tělocvičně).

Vyučovací jednotka (hodina) je dlouhá 60 minut.

Výuka probíhá formou bloků, jednotlivé bloky trvají zpravidla 3 vyučovací jednotky, resp. jejich násobky.

Celý vzdělávací program je vlastně systematicky se rozvíjející projekt, začínající formou dílčích tematicky zaměřených lekcí, jehož vyvrcholením je příprava projektového dne „Včera – dnes a zítra“ a jeho realizace.

Positivní motivaci a stimulaci po celou dobu trvání vzdělávacího programu zaručuje vyučující, který vystupuje v roli kouče.

Metodické postupy výuky a postupy hodnocení výsledků výuky

Výuka se uskutečňuje různými metodami, přičemž se uplatňují zejm. metody zaměřené na komunikaci a interakci obou generačních podskupin. Důraz je kladen na týmovou práci a diskusi. V modulech zaměřených na využívání informačních a komunikačních technologií je preferována názorná výuka s plněním praktických úkolů.

V závěrečné fázi, tj. přípravě a realizaci projektového dne, uplatňují zejm. postupy výuky ve formě diskuse, týmové spolupráce, projektové práce, dramatizace, simulace, apod.

Povaha projektu v podstatě eliminuje tradiční frontální výuku.

Součástí výuky je mezigenerační výchova, která není začleněna násilnou formou, ale naopak by měla probíhat přirozenou cestou.

Výsledky výuky jsou hodnoceny průběžně formou řízené diskuse vždy na konci lekce. Vyučující (lektor) vede formou brainstormingu hodnocení každé lekce, přičemž by měly vyplynout přínosy pro každou z cílových skupin (tj. pro seniory i pro mladé), případně

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

vytipovat slabé stránky a s nimi pak pracovat. Cílem hodnocení je vytipování silných stránek a příležitostí. Cílem hodnocení je posílení postavení obou cílových skupin a jejich vzájemné spolupráce a posílení týmové práce pro přípravu projektového dne v závěru projektu.

Výsledné hodnocení pak probíhá formou dotazníků spokojenosti v závěru projektu.

Protože se jedná o další vzdělávání, atypicky zaměřené na mezigenerační učení, bylo z hodnocení zcela vyloučeno klasické hodnocení znalostí a dovedností.

Hodnocení v rámci vzdělávacího programu musí mít význam motivační ve smyslu pozitivní motivace, nikoliv význam postihu za to, že účastník není schopen prokázat dovednosti, které se měl v rámci vzdělávacího programu naučit.

Principy hodnocení vychází ze skutečnosti, že se jedná o zájmové vzdělávání účastníků v rámci celoživotního učení. Výuka musí být pro účastníky – a to jak seniory, tak mládež – zábavou, nikoliv trestem.

Pozitivní motivaci a stimulaci po celou dobu trvání vzdělávacího programu zaručuje vyučující, který vystupuje v roli kouče.

Vstupní předpoklady

- Specifické pro podskupinu dospělí
  - ◆ zájem o mezigenerační vzdělávání
- Specifické pro podskupinu mládež
  - ◆ zájem o mezigenerační vzdělávání

5. Učební plán

Střední škola informatiky a finančních služeb, Plzeň, Klatovská 200 G					
Život včera, dnes a zítra					

název modulu	kód modulu	hodinové dotace			způsob ukončení modulu
		teorie	praxe	samo-studium	

POVINNÉ MODULY					
Kulatý stůl	KS1	0	3	0	Zápočet
Nebojte se počítače	PC,MAIL	0	3	0	Produkt
Babičko, dědečku, chceš si napsat paměti?	WORD	0	3	0	Produkt
Babičko, dědečku, nech odpočívat hlavičku!	EXCEL	0	3	0	Produkt
Od vyprávění krajánek k fotkám či videu z dovolené	PWP	0	3	0	Produkt
Projektový den „Včera – dnes	PD1	0	6	0	Produkt

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

a zítra“ – příprava					
Projektový den „Včera – dnes a zítra“ – realizace	PD2	0	6	0	Projektový den
Kulatý stůl	KS2	0	3	0	Certifikát
		0	24	0	
		0	24	0	CELKEM

6. Moduly programu dalšího vzdělávání

název modulu	Kulatý stůl 1 (zahájení PDV)	kód	1KS
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Žádné		
<p>stručná anotace vymezující cíle modulu: V rámci vstupního modulu „Kulatý stůl 1“ se sejdou účastníci obou generací a lektor PDV. Cílem modulu je seznámit účastníky s průběhem vzdělávacího programu a vymezit dílčí cíle jednotlivých modulů. Dalším cílem je vzájemné poznání účastníků, navázání kontaktů a odbourání interpersonálních a mezigeneračních bariér. V rámci modulu proběhne brainstorming, ze kterého mohou vyplynout další cíle, metody a postupy uplatňované v jednotlivých modulech.</p>			
<p>předpokládané výsledky výuky</p> <p>Absolvent modulu bude schopen:</p> <ol style="list-style-type: none"> představit se před cizími jedinci věkově odlišné generace komunikovat před cizími jedinci věkově odlišné generace argumentovat vlastní prezentované názory před cizími jedinci věkově odlišné generace dialogu s ostatními jedinci stejné i věkově odlišné generace 			
<p>učivo / obsah výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> seznámení s obsahem vzdělávacího programu vymezení cílů jednotlivých modulů vzájemné představení účastníků diskuse na téma mezigeneračního učení brainstorming 			
<p>plánované postupy výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> sebe prezentace řízená diskuse brainstorming 			
<p>způsob ukončení modulu</p> <ul style="list-style-type: none"> zápočet 			
<p>kritéria hodnocení výsledků výuky</p>			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none"> • aktivní účast při sebezprezentaci • aktivní účast při řízené diskusi • aktivní účast při brainstormingu
doporučená literatura a informační zdroje <ul style="list-style-type: none"> • Čevela, R.: Sociální gerontologie. Grada Publishing a.s. Praha 2012 • Henzler, H.: Soužití generací. Wolters Kluwer. 2013

název modulu	Nebojte se počítače	kód	2PCEM
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulu „Kulatý stůl 1“		
stručná anotace vymezující cíle modulu Cílem modulu je naučit seniory ovládat osobní počítač a pracovat s e-mailem. Výuku vede lektor v pozici kauče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.			
předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen: <ol style="list-style-type: none"> a) zapnout, přihlásit, odhlásit a vypnout PC b) spustit a vypnout program c) uložit a zpětně otevřít soubor d) pracovat s mailovou schránkou, kontakty v ní a pracovním kalendářem e) napsat a odeslat e-mail f) odpovědět na e-mail g) přeposlat e-mail 			
učivo / obsah výuky <ul style="list-style-type: none"> • základní práce s PC • základní ovládání programů • organizace dokumentů v PC • vytvoření e-mailu • odeslání e-mailu • přeposlání e-mailu • odpověď na e-mail • správa kontaktů • práce s kalendářem 			
plánované postupy výuky <ul style="list-style-type: none"> • názorné demonstrování postupů • interaktivní přenos postupů přes smart board • týmová práce • mezigenerační spolupráce • praktické úkoly • soutěže týmů 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

způsob ukončení modulu Produkt Produkt spočívá v odeslání stanoveného úkolu pomocí mailu.
kritéria hodnocení výsledků výuky <ul style="list-style-type: none"> • aktivní zapojení při plnění stanovených úkolů • aktivní zapojení při e-mailové komunikaci • lektorské dovednosti (mládež)
doporučená literatura a informační zdroje <ul style="list-style-type: none"> • Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Babičko, dědečku, chceš si napsat paměti?	kód	3W
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM		
stručná anotace vymezující cíle modulu Cílem modulu je naučit seniory pracovat s textovým editorem. Mezi povinné získané dovednosti patří psaní textu a formátování textu. Výuku vede lektor v pozici kauče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.			
předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen: <ol style="list-style-type: none"> a) spustit, uložit, uzavřít a otevřít textový dokument b) napsat text c) naformátovat text (barva písma, typ písma, formát odstavce) 			
učivo / obsah výuky <ul style="list-style-type: none"> • ovládání textového editoru • psaní textu • formátování písma (barva, velikost, typ) • formátování odstavce (řádkování, odsazení, zarovnání) 			
doporučené postupy výuky <ul style="list-style-type: none"> • názorné demonstrování postupů • interaktivní přenos postupů přes smart board • týmová práce • mezigenerační spolupráce • praktické úkoly 			
způsob ukončení modulu Produkt Produkt spočívá ve vytvoření a naformátování textu (povídka z mládí, paměti, apod.).			
kritéria hodnocení výsledků výuky <ul style="list-style-type: none"> • aktivní zapojení při plnění stanovených úkolů • aktivní zapojení při tvorbě a formátování textu 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none"> • lektorské dovednosti (mládež)
doporučená literatura a informační zdroje <ul style="list-style-type: none"> • Domes, M.: Word pro seniory. Computer Press. Praha 2013 • Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Babičko, dědečku, nech odpočívat hlavičku!	kód	4E
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM, 3W		
stručná anotace vymežující cíle modulu Cílem modulu je naučit seniory pracovat s tabulkovým procesorem. Mezi povinné získané dovednosti patří tvorba tabulky, její editace, tvorba základních vzorců a využití základních funkcí. Výuku vede lektor v pozici kauče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.			
předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen: <ol style="list-style-type: none"> spustit, uložit, uzavřít a otevřít sešit v tabulkovém procesoru pracovat v listy v sešitu tabulkového procesoru vytvořit tabulku editovat tabulku použít základní výpočty (sčítání, odčítání, násobení, dělení) použít základní funkce (suma, průměr, minimum, maximum) 			
učivo / obsah výuky <ul style="list-style-type: none"> • ovládání tabulkového procesoru • tvorba tabulky • editace tabulky • základní výpočty • základní funkce 			
doporučené postupy výuky <ul style="list-style-type: none"> • názorné demonstrování postupů • interaktivní přenos postupů přes smart board • týmová práce • mezigenerační spolupráce • praktické úkoly 			
způsob ukončení modulu Produkt Produkt spočívá ve vytvoření a naformátování tabulky (např. výdaje na vánoční dárky vnoučatům).			
kritéria hodnocení výsledků výuky <ul style="list-style-type: none"> • aktivní zapojení při plnění stanovených úkolů • aktivní zapojení při tvorbě a formátování textu 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none"> • lektorské dovednosti (mládež)
doporučená literatura a informační zdroje <ul style="list-style-type: none"> • Domes, M.: Excel pro seniory. Computer Press. Praha 2008 • Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Od vyprávění krajánků k fotkám či videu z dovolené	kód	5PWP
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM, 3W, 4E		
stručná anotace vymezující cíle modulu Cílem modulu je naučit seniory pracovat s prezentačním softwarem. Mezi povinné získané dovednosti patří tvorba prezentace, vložení fotografií a doplnění textem. Podle schopností a dovedností cílové skupiny je pokročilejší kompetencí oskenování fotografií, jejich uložení do počítače a vložení do prezentačního softwaru. Výuku vede lektor v pozici kauče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.			
předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen: <ol style="list-style-type: none"> a) spustit, uložit, uzavřít a otevřít prezentaci v prezentačním softwaru b) vložit fotografie do prezentace c) vložit vlastní text do prezentace d) oskenovat fotografii, uložit ji a vložit do prezentace ^{*)} <p>^{*)} pokročilejší dovednost, nepatří do základních povinných kompetencí</p>			
učivo / obsah výuky <ul style="list-style-type: none"> • ovládání prezentačního softwaru • tvorba prezentace • vložení objektů (fotografií) • vložení vlastního textu • skenování fotografií, jejich uložení a vložení do prezentace ^{*)} <p>^{*)} pokročilejší dovednost, nepatří do základních povinných kompetencí</p>			
doporučené postupy výuky <ul style="list-style-type: none"> • názorné demonstrování postupů • interaktivní přenos postupů přes smart board • týmová práce • mezigenerační spolupráce • praktické úkoly • skenování starých fotografií, fotografování soudobých fotografií a jejich srovnání ^{*)} <p>^{*)} pokročilejší dovednost, nepatří do základních povinných kompetencí</p>			
způsob ukončení modulu			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

Produkt
Produkt spočívá ve vytvoření prezentace, založené na fotografiích a vlastním doplněném textu. Dle schopností a dovedností účastníků je možné vytvořit prezentace na témata: Různá místa tehdy a dnes, Naše rodina před lety a dnes, Oblékání dříve a dnes, atd.)

- kritéria hodnocení výsledků výuky**
- aktivní zapojení při plnění stanovených úkolů
  - aktivní zapojení při tvorbě a formátování textu
  - lektorské dovednosti (mládež)

- doporučená literatura a informační zdroje**
- Král, M.: PowerPoint 2013. Grada Publishing. Praha 2013
  - Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Projektový den „Včera – dnes a zítra“ – příprava	kód	6PD1
délka modulu	6 hodin		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM, 3W, 4E, 5PWP		
stručná anotace vymežující cíle modulu			
Cílem modulu je připravit projektový den pro žáky střední školy, na které probíhá realizace vzdělávacího programu dalšího vzdělávání zaměřeného na mezigenerační učení. Výuku vede lektor v pozici kauče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.			
Témata projektového dne „Včera, dnes a zítra“ (tipy, v rámci přípravy se předpokládá vznik dalších témat):			
<ul style="list-style-type: none"> • Oblékání včera, dnes a zítra • Co a jak se slavilo včera, dnes a zítra • Strava včera, dnes a zítra • Ceny včera, dnes a zítra • Volný čas včera, dnes a zítra • Škola včera, dnes a zítra • Tanec včera, dnes a zítra • Hudba včera, dnes a zítra • Kultura včera, dnes a zítra • Významná místa včera, dnes a zítra 			
předpokládané výsledky výuky			
Absolvent modulu bude schopen:			
<ol style="list-style-type: none"> a) naplánovat program projektového dne „Včera, dnes a zítra“ b) zpracovat program v textovém editoru a tabulkovém procesoru c) připravit průvodní prezentaci k tématu projektového dne d) vymyslet průvodní slovo k prezentaci k tématu projektového dne e) se připravit k realizaci projektového dne 			
učivo / obsah výuky			
<ul style="list-style-type: none"> • plán projektového dne 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none"> • témata projektového dne • obsah jednotlivých témat • aktivity pro prezentaci jednotlivých témat
<p>doporučené postupy výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • diskuse • brainstorming • týmová práce • mezigenerační spolupráce • příprava prezentací na jednotlivá témata • příprava aktivit v rámci jednotlivých témat
<p>způsob ukončení modulu Produkt</p> <p>Produkt spočívá v přípravě projektového dne (harmonogram, skupiny, prezentace, aktivity, soutěže, scénáře, atd.)</p>
<p>kritéria hodnocení výsledků výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktivní zapojení při plánování projektového dne • aktivní zapojení při přípravě jednotlivých témat, aktivit a činností • týmová mezigenerační spolupráce
<p>doporučená literatura a informační zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henzler, H.: Soužití generací. Wolters Kluwer. 2013 • Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Projektový den „Včera – dnes a zítra“ – realizace	kód	7PD2
délka modulu	6 hodin		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM, 3W, 4E, 5PWP, 6PD1		
<p>stručná anotace vymezující cíle modulu</p> <p>Cílem modulu je zrealizovat projektový den pro žáky střední školy, na které probíhá realizace vzdělávacího programu dalšího vzdělávání zaměřeného na mezigenerační učení. Výuku vede lektor v pozici kouče. Mládež sleduje dílčí úkony seniorů a pomáhají jim pracovat na PC. Důležitá je komunikace mezi mládeží a seniory.</p> <p>Témata projektového dne „Včera, dnes a zítra“ (typy, v rámci přípravy se předpokládá vznik dalších témat):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Oblékání včera, dnes a zítra • Co a jak se slavilo včera, dnes a zítra • Strava včera, dnes a zítra • Ceny včera, dnes a zítra • Volný čas včera, dnes a zítra • Škola včera, dnes a zítra • Tanec včera, dnes a zítra • Hudba včera, dnes a zítra • Kultura včera, dnes a zítra 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none"> • Významná místa včera, dnes a zítra
<p>předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) vést prezentaci na dané téma b) motivovat a stimulovat třetí podskupinu (žáky školy) k aktivnímu zapojení do aktivit projektového dne c) popsat úkoly a činnost vyplývající z jednotlivých témat a aktivit d) zapojit třetí podskupinu (žáky školy) do plnění aktivit projektového dne
<p>učivo / obsah výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • prezentace jednotlivých témat
<p>doporučené postupy výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • týmová práce • kaučování • motivace a stimulace
<p>způsob ukončení modulu   Produkt.   Produktem je realizovaná prezentace daného tématu.</p>
<p>kritéria hodnocení výsledků výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktivní realizace jednotlivých prezentací a aktivit projektového dne • úspěšná realizace jednotlivých prezentací a aktivit projektového dne
<p>doporučená literatura a informační zdroje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henzler, H.: Soužití generací. Wolters Kluwer. 2013 • Medlíková, O.: Lektorské dovednosti. Grada Publishing. Praha 2010

název modulu	Kulatý stůl 2	kód	8KS2
délka modulu	3 hodiny		
typ modulu	Povinný		
vstupní předpoklady	Absolvování modulů: 1KS1, 2PCEM, 3W, 4E, 5PWP, 6PD1, 7PD2		
stručná anotace vymezující cíle modulu Cílem modulu je zhodnocení předchozích přípravných aktivit k projektovému dni realizace samotného projektového dne, jehož význam spočívá zejm. ve vlastní autoevaluaci a evaluaci projektového dne.			
<p>předpokládané výsledky výuky Absolvent modulu bude schopen:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) kriticky zhodnotit sebe i projektový den b) komunikovat a diskutovat o realizaci vzdělávacího programu c) mezigenerační komunikace a spolupráce d) se aktivně zapojit do závěrečného brainstormingu 			
<p>učivo / obsah výuky</p> <ul style="list-style-type: none"> • zhodnocení realizace vzdělávacího programu 			

Život včera, dnes a zítra / pracovní verze programu

<ul style="list-style-type: none">
• zhodnocení projektového dne
• brainstorming
doporučené postupy výuky <ul style="list-style-type: none">
• diskuse
• brainstorming
• vlastní referát
způsob ukončení modulu <ul style="list-style-type: none">
• vydání certifikátu
kritéria hodnocení výsledků výuky <ul style="list-style-type: none">
• aktivní účast při sebezprezentaci
• aktivní účast při řízené diskusi
• aktivní účast při brainstormingu
doporučená literatura a informační zdroje <ul style="list-style-type: none">
• Čevela, R.: Sociální gerontologie. Grada Publishing a.s. Praha 2012
• Henzler, H.: Soužití generací. Wolters Kluwer. 2013

Optimální trajektorie vzdělávání:

1KS1 → 2PCEM → 3W → 4E → 5PWP → 6PD1 → 7PD2 → 8KS2

9.2 Ukázka části rozhovoru mezi tazatelem a respondentem 2.

T: Kdo vám poskytl informace o programu?

R: O programu jsem se dozvěděl od kámošky, je to strašná drbna.

T: Jaká byla vaše motivace pro účast v programu? Proč jste se pro účast v programu rozhodl?

R: Účastnili se kamarádi tak sem šel taky do toho, abych nebyl venku z party.

T: Měl jste před vstupem do programu nějaké zkušenosti se vzděláváním?

R: *Občas doučuju ségru matiku. Moc jí nejde.*

T: Měl jste zkušenosti se vzděláváním seniorů?

R: *Se vzděláváním seniorů fakt zkušenost nemám, kromě teda tohohle programu. Víím, že děda chodí někdy na počítače. Ale jestli je to nějaký kurz nebo ho to někdo učí doma, to fakt netuším.*

T: Jaké jsou Vaše vztahy s prarodiči?

R: *Myslím, že normální. V pohodě.*

T: Máte prarodiče?

R: *Jo mám jak z otcovy strany tak z matčiny.*

T: Stýkáte se s nimi?

R: *Stýkáme se normálně, svátky, narozeniny atd.*

T: Jak často se s nimi vidáte?

R: *Z matčiny strany se vidáme i o víkend. Z tátovi míň, protože bydlí až u Jeseníku.*

T: Co spolu běžně děláte za aktivity?

R: *Máme spolu normální vztahy. Běžně si povídáme, koukáme na televizi či tak něco.*

T: Máte podobný vztah s prarodiči z matčiny i z otcovy strany? Jaké mezi nimi vnímáte rozdíly?

R: *Tak ty z matčiny strany jsou mi bližší. Bydlí blíž, tak se víc vidíme. Asi proto.*

T: Měl jste někdy problém ve vzájemné komunikaci s prarodiči?

R: *Problémy v komunikaci ani nemáme. Pokud se nebaví o něčem, co neznají nebo naopak neznám já.*

T: Jak často se vaše rodiče stýkají s vašimi prarodiči?

R: *Jak často se rodiče stýkají se svými rodiči? To je psíš otázka na mé rodiče než na mne. Ale myslím, že tak akorát.*

T: Jaké mají spolu vztahy? Jakými aktivitami společně tráví čas?

R: *Jak spolu tráví čas? Těžko říct, to by Vám řekli oni ne já. Ale myslím si, že si povídají atd. Případně si pomohou třeba k doktorovi atd.*

T: Učil jste se někdy s prarodiči? Bavilo Vás to?

R: *Tak babička mě učila číst a počítala se mnou, když jsem byl na prvním stupni základní školy. Rodiče na to neměli trpělivost. Ale jó celkem mě to bavilo, tedy bavilo mne to více než s rodiči.*

T: Učil/a jste někdy prarodiče?

R: *Párkrát jsem učil dědu něčemu na počítači. Což bylo zas hodně na mojí trpělivosti, ale dalo se to.*

T: Jaké máte zkušenosti se seniory ve svém okolí?

R: *Tak mimo babičky a dědečky vidám běžně na ulici důchodce. Nic proti nim nemám. Nevšímám si jich a oni mě většinou taky ne. U nás v baráku jich několik bydlí a vycházíme v pohodě.*

T: Míváte s nimi nějaké osobní kontakty, vztahy? (např. sousedi, přátelé rodičů, prarodičů)

R: *Osobní kontakt? No potkám je u výtahu nebo na chodbě, jinak ne. Není proč.*

T: Jsou Vám blízcí nebo jsou opravdu pouze sousedy nebo lidmi které vidáte?

R: *Jak jsem řekl, jen je vidám.*

T: Vnímáte nějak výrazněji seniory na ulici, v hromadné dopravě, v nákupních prostorech?

R: Ani ne, beru je jako ostatní. Všímám si jich jako ostatních.

T: Žádal Vás někdy senior ve veřejném prostoru o pomoc?

R: Jo už mne párkrát požádali o pomoc tak jsem jim pomohl. Třeba paní se bála na přechodu tak jsem šel s ní. Pouštím je sednout v tramvaji či busu. Ale jak říkám vztahy máme dobré.

T: Nebo jste sám pomoc nabídl?

R: Nepamatuju si, že bych sám pomoc nabízel.

T: Charakterizujte svou představu stáří. Jaký máte pohled na stáří?

R: Pohled mám jasnej. Jednou nás to potká všechny, teda až na ty co umřou dřív, že jo.

T: Jaké vlivy si myslíte, že formují pohled na stáří?

R: Pohled na stáří formuje hlavně v jakým jste věku ne? Pokud budete mladá, tak to budete vnímat blbě a pokud budete starej tak to bude vnímat normálně.

T: Co je typické pro seniory?

R: Typické by pro ně mohlo být stáří – věk. Choroby, nemohoucnost, ale zas spousta zkušeností a vědomostí. Určitej životní nadhled, i když ten zas je pohřbenej často rozporem s mladší generací.

T: Jaké myslíte, že má stáří výhody a nevýhody?

R: Výhody vidím v tom, že mají dost času. I když pokud Vám nestačí důchod, tak chodit někam na pokladnu je blbý. Nevýhodou vidím mimo malých důchodů, zdravotní stav i tady by se na tom mohlo zamakat.

T: Jaký myslíte, že mají staří lidé přínos pro společnost?

R: I když to zní blbě, tak furt mají co říct, je to spousta zkušeností, které by se měli uplatnit a brát v potaz.

T: Jak vnímáte pozici seniorů ve společnosti?

R: Přijde mi, že se společnost o starý lidi neumí postarat tak, jak by si zasloužili.

T: Jak hodnotíte výsledky učení seniorů v programech, kterých jste se účastnil?

R: Moje hodnocení je celkem kladné. Myslím, že výsledky program měl.

T: Měli s nějakými aktivitami větší potíže či nikoliv?

R: Některé aktivity jim dělali problémy, i když záleží kus od kusu. Nejspíš to má co dělat s věkem a jejich setkání se s počítači obecně. A asi nejspíš i s tím jakou práci v životě dělali. Jestli něco technického nebo ne. Obecně byli chlapi při práci na počítači rychlejší a chápavější než ženy. Asi to souvisí s technickým vzděláním. A co jsem tak koukal, tak to chlapy bavilo i víc, i když výjimky se našly. Ženy hlavně bavilo hrát karty, hledat na netu nějaký drby a recepty. Pánové sledovali spíš na internetu politiku, auta, zprávy a jinak je třeba zaujal excel. Na někoho se muselo pomalejc nebo to pro některý bylo dlouhý v kuse. Dělali jsme častější pauzy.

T: Jaký byl jejich postoj k učení vůbec?

R: Všechny celkem zajímalo, jak by mohli najít kamarády, který třeba už 30 let neviděli. Asi to jako učení nebrali, spíš jako určitej druh zábavy.

T: Měly případné problémy při učení souvislost s fyziologickými změnami způsobenými stárnutím?

R: Fyziologickými změnami myslíte jako stáří? Tak chápou pomaleji, to je snad jasný ne? A mají pomalejší pohyby a paměť také není nic extra super.

T: Jak program sami senioři hodnotili? Co se jim na programu líbilo?

R: Myslím si, že to všechny celkem bavilo. Ale je fakt, že na někoho jsme museli pomalu a na někoho ještě pomaleji. Líbilo se jim, že nemusí být doma sami.

T: Co naopak kritizovali?

R: Hmm, nekritizovali nic.

T: Nastal při komunikaci někdy problém nepochopení se díky generačnímu rozdílu?

R: K žádným problémům nedocházelo. Pokud za problém nepovažujete, že Vás někdo komplet poprská a Vy se pak nemusíte jít doma sprchovat nebo naopak musíte jít hned. Záleží jak to myslíte, ale chápete mě ne?